

RAINBOW RESOURCES

Compasito papildymas apie
seksualumą ir lyčių vaidmenis

IFM•SEI

Pirmasis ir antrasis „Vaivorykštės lobių“ leidimai buvo parengti remiant Europos Tarybos Europos Jaunimo Fondui. Šio leidinio turinys nebūtinai atspindi Europos Tarybos poziciją.

Vaivorykštės lobiai

Metodinė knyga: Compasito papildymas apie seksualumą ir lyčių vaidmenis

IFM • SEI

Sudarė:

2-asis leidimas: Laura Hallsworth, Amina Lehner, Christine Sudbrock, Enrico Billig ir seminaro „Queer Easter 2014“ dalyviai

1-asis leidimas: Lloyd Russell-Moyle, Birutė Sabatauskaitė, Karmen Spiljak, Sabine Troitzsch, Simon Walter, Carly Walker-Dawson, Tamsin Pearce, Christine Sudbrock ir seminarų „Queer Easter“ 2009, 2010, 2011 ir „Winterschool“ 2009 / 2010 dalyviai

Redagavimas ir koordinavimas

Christine Sudbrock, Laura Hallsworth, Amina Lehner

Grafinis dizainas ir iliustracijos

Eugeni Brigneti Masgrau, Carlos Alberto Guerrero Pinto

Į lietuvių kalbą vertė

Elnora Jachjajeva, Jūratė Juškaitė, Arūnė Karklinytė, Rasa Navickaitė, Birutė Sabatauskaitė, Julita Sabatauskaitė, Dovilė Stonė, Ingrida Vaitelytė

Knygos vertimą redagavo

Inga Kreivėnaitė, Ingrida Vaitelytė

Nuotraukos

Darbo grupių iš tarptautinių seminarų „Winterschool“ ir „Queer Easter“ Kurt Loewenstein Ugdymo Centre; Regenbogen Falken of Rote Falken, Austrija
Nuotrauka 5 psl.: Mikhail Nerush

Kūrybinių bendrijų licencija

Ši metodinė knyga yra priskirta Kūrybinių bendrijų licencijai Priskyrimui – Nekomercinis platinimas – Analogiškas platinimas CC BY-NC-SA 3.0. Ši licencija leidžia jums kopijuoti, platinti ar kitaip naudotis šiuo kūriniu nekomerciniais tikslais, su sąlyga, kad nurodoma autorystė. Taisyti, keisti ar sukurti naują kūrinių naudojantis šiuo, galima laikantis sąlygos, kad naujasis kūrinys bus licencijuojamas identiškomis sąlygomis.

www.ifm-sei.org

International Falcon Movement-Socialist Educational International

Rue du Trone 98

1050 Briuselis

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Pirmasis ir antrasis „Vaivorykštės lobių“ leidimai buvo parengti remiant Europos Tarybos Europos Jaunimo Fondui. Šio leidinio turinys nebūtinai atspindi Europos Tarybos poziciją.

Turinys

Ivadas	4
Pagalba edukatoriams	6
Seksualinės teisės yra žmogaus teisės.....	6
Vaiko vystymasis.....	8
Neformalaus ugdymo vadovas.....	11
Žmogus ir tapatybė.....	14
Šeimos ir santykiai.....	17
Diskriminacija.....	19
Vaikystės istorija.....	26
Skatinantys žaidimai	28
Kartu geriau.....	28
Bingo	29
Pritampu – nepritampu	30
Romeo, Tarzanas ir Karžygys.....	31
Muzikinės kėdės iššūkis.....	32
Trys trumpi, pasitikėjimą skatinantys žaidimai.....	33
Tapatybė ir būtis	34
Belytis pasakojimas.....	34
Matyk ne tik lytį.....	36
Kas dėžėje?	37
Puoštis – smagu.....	38
Visi skirtingi, visi lygūs.....	39
Gyvūnų ūkis	41
Herojai.....	43
Lyčių lenktynės.....	44
Lyčių eilė.....	46
Atspėk, kas?.....	49
Laiko kapsulė.....	53
Šeimos ir santykiai	54
Meilė ir muzika.....	54
Statome šeimą.....	55
Porų įvairovė.....	57
Draugystės kortelės.....	58
Vaivorykštės gatvė	63
„Ne“ reiškia „ne“.....	65
Patyčios ir diskriminacija	67
Žaidimo taisyklės.....	67
Pyrago gabalas.....	68
Atspėk darbą.....	70
Ženk žingsnį pirmyn.....	72
Tai jau nebejuokinga.....	76
Ką aš galiu padaryti?.....	77
Nesąžiningas žaidimas.....	78
Mergaitė Dani.....	80
Terminų žodynas	83
Užsiėmimų lentelė	87

IFM • SEI

Kas mes esame

Tarptautinis sakalų judėjimas (The International Falcon Movement – Socialist Educational International) yra judėjimas skirtas įgalinti vaikus ir jaunimą aktyviai dalyvauti, keičiant visuomenę bei kovojant už savo teises. Mūsų judėjimas apima penkiasdešimt vaikų ir jaunimo organizacijų visame pasaulyje, kurias vienija bendros vertybės – lygybė, demokratija, taika, bendradarbiavimas ir draugystė.

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija yra pagrindinis dokumentas, kuriuo remiamės savo veiklose. Bendradarbiaudami su organizacijomis narėmis, siekiame, kad kiekvienas vaikas ir jaunuolis žinotų savo teises bei galėtų užtikrinti pagarbą sau. Siekdami šio tikslo, organizuojame įvairias veiklas – seminarus, mokymus, tarptautines stovyklas ir konferencijas. Veikla remiasi mokymosi vieniams iš kitų principu: mes tikime, kad vaikai ir jaunimas gali lygiai tiek pat mokytis, kiek ir mokyti.

Vaikai – vaikams, jaunimas – jaunimui

Mūsų veiklose priimant svarbius sprendimus vaikai ir jaunimas yra aktyvūs, tiek savo bendruomenių, tiek pasauliniu lygmeniu. Esame įsitikinę, kad vaikai yra kompetentingi priimti sprendimus bei geba turėti svarią nuomonę, kalbėdami apie pasaulines ir tiesiogiai su jais susijusias problemas. Svarbiausia yra nuoširdžiai priimti ir išgirsti jų balsus.

Jau keturiasdešimt metų IFM-SEI dirba su vaikais ir jaunimu, šviesdama socialinės lyties ir seksualinių teisių temomis, organizuoja kampanijas bei kuria neheteronormatyvias istorijas.

Nuo 2001 metų kartu su partneriais Kurt Lowenstein Education centru ir jaunimo organizacija Young European Socialists organizuojame kasmetinius Queers Easter seminarus. Daugiau nei 120 dalyvių iš įvairių organizacijų ir LGBT*IQ bendruomenių iš Europos, Artimųjų Rytų, Lotynų Amerikos susitinka diskutuoti ir aptarti lytinės įvairovės, heteronormatyvumo ir homofobijos klausimus, kartu kurdami įtraukties bei palaikymo strategijas LGBT*IQ žmonėms. Pastaraisiais metais ypatingas dėmesys skiriamas seksualumo ir socialinės lyties klausimams, paliečiant ciznormatyvius požiūrius, prieš jiems įsitvirtinant visuomenėje.

Šis leidinys skirtas apibendrinti IFM-SEI Rainbow Network ir Queer Easter pastarųjų keleto metų komandos darbus. Deja, kol kas yra mažai leidinių, skirtų darbui su vaikais socialinės lyties ir seksualumo temomis. Dirbdami su vaikais žmogaus teisių tema, mes naudojames Europos Tarybos sukurtu vadovu Compasito, tačiau vertingų publikacijų ir metodų socialinės lyties ir seksualumo temomis vis dar nėra daug. Atsižvelgdami į tai, nusprendėme rengti dirbtuves, seminarus ir stovyklas edukatoriams, o jų darbo rezultatas – jūsų rankose.

Pirmasis leidimas pasirodė 2011 metais dėka European Youth Foundation of the Council of Europe. Leidinys plačiai buvo naudojamas LGBT*IQ aktyvistų, dirbančiųjų su jaunimu ir mokytojų, taip pat keletas jaunuolių buvo apmokyti dirbti su šiuo vadovu. Sulaukėme labai daug teigiamų atsiliepimų bei pasiūlymų, kaip patobulinti užsiėmimus ir sukurti naujų.

Remdamiesi atsiliepimais iš praktikų, nusprendėme sukurti ir išleisti naują leidimą. Gavę paramą iš European Youth Foundation bei sulaukę Queer Easter seminario dalyvių atsiliepimų, sukūrėme naujus bei patobulinome jau esančius metodus. Šįkart ypatingą dėmesį skyrėme veikloms, susijusioms su trans* iššūkiams ir patyčiomis, kartu atsižvelgdami, kad kai kurios veiklos būtų lengvai pritaikomos darbui su vaikais. Antrojo leidimo veiklos gimė kuriant įtraukties strategijas All together 2.0, užtikrinant, kad socialinė lytis ir lytiškumo ugdymas nebūtų atskirti.

Šis leidinys yra kelių tyrimų, daugybės valandų ir kūrybiško darbo su vaikais bei edukatoriais iš visos Europos rezultatas. Esame jiems dėkingi, nes be jų šio leidinio nebūtų.

Vaikų švietimas seksualumo ir socialinės lyties teisių klausimais

Seksualinės teisės neatsiejamos nuo žmogaus teisių, bet jos dažnai pamiršamos, kai kalbame apie žmogaus teisių mokymą. Savo praktikoje susiduriame su atvejais, kai mokytojai, tėvai ir jaunimo lyderiai dažnai baiminasi ir svarsto, ar vaikai ne per maži kalbėtis seksualumo ar LGBT*IQ temomis, ar tokios diskusijos vienokiu ar kitokiu būdu nedaro įtakos jų paties susivokimui, t. y. „nepaverčia vaikų gėjais ar lesbietėmis“. Mokymasis apie socialinę lytį ir seksualines teises nesako vaikui, ką jis turėtų mylėti ar kuo būti, o supažindina su visuomenėje egzistuojančia įvairove. Pažinimas padeda suprasti, kad nei viena, nei kita socialinė lytis nėra nei geresnė nei blogesnė viena už kitą. Žinojimas suteikia vaikams galimybę suvokti, kas yra sveiki santykiai. Taip pat svarbu, kad vaikai suprastų savo socialinės lyties tapatybę ir tai, kad jie neprivalo tilpti į binarės lyčių sistemos rėmus. Mes esame įsitikinę, kad vienas pagrindinių švietimo tikslų – suteikti galimybę tyrinėti šias jautrias temas saugioje aplinkoje.

Kaip naudotis „Vaivorykštės lobiais“

Leidinyi padalintas į dvi dalis:

Pirmojoje dalyje daugiausia dėmesio skiriama edukatorių ir grupių vadovų palaikymui. Šioje dalyje rasite teorijos, pavyzdžių bei pasiūlymų, kaip galima išdėstyti vieną ar kitą temą, labiau pasitikėti savimi, kalbant šiomis temomis su vaikais. Jeigu neturite mokymų vedimo patirties šiomis temomis, rekomenduojame metodus išbandyti su savo kolegomis, o tik vėliau su vaikais.

Antroji dalis apima įvairius metodus, skirtus socialinės lyties ir seksualumo teisėms. Metodai suskirstyti į tris dalis:

Tapatybė ir būtis

Šeima ir santykiai

Patyčios ir diskriminacija

Metodus galima naudoti stovyklose, seminaruose, nepaisant to, kas jūs esate – mokytojas, patyręs jaunimo lyderis ar tik pradedantis mokymų vadovas. Tačiau

norėtume priminti, kad mūsų siūlomi užsiėmimai – tik pavyzdžiai, o norint pasiekti gerų rezultatų, siūlomus modelius reikia pritaikyti savo aplinkai.

Seksualinės teisės yra žmogaus teisės

Beveik visos pasaulio šalys užtikrina lygias teises visiems, neatsižvelgiant į jų lytį ar socialinį tapatumą. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija ir Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija įtvirtina nediskriminavimo principus, tačiau labai dažnai šių principų nesilaikoma.

Seksualinės teisės nėra naujos, jau kelerius metus jos pripažįstamos įvairių tarptautinių teisės aktų. Pavyzdžiui, 2006 metais Džokjakartos principai, sukurti tarptautinės žmonių teisės ekspertų, pabrėžia seksualumo ir socialinės lyties tapatybės svarbą bei primena valstybėms apie savo teisinius įsipareigojimus. Svarbu, kad šiame dokumente pagrindinės žmogaus teisės apima ir socialinę lytį. Kita vertus, Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja niekada nepriėmė Džokjakartos principų.

Seksualinės teisės apima kiekvieno žmogaus teisę į:

- geriausias prieinamas sveikatos, įskaitant reprodukcinę, paslaugas;
- nešališką informaciją apie seksualumą;
- lytinį ugdymą;
- pagarbą kūno integralumui;
- partnerių pasirinkimą;
- pasirinkimą, ar būti seksualiai aktyviu;
- abipusiu sutikimu grįstus seksualinius santykius;
- abipusiu sutikimu grįstą santuoką;
- sprendimą, kada ir kokiomis aplinkybėmis turėti arba neturėti vaikų;
- saugius ir malonumą teikiančius lytinius santykius.

Seksualinių ir reprodokcinių teisių pažeidimai daro didžiulę įtaką atskiriems asmenims ir šeimoms visose gyvenimo srityse. Džokjakartos principai aiškiai atsižvelgia į JT vaiko teisių konvenciją ir svarbiausiu tikslu laiko siekia užtikrinti šias vaiko teises:

Teisę į socialinę apsaugą ir kitas socialinės apsaugos priemones

Vaikai, augantys su tos pačios lyties tėvais, turi teisę gauti tas pačias socialinės apsaugos priemones kaip ir vaikai, kurie auga kitokiose šeimose. Deja, jei santykiai tarp vaiko tėvų nėra teisiškai pripažįstami (kaip dažniausiai nutinka tos pačios lyties tėvams), tik vienas iš tėvų yra pripažįstamas kaip vaiko atstovas. Tai reiškia, kad tik vienas iš tėvų gali priimti sprendimus dėl vaiko sveikatos, gerovės ar gyvenamos situacijos (pavyzdžiui, tik vienas iš jų gali gauti informacijos apie vaiko sveikatą).

Teisę į švietimą

Kiekvienas turi teisę mokytis, nepaisant savo seksualumo ar socialinės lyties identiteto. Ši teisė dažnai pažeidžiama valstybių įstatymuose, neva draudžiant „homoseksualumo propagavimą“. Aplinkoje, kurioje mokytojai ir mokiniai negali atvirai dalintis savo mintimis apie seksualumą, dauguma jų užgniaužia savo tapatybes.

Teisę į šeimą ir jos kūrimą

Kiekvienas turi teisę kurti šeimą, nepaisant savo seksualinės orientacijos ar socialinės lyties tapatybės. Deja, daugumoje šalių tos pačios lyties asmenų partnerystė ar santuoka nėra legaliai pripažįstama arba nesuteikia tokių pačių teisių kaip heteroseksualių porų sąjungai. Tik kelios šalys visame pasaulyje leidžia tos pačios lyties poroms įsivaikinti, kitose valstybėse tai yra draudžiama, taip nesuteikiant galimybės tos pačios lyties asmenims sukurti šeimų.

Teisę į minties, nuomonės ir saviraiškos laisvę

Institucijos dažnai pažeidžia šias teises drausdamos LGBT*IQ eitynes ir varžydamos LGBT*IQ organizacijų veiklą, persekiodamos aktyvistus ir t. t.

Teisę į apsaugą nuo priverstinio gydymo

Bet koks medicininis ar psichologinis gydymas dėl seksualinės orientacijos ir socialinės lyties tapatybės yra suprantamas kaip ligos gydymas ar medicininis įsikišimas (išskyrus lyties keitimo operacijas, pageidaujant pačiam asmeniui). Toks įsikišimas vis dar propoguojamas kai kuriose pasaulio šalyse ir daro didžiulį neigiamą poveikį tiek pačiam asmeniui, tiek ir jo artimiesiems. Vaikas neturėtų būti „gydomas“ tam, kad atitiktų binarinės lyčių sistemos sukurtas kategorijas.

Dauguma pasaulio valstybių pritarė tarptautiniams žmogaus teisių dokumentams, bet iki šiol negebama užtikrinti pagarbos visoms žmonių teisėms. Dažnai, net ir tose šalyse, kur aktyviai veikia IFM-SEI narės, homoseksualumas vis dar yra nelegalus. Ši nepagarba žmogaus teisėms turi būti įveikta pasitelkiant politikos formavimą ir švietimą.

Turime sugriauti tabu, kurie varžo seksualumą ir socialinės lyties tapatybes, nepaklūstančias normoms bei mesti iššūkį diskriminacijai, žmogaus teisių pažeidimams. Tik keičiant švietimą gali įvykti tokie pokyčiai. Šiame leidinyje apžvelgiame ne tik individų teises, bet ir veiksmus, kurių gali imtis grupės, didindamos informuotumą bei skatindamos gilesnį suvokimą savo bendruomenėse.

1* Džokjakartos principai: tarptautiniai žmogaus teisių taikymo principai dėl seksualinės orientacijos ir lytinio identiteto, Džokjakarta, 2007 m. kovo 26 d. www.yogyakartaprinciples.org

Vaiko vystymasis

Visi vaikai yra unikalūs: auga turėdami skirtingus talentus, gyvendami skirtingose socialinėse aplinkose ir skirtingai mokydami. Daugybė veiksnių lemia vaikų vystymąsi, tačiau yra ir daug bendrumų. Žinodami pagrindinius vaiko vystymosi aspektus, galite pritaikyti mūsų siūlomas veiklas skirtingoms amžiaus grupėms. Kiekvienos veiklos su vaikais metu svarbu vystyti jų fizines, kognityvines savybes ir socialinius įgūdžius.

Remdamiesi „Composito: žmogaus teisių vadovas skirtas vaikų ugdymui“, toliau pateikiame trumpą apžvalgą, kas būdinga 6–13 metų raidos tarpsniams.

6–7 metai

Fizinis vystymasis

- Mėgsta aktyvius veiklas, judrius žaidimus lauke;
- mieliau renkasi paprastus uždavinius, kurie būtų pajvairinami pratimais, vystančiais fizinius įgūdžius.

Kognityvinis ir emocinis vystymasis

- Mielai kalba, bet dėl raidos ypatumo negeba ilgai išlaikyti dėmesio, todėl sunkiai klausosi kitų;
- labai smalsūs;
- geriausiai mokosi fizinių veiklų metu;
- sunkiai priima sprendimus;
- gali mokėti skaityti ir rašyti, bet šie įgūdžiai dar tik formuojasi;
- turi lakią vaizduotę ir geba lengvai prisitaikyti vaidmenų arba fantazijos reikalaujančiuose žaidimuose;
- mėgsta istorijas apie draugystę ir superherojus;
- mėgsta animacinius filmukus.

Socialinis vystymasis

- Linkę rungtyniauti;
- kartais gali negebėti bendradarbiauti su kitais.

8–10 metai

Fizinis vystymasis

- Atrodo turintys neišsemiamą energijos šaltinį.

Kognityvinis ir emocinis vystymasis

- Mėgsta mokytis naujų dalykų, bet gali būti labai paviršutiniški;
- labiau supranta tarpusavio skirtumus ir nelygybes;
- žaisdami mėgsta spręsti problemas;
- mėgsta klausimų ir atsakymų žaidimus;
- gali susierzinti, jei jų atliktas darbas neatitiko jų lūkesčių.

Socialinis vystymasis

- Mėgaujasi nepriklausomybe, bet laukia palaikymo;
- mėgsta diskutuoti ir aptarti įdomius dalykus su bendraamžiais;
- gali būti labai kritiški tiek savo pačių, tiek kitų atžvilgiu;
- geba bendradarbiauti;
- mėgsta priklausyti grupei;
- pradeda idealizuoti herojus, televizijos žvaigždes ir sportininkus.

11–13 metai

Fizinis vystymasis

- Pakankamai subrendę fiziškai, nors kai kurie fizinio brendimo pokyčiai pasireiškia skirtingu metu, todėl sukelia nepatogumo jausmą.

Kognityvinis ir emocinis vystymasis

- Sustiprėja įgūdžiai abstrakčiai mąstyti;
- mėgsta diskutuoti ir įrodinėti savo „tiesą“;
- mieliau renkasi kompleksinius užsiėmimus, kurie apima strategijų kūrimą;
- linkę į perfekcionizmą;
- ima suvokti, kad viena situacija gali būti vertinama įvairiais aspektais;
- domisi socialiniais įvykiais

Socialinis vystymasis

- Plačiau domisi socialine ir fizine aplinka;
- mėgsta išbandyti tiek savo, tiek kitų ribas;
- vienu metu geba sujungti žaislingumą ir rimtumą;
- labiau rūpinasi, kaip atrodo kitiems;
- mėgsta mokytis iš jiems įspūdį darančių suaugusiųjų;
- geba kurti gilesnių strategijų reikalaujančius komandinius žaidimus;
- geba dirbti komandoje ir siekti bendrų tikslų;
- stipriai veikiamas bendraamžių nuomonės ir elgesio.

Vaikai ir lytiškumas

Vaikų ir lytiškumo tema yra plati ir sudėtinga, suaugusiems kelianti baimę ir neužtikrintumo jausmą. Plati ši tema tuo, kad apima įvairaus elgesio aspektus. Kompleksiška ir sudėtinga, nes žmogaus seksualumas nuolat kinta ir vystosi. Šiame skyriuje nenagrinėsime lytinio švietimo, tačiau norėtume pabrėžti, kad vaikai nuo gimimo yra lytinės būtybės ir seksualinius bei romantinius santykius mokosi suprasti nuo mažų dienų. Žinios apie vaikų seksualumo vystymąsi padėtų edukatoriams nagrinėti temą be išankstinių nusistatymų ir vaikams tinkamu būdu.

Pradėdami lankyti mokyklą vaikai jau žino kaip jų artimiausia aplinka kalba ir reaguoja į seksualumą:

- Ar tėvai / globėjai neįvardija vaikų lytinių organų (tuo tarpu, kai visos kitos kūno dalys įvardijamos, pavyzdžiui, rankytės, pirštukai, kojytė, bamba ir t. t.?).
- Ar tėvai susigėsta pamatę, kaip jų mažametis vaikas liečia ar glosto savo lytinius organus? Ar jį sudrausmina? Baudžia? Ar papasakoja, kaip turėtų elgtis ir kad masturbacija priimtina, jei esi vienas savo kambaryje?
- Ar jie skubiai perjungia televizijos kanalą, jei jame rodo du besibučiuojančius ar nusirenginėjančius asmenis? Ar jie parausta, bet vistiek tyli?

Dauguma suaugusiųjų bijo, kad atviras kalbėjimas apie meilę ir seksą kelia grėsmę vaikams. Iš tikrųjų viskas atvirkščiai – vaikai, kurie gerai suvokia savo kūną, linkę užtikrinčiau reaguoti į juokelius apie seksą bei geba apginti save seksualinio smurto atvejais. Tokie vaikai taip pat labiau linkę prašyti suaugusių pagalbos, kylant su seksualumu susijusioms problemoms.

Šalia savo biologinės lyties, vaikai taip pat turi socialinės lyties etiketę. Ši etiketė siejama su kultūrinėmis normomis, kad žmogaus socialinė lytis turėtų būti paremta tik biologine sandara. Tėvų, globėjų ir kitų žmonių lūkesčiai dažniausiai įpareigoja elgtis kaip „tikram berniukui“ ar „tikrai mergaitei“. Vaikai negali atskirti savęs nuo šių lūkesčių, net jei tradiciniai vaidmenys neatitinka jų pačių poreikių. Kai vaikai pradeda eiti į mokyklą, jie jau žino apie skirtingus lyčių vaidmenis ir su jais susietus lūkesčius. Todėl svarbu atvirai kalbėti apie šiuos vaidmenis, kad vaikai gebėtų išreikšti poreikius išsaugodami savo tapatumą.

Seksualinio vystymosi stadijos

Ankstyvoji vaikystė

6–8 mėnesių kūdikis atranda savo kūną ir tai yra natūralu.

3–6 metai

Vaikai jau supranta savo anatominius skirtumus, dažnai vaidina „gydytojus“ ir mėgsta parodyti savo genitalijas kitiems.

7–8 metai

Vaikai domisi seksualumo tema ir mėgsta pasakoti nešvankius juokelius, bet mažiau žaidžia su savimi. Jie jau suvokia lyčių vaidmenis ir šiuo metu bando išsiaiškinti, ar gali su suaugusiais kalbėtis apie seksualumą.

9–10 metai

Susidomėjimas auga ir vaikai linkę ieškoti daugiau informacijos apie seksualines funkcijas ir santykius.

11–13 metai

Paauglystėje vaikų kūnai subręsta ir seksualiniai organai pradeda pilnai funkcionuoti. Šiame amžiuje paauglių seksualinės patirtys pradeda varijuoti ir dažnai priklauso nuo aplinkinių bei šeimos.

Nori sužinoti daugiau?

Vaiko vystymosi raidos etapai paimti iš „Composito: žmogaus teisių vadovas skirtas vaikų ugdymui“ (antrasis leidimas, psl. 42).

Vaikų seksualumo vystymosi etapai paimti iš „Sexual Development in Primary Aged Children“. South Devon Behaviour Support Team, Royal Devon and Exeter NHS Foundation Trust (http://www.devon.gov.uk/sexual_deg_for_websitebook.pdf)

Daugiau informacijos vaikų seksualumo vystymosi tema galima rasti „Everything You Never Wanted Your Kids to Know About Sex (But Were Afraid They'd Ask)“, „The Secrets to Surviving Your Child's Sexual Development from Birth to the Teens“, by Justin Richardson and Mark Schuster. Three Rivers Press, 2004

Neformalaus ugdymo vadovas

Leidiny „Vaivorykštės lobiai“ buvo sukurtas kaip neformalaus ugdymo priemonė. Neformalus ugdymas – suplanuotas mokymosi procesas, kurio metu besimokantieji savanoriškai įsitraukia į veiklas. Tai procesas, kurio metu dalyviai mokosi iš savo patirties, jie nėra vertinami už tai, bet skatinami reflektuoti kaip norėtų gautus rezultatus panaudoti ar pritaikyti savo gyvenimuose.

Nėra vienos griežtos linijos tarp neformalaus ir formalaus ugdymo. Jei esate mokytojas ar dirbate formalioje aplinkoje, jūs taip pat galite naudotis šiuo leidiniu. Tiesiog būtina atsižvelgti, kad vaikai, pasirinkę dalyvauti siūlomoje veikloje, turėtų galimybę laisvai ir atvirai išreikšti savo jausmus, kad jų nuomonė būtų išgirsta ir nekritikuojama. Vaikai šiose veiklose yra dėmesio centre, todėl jie turi teisę bendrauti, reflektuoti ir priimti sprendimus taip, kaip jiems atrodo teisingiausiai.

Jūsų, kaip pagalbininko, vaidmuo

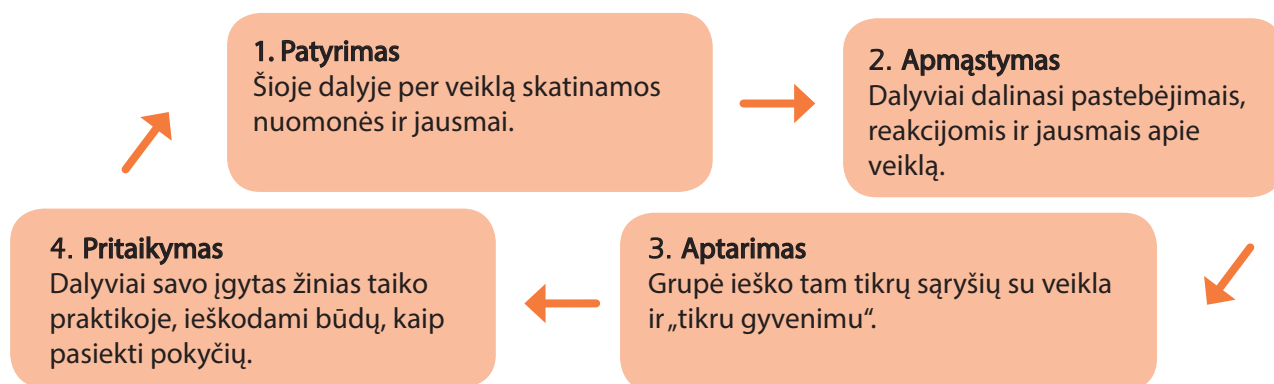
Jūs esate atsakingas už pasiruošimą veiklai: paruošiate, pristatote ir koordinuojate užsiėmimą, kurio metu vaikai gali mokytis, patirti ir eksperimentuoti. Skirtingai nuo mokytojo vaidmens, jūs užsiėmime esate ne tam, kad suteiktumėte informacijos formaliu būdu ar mokytumėte vaikus, kas teisinga ar neteisinga.

Sąmoningumas

Gebėjimas būti geru pagalbininku reikalauja net tik tinkamų įgūdžių, bet ir nuolatinės savirefleksijos. Vaikų elgesį ypatin-
gai veikia suaugusieji, todėl pagalbininko vaidmenį atliekantis suaugusysis privalo paisyti vertybių, kurias nori perteikti vaikams. Bet koks pratimas apie socialinės lyties stereotipizavimą bus neveiksmingas, jei žinias perduodantis asmuo pats netaikys šių principų savo gyvenime. Dėl šios priežasties mokytojai patys turėtų nuolat galvoti apie savo išankstinius nusistatymus, ypač jei jie susiję su grupėje esančiais vaikais. Nebijokite apie tai mąstyti, visi mes turime stereotipų. Žinojimas leidžia dirbti su savimi ir keistis.

Mokymasis per patirtį

Dauguma užduočių šioje knygoje siūlo mokytis eksperimentuojant. Nors kai kurie mokymosi etapai gali neturėti aiškaus suskirstymo, bet dauguma užduočių susideda iš keturių dalių.

Svarbiausias šio metodo tikslas – kiekvienam dalyvaujančiam vaikui suteikti erdvės, kurioje galėtų apmąstyti ir apibendrinti tai, ko išmoko, užtikrinant, kad įgytos žinios bus aptartos ir dalyviai užsiėmimo nepaliks sutrikę ar turintys neigiamų minčių. Metodas siūlo dalyviams pagalvoti apie veiksmus, kurių jie galėtų imtis, siekiant užtikrinti pokyčius visuomenėje.

Aptarimas

Pati svarbiausia tokio mokymosi dalis yra aptarimas. Šios dalies metu dalyviai pereina tris skirtingas – apmąstymo, apibendrinimo ir taikymo – dalis. Jei aptarimas nėra gerai apgalvotas prieš užsiėmimą ar vedamas skubant, mokymosi procesas gali tapti paprastu žaidimu, kurį dalyviai greitai pamirš. Šioje publikacijoje pateikiame klausimus, kuriuos galėsite naudoti per aptarimus. Nepamirškite peržiūrėti šių klausimų prieš kiekvieną užduotį, taip pat sugalvokite savų. Prašydami dalyvių apmąstyti naudojantis klausimais, įsitikininkite, kad turite pakankamai laiko įsigilinti ir į juos atsakyti (žinoma, neverčiant niekieno kalbėti, jei nenori). Taip pat patartina užduoti atvirų klausimų, kuriems neužtenka atsakymo „taip“ arba „ne“ ir taip paskatinti gilesnius apmąstymus.

Mokymosi stiliai

Kiekvienas mokosi skirtingai. Planuojant užduotis, svarbu nepamiršti šios paprastos, bet svarbios taisyklės. Tam, kad visi ko nors išmoktų, kaskart pabandykite skirtingus mokymosi būdus. Taip pat nepamirškite, kad vaikai gali būti skirtingoje vystymosi stadijoje (psl. 8), todėl ir mokytiis jie gali norėti ne vienodai. Nepamirškite šių mokymosi būdų:

- **Vizualinis (regimasis) mokymasis:** viskas aiškinama vizualiai, naudojant diagramas ar paveikslus. Vizualai geriausiai renka dėlionės, orientuojasi žemėlapiuose ir schemose.
- **Kinestetinis mokymasis:** mokomasi, naudojant fizinius pratimus. Kinestetikai geba lengvai konstruoti, mėgsta sportines užduotis ir šokius bei aktyvias veiklas.
- **Grupinis mokymasis:** asmuo mėgaujasi mokymusi su kitais, ypatingai gerai įsisavina informaciją diskusijų metu.
- **Asmeninis mokymasis:** būdingas asmenims, kuriems reikia erdvės ir laiko apmąstymams apie naują temą ar sprendžiamą problemą. Būdingas filosofinis mąstymas.
- **Kalbinis mokymasis:** mokomasi skaitant tekstus ir kuriant istorijas.
- **Matematinis / loginis mokymasis:** gebama spręsti užduotis, reikalaujančias loginių įgūdžių.
- **Muzikinis mokymasis:** dainos ir / ar muzika padeda įsiminti informaciją.

Nepamirškite, kad žmonės paprastai nėra tik vieno stiliaus atstovai. Visi galime išmokti skirtingų mokymosi būdų, tačiau mūsų pasiekimai gali labai skirtis. Geriausia visus mokymosi stilius nuolat kaitalioti. Nepamirškite, kad jūs esate labai svarbi tobulėjimo proceso dalis, todėl, turėdami savo mėgstamus mokymosi stilius, netaikykite tik jums patinkančiųjų.

Užduočių pritaikymas

Šioje knygoje mokymosi užduotys turėtų būti pritaikomos taip, kad geriausiai atitiktų jūsų grupės poreikius: vienos grupės turi daugiau patirties, kitoms prireiks daugiau laiko, vienos giliai nagrinės užduotį, kitos – ne. Siekdami gauti daugiausiai naudos iš „Vaivorykštės lobių“, pasinaudokite mūsų patarimais, bet juos pritaikykite savo grupei.

Žmogus ir tapatybė

Kas mus paverčia tuo, kas esame?

Kiekvienas žmogus turi unikalų savybių, pomėgių, patirčių ir t. t. derinį. Be to, dažniausiai žmonės priklauso kokioms nors socialinėms grupėms, su kuriomis dalinasi bendrais interesais. Turime daug persidengiančių ir kartais prieštaringų identitetų.

Kaip formuojasi mūsų tapatybės (angl. identity)? Kas mus paverčia tuo, kas esame? Mums daro įtaką daugybė dalykų. Kai kurie tapatybės aspektai (pvz., tautybė) suformuojami mums gimstant, taip pat priskiriama ir biologinė lytis, dažnai nulemianti tai, kaip būsime auklėjami – vadovaujantis vyriškai arba moteriškai lyčiai priskiriamomis socialinėmis normomis. Nuo pat mažens mūsų identitetus formuoja auklėjimas, gyvenamoji aplinka ir socioekonominis šeimų statusas. Mūsų būdo bruožai, potraukiai, politiniai įsitikinimai ir hobiai – viskas susideda į vieną mišinį.

Galime patys kurti ir keisti savo tapatybes, bet tik iki tam tikros ribos, nes didelė dalimi prie jų formavimosi prisideda tai, kaip mus mato kiti. Mes, kaip ugdytojai, turėtume skatinti vaikus įvairiais būdais išreikšti savo identitetus, bet tuo pačiu ir atsižvelgti į tai, kaip juos mato kiti. Siekiant to, kad vaikai turėtų įgūdžių, reikalingų sėkmingai įveikti gyvenimo kliūtis, jiems reikia suvokti, kaip jų veiksmai matomi iš šalies. Taigi, svarbu suprasti skirtumą tarp to, kaip mes jaučiamės, ir kaip atrodo kitiems.

Socialinė lytis (angl. gender) – labai svarbi mūsų tapatybės dalis. Ji susiformuoja apie ketvirtuosius gyvenimo metus ir daro įtaką daugeliui dalykų: kokių charakterio savybių iš mūsų tikimasi, kokie bus mūsų draugai, ateities planai ir santykiai. Daugelis žmonių vis dar galvoja, jog „genderis“ – tai tik biologinės lyties sinonimas. Daugelyje kalbų (tarp jų ir lietuvių – vert. past.) tai atspindi vienas ir tas pats žodis – lytis. Tačiau, tai yra du visiškai skirtingi dalykai.

Socialinė lytis, biologinė lytis ir seksualumas – apie ką visa tai?

Dabar papasakosime apie keturis tarpusavyje susijusius, bet netapačius dalykus: lytinę tapatybę, lytinę raišką, biologinę lytį ir seksualinę orientaciją.

Biologinė lytis (angl. sex): apeliuoja į genetines, biologines ir hormonines charakteristikas (reprodukcinis organus, hormonus ir chromosomas). Biologinės vyriškos biologinės lyties charakteristikos yra: penis, sėklidės, XY chromosomų derinys ir dominuojanti testosterono gamyba. Moteriškos biologinės lyties charakteristikos: vagina, kiaušidės, XX chromosomos ir dominuojanti estrogeno gamyba. Vienas iš šimto žmonių gimsta su skirtingo laipsnio abiejų lyčių biologinėmis charakteristikomis – tokie žmonės vadinami interseksualiais.

Lytinė tapatybė (angl. gender identity): socialinė lytis („genderis“) – tai emocinių, elgesio ir psichologinių charakteristikų rinkinys, dažniausiai siejamas su buvimu vyru arba moterimi. Jūsų lytinė tapatybė yra tai, kaip manote, kad atitinkate ir kaip jaučiatės atitinkantys vyro arba moters kategoriją. Galite pilnai save priskirti vienai iš šių kategorijų, skirtingai atitikti tiek vieną, tiek kitą arba galite išvis nesitapatinti su nė viena iš šių kategorijų.

Kai žmonių socialinė lytis sutampa su biologine (socialinė lytis: moteris / biologinė lytis: moteriška arba socialinė lytis: vyras / biologinė lytis: vyriška) – jie vadinami cislyčiais (angl. cisgender). Kai žmonių socialinė lytis nesutampa su jų biologine lytimi, jie vadinami translyčiais (angl. transgender). Tai platus terminas, apimantis daug skirtingų

identitetų: translyčių gali būti tiek, pavyzdžiui, žmogus, kurio biologinė lytis yra vyriška ir kuris identifikuoja kaip moteris, arba žmogus, kurio biologinė lytis yra moteriška, tačiau jis visai neidentifikuoja su jokia socialine lytimi arba įvardina savo lytį kaip esančią kažkur tarp vyro ir moters. Užuo žiūrėję į lytį binariniu požiūriu, turėtume pažvelgti į ją kaip į spektrą.

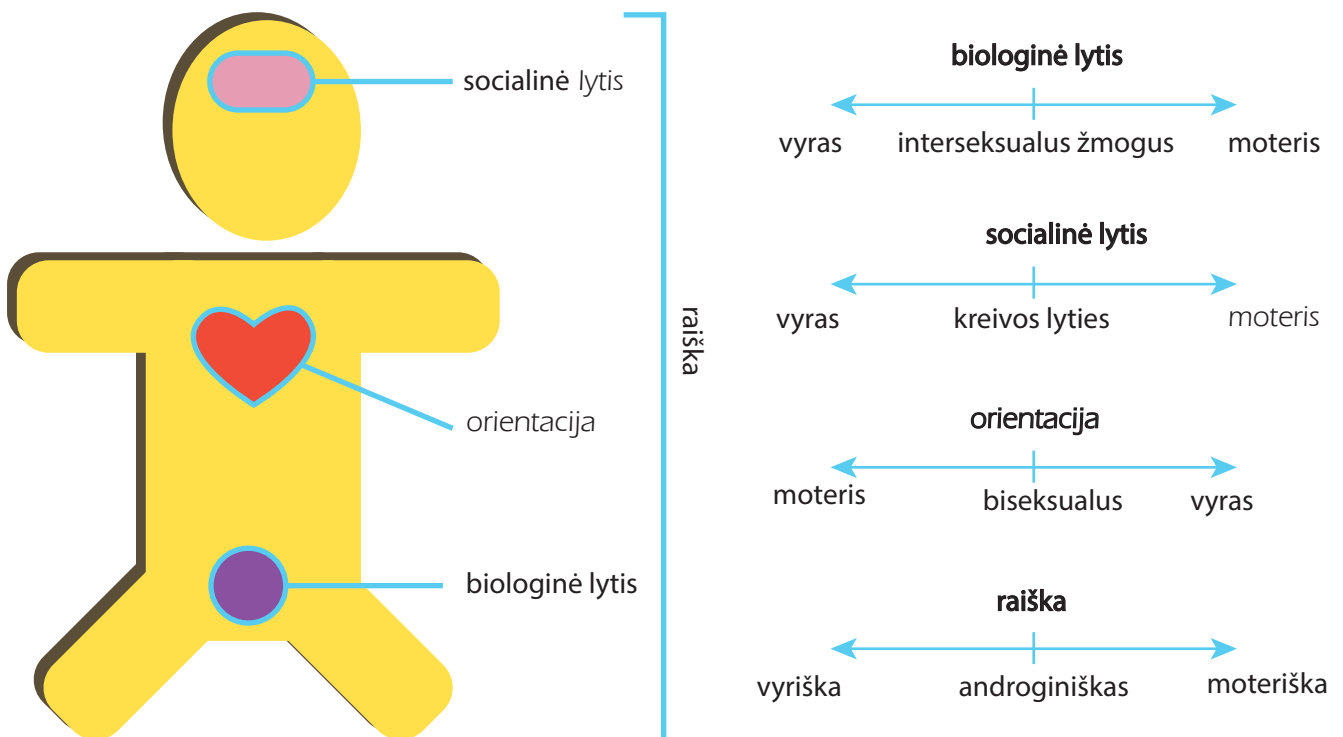
Moteris ir vyras – tai socialiniai konstruktai, su savimi atsinešantys daugybę prielaidų ir lūkesčių: kaip rengtis, kaip elgtis, kaip mąstyti, kaip leisti laiką ir t. t. Vaikus reiktų drąsinti mesti šiems lūkesčiams iššūkį, bet tuo pačiu metu turime saugotis, kad metę iššūkį lyčių vaidmenims, vaikai galiausiai neperimtų stereotipinio priešingos lyties vaidmens.

Lytinė raiška (angl. gender expression): socialinės lyties išraiška per drabužius, prisistatymą, kalbą, manieras ir t. t. Galima reikštis tipiškai „moteriškai“ arba „vyriškai“. Daugelio žmonių lytinė tapatybė ir raiška sutampa, jiems apie tai daug nemąstant, bet apskritai lytinę raišką galima keisti daug lengviau ir dažniau nei identitetą.

Seksualinė orientacija (angl. sexual orientation): apibūdina tai, kokios lyties žmonėms jaučiame emocinį ir fizinį potraukį. Daugelio žmonių seksualinė orientacija su laiku gali keistis. Žmogus, nejaučiantis seksualinio potraukio, vadinamas aseksuali (bet jis gali jausti romantinę arba dvasinę trauką). Tas, kurį paprastai traukia tos pačios lyties žmonės, vadinamas homoseksuali (arba gėjumi, lesbiete), o tas, kurį traukia priešingos lyties žmonės, vadinamas heteroseksuali arba „hetero“ (angl. straight). Tas, kurį traukia abiejų lyčių žmonės, vadinamas biseksuali, tuo tarpu panesekualus asmuo jaučia potraukį žmonėms, nepriklausomai nuo jų lyties. Mūsų visuomenėje dažniausiai daroma prielaida, kad žmogus heteroseksualus. Ši prielaida vadinama heteronormatyvumu – jam mes norime mesti iššūkį.

„Genderbread žmogeliukas“ (vert. past.: žodžių žaismas; gingerbread angl. reiškia imbierinį sausainį), sukurtas trans* aktyvistų Cristina González, Vanessa Prell, Jack Riva, and Jarrod Schwartz, vizualiai paaiškina mūsų aptartas sąvokas:

Genderbread Person

LGBT*IQ: lesbietės, gėjai, biseksualai, trans*, interseksualai ir „kvyrai“ (angl. queer)

Šis trumpinys padeda vienyti visuomenėje, kurioje LGBT*IQ žmonės nuolat diskriminuojami. Jis skamba išties grioždiškai, bet jums nereikia iškart įsidėmėti visų šių terminų ir raidžių. Knygos gale rasite šių ir kitų, greičiausiai jums naujų, žodžių paaiškinimus. Bet kuriuo atveju, bendraudami nepamirškite naudoti tų žodžių, kuriuos save apibūdinti mieliau renkasi konkretus žmogus. Jei ateityje būtų gerai apskritai neturėti jokių etikečių, šiuo momentu jos yra svarbi priemonė, padedanti atpažinti žmonių skirtumus ir įsitikinti, kad susirinkę kartu kovoti prieš priespaudą žmonės jaučiasi tvirtai. Mes, kaip mokytojai, turėtume suprasti, jog skirtingos etiketės neretai padeda žmonėms susigyventi su savo jausmais. Neturėtumėte primesti arba neigti etikečių – turėtumėte padėti vaikams tyrinėti, kuo jie nori būti.

Kas ta * šalia trans?

Visada, kai rašome trans, šalia dar pridedame žvaigždutę (asteriską). Trans* apjungia visas nebinarines lytines tapatybes – vadinasi, tuos, kurie nėra nei 100 proc. vyrai, nei 100 proc. moterys. Žvaigždutė reiškia, kad po šiuo terminu gali glaudis visi, kurie neidentifikuoja savęs kaip translyčio, bet nėra nei vyrai, nei moterys (įskaitant transvestitus, transseksualus, belyčius, dvidvasius (angl. two-spirit), bilyčius (angl. bigender) ir t. t.) Nesijaudinkite, jei nesuprantate visų šių žodžių. Tiesiog prisiminkite, kad kiekvieno tapatybę turėtumėte gerbti.

„Kvyras“? Kas?

„Kvyras“ (angl. queer) iš pradžių reiškė „nežinomą“ ir „mistišką“. Ankstyvais 1900-aisiais JAV gėjai ėmė jį plačiai vartoti kaip savo slaptos meilės apibūdinimą. Tuomet jis įgavo menkinančią prasmę ir buvo pradėtas sieti su keistumu ir neįprastumu. Pastaraisiais metais bandoma šį žodį reabilituoti. Norima sukurti tiek tapatybę, peržengiančią LGBT*I ribas (visiems neheteroseksualiems žmonėms ir žmonėms, kurių lytinė tapatybė nėra norminė), tiek ištiesą teoriją, apskritai atmetančią identitetą (šaltinis: pflagcanada.ca).

Queer teorija – tai koncepcija, devyniasdešimtaisiais metais susiformavusi iš postmodernizmo ir neoliberalizmo kaip iššūkis etikečių klįjavimui. Nors ji išlaisvina žmones, kurie jaučiasi varžomi kategorijų, posakis „visi mes esame kreivi“ gali trukdyti LGBT*IQ žmonėms susivienyti ir kartu kovoti prieš diskriminaciją.

Susidomėjote?

Jei norite papildomai pasiskaityti apie lytinę tapatybę ir kaip ji siejasi su seksualine orientacija, rekomenduojame dvi knygas:

- Mel Reiff, Hill ir Jay Mays „The Gender Book“ („Lyčių knyga“);
- „The Social Justice Advocate Handbook: A Guide to Gender“, kurią parašė ir iliustravo Sam Killermann (galima nemokamai parsisiųsti iš www.itspronouncedmetrosexual.com).

Jei norite daugiau sužinoti apie Queer teoriją, rekomenduojame M. H. Kirsch „Queer Theory and Social Change“ (2011). Plačiau apie seksualinės ir lytinės tapatybės formavimą skaitykite F. Engels in „The Origin of the Family: Private Property and the State“ („Šeimos, privatinės nuosavybės ir valstybės kilmė“) (1884), M. Foucault „The History of Sexuality“ („Seksualumo istorija“) (1976–1984) ir Judith Butler Gender Trouble (1990)

Šeimos ir santykiai

Dažniausiai žiniasklaidoje vaizduojamas šeimos ir santykių paveikslas visiškai neatspindi realybės. Branduolinės šeimos ir heteroseksualūs santykiai pateikiami kaip norma, leidžianti suprasti, jog gyventi kitaip yra socialiai nepriimtina. Mūsų tikslas – mesti šiam siauram požiūriui iššūkį ir kovoti prieš diskriminaciją.

Kas yra šeima?

Daugeliui žodis „šeima“ sukelia aiškias asociacijas. Žiniasklaida, politikai ir visuomenė – visi daug kalba apie šeimos svarbą, bet jie visi turi omenyje stereotipinę branduolinę šeimą, kurią sudaro du susituokę heteroseksualūs tėvai ir jų biologiniai vaikai. Bet kas yra šeima?

Visame pasaulyje vaikai gyvena pačiose įvairiausiose šeimose. Pavyzdžiui:

- Išplėstinės kelių kartų šeimos;
- šeimos su vienu tėvu;
- šeimos su įvairintais / globojamais vaikais arba vaikų namai;
- pertvarkytos branduolinės šeimos su įtėviu ir biologiniu tėvu ir kartais su biologiniais vaikais ir įbroliais;
- kartu gyvenantys, bet nesusituokę tėvai;
- šeimos su tos pačios lyties tėvais;
- šeimos su vaikais ir jų seneliais arba kitais giminaičiais;
- šeimos su trans* arba interseksualiais tėvais;
- šeimos, kurias sudaro vien broliai ir sesės;
- šeimos, kuriose yra negiminingi žmonės, kuriuos sieja bendra pasaulėžiūra ar pažiūrų sistema;

Turime užtikrinti, kad visuomenė suprastų, jog nebandome kelti grėsmės tradicinei šeimai, tačiau pripažintų kitokiame šeimose augančių vaikų idėjas ir perspektyvas.

Įdomu tai, kad Visuotinė žmogaus teisių deklaracija neapibrėžia šeimos – tiesiog egzistuoja per daug skirtingų variantų. Didžiausias iššūkis mąstant apie šeimą yra žvelgti ne į žmonių kraujo ryšius, bet į vaidmenis, kuriuos jie vaidina vieni kitų gyvenimuose.

Kokias funkcijas atlieka šeima?

Visuotinai sutariama, kad šeimos funkcija yra aprūpinti vienas kitą šiais dalykais:

- Baziniu rūpesčiu (pvz., maistu, šiluma, prieglobsčiu, higiena, tinkamais drabužiais ir sveikatos priežiūra);
- emocine šiluma, palaikymu ir meile;
- ugdymas ir parama: per tarpusavio ryšį skatinti mokymąsi ir intelekto raidą;
- stabilumu ir skatinimu tobulinti asmenybę, idėjas, įgūdžius ir pasitikėjimą savimi.

Atliekami vaidmenys šeimoje gali labai skirtis, todėl, kai su vaikais kalbamės apie šeimą, svarbu neleisti pasireikšti mūsų pačių stereotipams. Mūsų tikslas – užtikrinti, kad vaikai supras ir priims tai, jog šeimos su laiku gali keistis ir kad kiekviena šeima yra skirtinga. Ypatingai svarbu, kad nepersistengtume ir laužydami stereotipus apie branduolinę šeimą, nekurtume stereotipo, jog nebranduolinės šeimos yra tobulos. Nėra idealių šeimų – visose būna pakilimų ir nuosmukių. Vienos šeimos yra darnesnės ir labiau puoselėjamos nei kitos, tačiau jų sandara su tuo neturi nieko bendro.

Demokratiškos šeimos

IFM-SEI yra už demokratinę šeimą, kad ir kokia būtų jų sandara. Turint omenyje, kad auklėjimas turi mums labai didelę įtaką, dažnai asmeninis gyvenimas tampa politiniu reikalu. Užtikrinti, kad vaikų balsas būtų išgirstas šeimoje – mūsų pagrindinis tikslas. Vadinasi, galios suteikimas vaikams (angl. empowerment of children) turi eiti koją su šeimų švietimu. Papildydama šį požiūrį, IFM-SEI kreipiasi į platesnę bendruomenę, kad ji padėtų vaikams aktyviai kurti savo gyvenimą. Platesnė bendruomenė gali apsiriboti šeima, draugais ir mokyklomis, bet iš esmės, tai yra kaip priemonė idėjoms kurti ir ugdyti pasitikėjimą savimi, kurioje dalyvauja organizacijos ir neformalios mokymo grupės.

Santykiai ir meilė

Peržvelgus literatūrą ir žiniasklaidą atrodo, kad vieninteliai įmanomi santykiai yra tarp stipraus, aktyvaus vyro ir gražios, pasyvios moters. Daug rečiau matoma ir mažiau priimtina yra meilė tarp dviejų moterų arba dviejų vyrų, vyresnės moters ir jaunesnio vyro, tarp skirtingų tautybių žmonių. Turėtume pabrėžti, jog tarp skirtingų žmonių yra įmanomi rūpesčiu ir meile paremti santykiai. Nei vienas neturėtų jaustis atstumtas dėl to, kad jo santykių modelis skiriasi nuo įprasto. Taip pat yra svarbu akcentuoti, kad visiems santykiams funkcionuoti reikalingas laikas ir pastangos: tiek tarp įsimylėlių, tiek tarp draugų ar šeimos, tarp moterų, vyrų ar vyro ir moters. Sveiki santykiai remiasi pagarba ir pasitikėjimu. Tokiuose santykiuose partneriai niekuomet nekontroliuoja ir negrasina vienas kitam. Kai kyla nesutarimų, jie derasi ir stengiasi dėl vienas kito laimės.

Vertinga suprasti, kad iš šalies santykiai gali atrodyti statiški ir nesikeičiantys, tačiau iš tiesų jie yra dinamiški ir nuolat besivystantys. Vaikai turėtų žinoti, jog jų veiksmai daro įtaką žmonėms, su kuriais jie gyvena, todėl jie turėtų atsižvelgti į savo veiksmus, jeigu nori, kad santykiai būtų darnūs. Santykiai yra sudėtingas, bet tuo pačiu ir daug pasitenkinimo teikiantis reiškinys, jei tik juose stengiamasi spręsti kylančias problemas.

Diskriminacija

Diskriminacija gali pasireikšti įvairiais būdais. Ji gali būti paslėpta arba akivaizdi, taip pat gali būti nukreipta prieš atskirus individus arba sistemiškai nukreipta prieš ištasas žmonių grupes. Dažniausiai ji kyla dėl išankstinių nuostatų, klaidingos informacijos ir dalykų, kurių žmonės negali kontroliuoti.

Diskriminacijos formos

Turėtume žinoti skirtingas diskriminacijos formas:

- **Tiesioginė diskriminacija** taikosi į individą ir dėl kokios nors konkrečios priežasties sukelia jam nepatogumų. Pavyzdžiui, jei viešbučio vadybininkė nesutinka priimti homoseksualios poros, tai būtų tiesioginė poros diskriminacija dėl to, kad jos yra lesbietės.
- **Struktūrinė diskriminacija - priešingai:** ji remiasi visuomenės santvarka. Pati sistema stato kai kurias žmonių grupes į nepatogią poziciją. Struktūrinės diskriminacijos pavyzdys – kai ta pati pora nori įsivaikinti vaiką, tačiau šalies įstatymai joms neleidžia. Šiame pavyzdyje porą diskriminuoja pati sistema.
- **Kultūrinė diskriminacija** tai sparčiai plintanti ir dėl to didelį susirūpinimą kelianti diskriminacijos forma. Tokia diskriminacija slepiasi po kultūra arba religija, bet iš tikrųjų tai politinis motyvas išsaugoti galią. Pavyzdžiui, kažkas apsimeta, kad nemato, jog minėta pora viešbutyje diskriminuojama, nes viešbučio vadybininkės religinėje bendruomenėje arba kultūroje toks elgesys yra priimtinas. Šios formos diskriminaciją labai sunku užfiksuoti ir su ja kovoti, nes į kultūrą yra žiūrima kaip į kažką nelieštiną ir nekritikuotiną.

Diskriminacijos šaknys

Dirbdami turėtume skatinti vaikus mąstyti ne tik apie tai, kurie jų veiksmai gali būti diskriminuojantys, bet ir apie tai, kas apskritai yra diskriminacija ir kodėl ji kyla.

Diskriminacija vyksta, nes kai kurioms visuomenės grupėms ji naudinga. Privilegijuoti žmonės kuria taisykles ir normas, o tuomet jomis remdamiesi diskriminuoja tuos, kurie nesilaiko tų taisyklių. Pvz., diskriminacija prieš tos pačios lyties tėvus remiasi branduolinės šeimos, kuri buvo kapitalizmo suklestėjimo pagrindas, aukštiniu. Kapitalizmui reikėjo tokios šeimos, kurioje žmona būtų motina ir namų šeimininkė, o tėvas – fabriko darbininkas.

Dažnai spauda yra taip giliai įsišaknijusi, kad net tie, kurie su ja susiduria, to nemato ir mano, kad nenusipelnė geresnių sąlygų. Todėl labai svarbu suvokti, kad normas kuria žmonės – vadinasi, tie patys žmonės gali ir sutriuškinti diskriminaciją.

Reagavimas į diskriminaciją

Tam, kad galėtų dirbti su vaikais ir mokyti juos reaguoti į diskriminaciją, pedagogams labai svarbu suprasti struktūrinę diskriminaciją ir jos priežastis. Turime būti pasirengę keisti nuostatą, jog užtenka su visais elgtis vienodai – vietoj to turime skatinti vaikus pamąstyti apie skirtingus skirtingų žmonių poreikius.

Tam, kad būtų pasiekta lygybė ir tikras socialinis teisingumas žmonėms, kurie anksčiau neturėjo jokių teisių, dabar reikia daugiau nei tiesiog pripažinimo. Norint įveikti struktūrinę diskriminaciją, mums reikia atsižvelgti į konkretų individą ar grupės poreikius. Kai kurie tai vadina „pozityviaja diskriminacija“, tačiau mes nemanome, kad proaktyvus reagavimas į struktūrinę diskriminaciją irgi yra diskriminacija, todėl tai vadiname „teigiamu poveikiu“ (angl. affirmative action) arba „korekcinėmis priemonėmis“ (angl. correctional measures). Be teigiamo poveikio moterims nebūtų pavykę pasiekti to, kad parlamenteose jų būtų ne mažiau nei vyrų. Teigiamas poveikis vertinamas kontraversiškai (net tarp diskriminuojamųjų), bet tai vienintelis būdas susidoroti su diskriminacija.

Kartais galite išgirsti sakant, jog teigiamas poveikis diskriminuoja vyrus, nes jiems trukdoma kažkuo užsiimti, veiklos erdvę suteikiant moterims. Šiuo atveju svarbu paminėti jėgos struktūras ir akcentuoti, jog moterų vieta darbo rinkoje skiriasi nuo vyrų.

Taip pat svarbu, kad tiek individualiai, tiek savo grupėse apmąstytume savo privilegijas. Privilegijos – tai neužsitarnauti pranašumai, kuriuos žmonės gauna vien dėl to, kad priklauso kokiam nors grupei (pvz., baltųjų, vyrų arba aukštesniosios klasės). Diskriminacija vyksta tuomet, kai privilegijuoti žmonės bando ginti savo privilegijas. Jei norime kovoti su diskriminacija ir spauda, mums reikia įvardinti savo pačių privilegijas – tada galėsime sudaryti visiems lygias galimybes.

Susidomėjote?

Jei norite pasiskaityti apie tai, kaip kapitalizmas kuria diskriminaciją, rekomenduojame „The Red in the Rainbow“, kurios autorė Hannah Dee.

Patyčios

Patyčios – tai nuolatinis siekis užgauti ar pažeminti kitą. Tai pasikartojantis ir sąmoningai žeidžiantis veiksmas. Besityčiojanti pusė yra stipresnė nei ta, iš kurios tyčiojamasi, todėl jai sunku apsiginti. Patyčios gali pasireikšti skirtingomis formomis. Jos gali būti fizinės (mušimas, stumdymas, daiktų gadinimas), žodinės (pravardžiavimas, grasinimai) ar socialinės (atstūmimas, gandų skleidimas). Patyčios vyksta ne tik tarp vaikų ir ne tik mokyklose: jos gali vykti namuose, organizacijose, darbe, internete.

Tyčiojamasi dažniausiai dėl matomų skirtumų: tautybės, lyties arba negalios. Jauni LGBT*IQ asmenys neabejotinai susiduria su didesne patyčių rizika. Tyčiojamasi net tuomet, kai vaikas iš tikrųjų nėra LGBT*IQ: kiti taip tik mano arba jis turi homoseksualių draugų, šeimos narių. Pasak Didžiosios Britanijos LGBT*IQ organizacijos Stonewall, homofobiškos patyčios yra labiausiai paplitusios, jas lenkia tik tyčiojimasis dėl žmogaus svorio. Be to, daugiau nei pusė Didžiosios Britanijos LGBT*IQ jaunimo teigė, jog iš jų buvo tyčiojamasi mokykloje. Transfobiškos patyčios yra ne mažiau paplitusios ir stipriai žeidžia jaunos žmones, kurie ir taip išgyvena labai sunkų keitimosi ir savęs priėmimo laikotarpį.

Kodėl vaikai tyčiojasi?

Daug dalykų gali paskatinti tyčiotis iš kitų. Dažnai peštukai (angl. bullies) taip siekia dėmesio ir socialinio pripažinimo, bet nesijaučia galintys to pasiekti pozityviu elgesiu. Kartais jie patys patiria smurtą šeimoje ar kitoje aplinkoje. Jei vaikas auga matydamas, jog smurtas ir bausmės yra vienintelis būdas pelnyti pagarbą ir spręsti problemas, tikėtina, kad ir jis pats taip pat elgsis ir nukreips savo agresiją į silpnesnius. Daugelis peštukų nežino, kaip reaguoti į žmones, kurie skiriasi nuo jų. Patys jaučiasi nejaukiai ir patyčias naudoja kaip priemonę šiems jausmams reikšti. Taigi, svarbu su vaikais kalbėti apie įvairovę ir padėti jiems suprasti, kad ji yra ne grėsmė, o geras reiškinys.

Cislytis tai žmogus, kurio socialinė lytis sutampa su biologine lytimi.

Patyčios tiems, iš kurių tyčiojamasi, padaro daug žalos: gali suprastėti pažymiai, sumenkėti pasitikėjimas savimi, prasidėti depresija, valgymo sutrikimai. Patyčios gali priversti žmogų prie savižudybės. Dėl patyčių LGBT*IQ jaunimo savižudybės rizika yra didesnė nei cislyčio heteroseksualaus jaunimo. Jie labiau bijo kalbėti apie patyčias, vengia atsiskleisti (angl. coming out) ir likti nesuprasti homofobų ar transfobų suaugusiųjų. Dėl internalizuotos priespaudos patyčių aukos galvoja, kad besityčiojantys yra teisūs ir kad jie patys kalti, jog su jais taip elgiamasi.

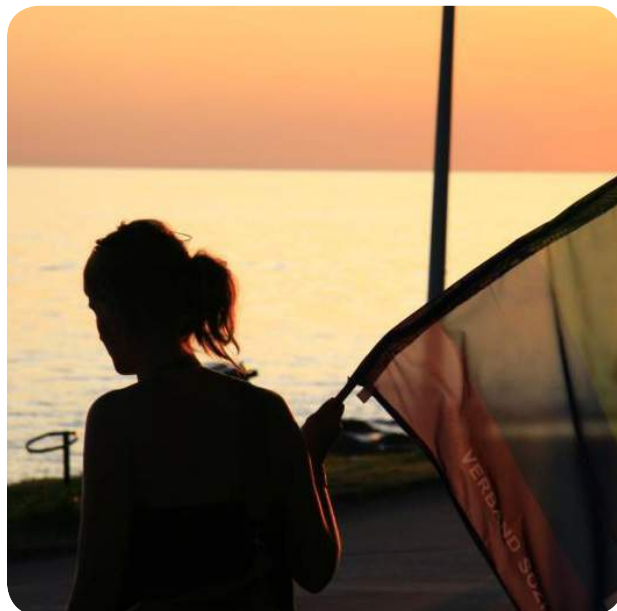
Bet kuris vaikas, patyręs homofobiškas ar transfobiškas patyčias, turi būti dar kartą patikintas, kad yra labai svarbus, kad nėra vienas ir turi didžiulį savimi tokiu, koks yra. Tam, kad galėtume kalbėtis apie transfobiškas patyčias ir padėti vaikams nebijoti to, ko nesupranta, turėtume suprasti trans* problematiką.

Skyriuje „Patarimai tarpininkaujantiems“ (angl. “Tips for Facilitators”), esančiame 23 puslapyje, rasite informaciją, kaip dirbti su patyčiomis.

Patarimai tarpininkaujantiems

1. Kaip savo kalboje atsižvelgti į socialinę lytį

Kalba atspindi ir formuoja visuomenę bei jos normas. Ji niekada nebūna neutrali, net jei dažnai taip atrodo. Svarbu ne tik tai, ką sakome, bet ir tai, ką nutylime. Vadinasi, kalba taip pat gali skatinti diskriminaciją ir išstūmimą (angl. exclusion). Jei sistemingai nekalbame apie kokią nors žmonių grupę (pvz., interseksualus arba moteris), mes paprasčiausiai neigiame jų egzistavimą ar bent jau neįsileidžiame jų į visuomenės vyksmą. Kalba yra labai stipri, ji atspindi visuomenėje vyraujančias galios struktūras. Tačiau ji nėra statiška – kalbą formuoja ją vartojantys žmonės, todėl ji visada keitėsi ir tebesikeičia. Galime pasitelkti kalbą tam, kad pakeistume savo realybę. Turime iškart pastebėti žeminančią ir diskriminuojančią kalbą ir paaiškinti vaikams, jog užsipulti žmones dėl jų skirtingumo yra neteisinga, užgaulu ir žalinga. Tam, kad sukurtume atvirą ir pagarbią visuomenę, turime įvairovę paversti matoma mūsų kalboje. Galime mesti iššūkį nelygybei vartodami įtraukiančią (angl. inclusive) ir visa apimančią kalbą.

Iššūkis seksizmui

Daugelis kalbų remiasi patriarchaline sistema ir, kalbant apie visus žmones, vartojama vyriška giminė, taip moterišką lytį nustumiant į antrą planą. Kalba gali sutvirtinti stereotipą, kad tam tikros profesijos (dažniausiai tos, kurios siejamos su prestižu ir galia) yra vyriškos, o tam tikros – moteriškos. Žmonių požiūrį galime pakeisti tik nuolat vartodami neseksistinę kalbą:

- Rinkitės tokias sakinių struktūras, kurios neapeliuotų į žmogaus lytį: pvz., „ar kada nors lankėtės šiame fakultete?“ vietoj „ar esate buvusi šiame fakultete?“
- Kalbose, kuriose visoms profesijoms priskiriama vyriška arba moteriška giminė (pvz., vokiečių, ispanų, prancūzų ir slavų kalbose), nuolat vartokite abi formas. Pvz., sakykite „policininkai ir policininkės“ vietoj „policininkai“.

Išjudinkime heteronormatyvumą

Kai kalbame apie romantinius santykius ir meilę, dažniausiai turime omenyje heteroseksualius santykius. „Princo ir princesės“ konstruktas giliai įsišaknijęs mūsų visuomenėje, todėl paliekama labai mažai vietos gėjų, lesbiečių, biseksualių ar aseksualių žmonių poroms. Bet savo kalba galime mesti iššūkį heteronormatyvumui:

- Naudokite lyties nepabrėžiančius žodžius, pvz., „antra pusė“, „ar žinai, ar ji turi antrą pusę?“ arba paminėkite abi galimybes: „Nežinau, ar ji turi merginą arba vaikiną.“

Heteronormatyvumas: Prielaida, kad visus žmones traukia priešinga lytis. Heteronormatyviai mąstantieji į visas kitas lytines orientacijas žiūri kaip į nenormalias ir neteisingas.

Lytiškumo normų išjudinimas

Išgirdę kažkieno vardą ar pamatę, kaip jis atrodo, negalime žinoti, kokia jo socialinė lytis. Deja, dažniausiai žmonės priskiria tam kažkam vyrišką ar moterišką lytį ir net nesuvokia, jog gali būti ir kitokių variantų. Raginame rinktis tokius terminus, kurie leistų žmogui kalbėti apie save, nepriskiriant savęs kuriai nors lyčiai.

- Vartokite lyties neapibrėžiančius žodžius, tokius kaip: vaikas (vietoj sūnus / dukra), antra pusė (vietoj vaikinai / mergina arba vyras / žmona).
- Rinkitės tokias sakinių struktūras, kurios neapeliuotų į žmonių lytį.
- Kreipkitės į žmones vardu, užuot nurodę jų lytį, kreipiantis „mergaite“ ir pan.

Paklauskite žmogaus, kokiais žodžiais jis norėtų būti apibūdinamas, ir būtinai į tai atsižvelkite savo kalboje. Tada jums nereikės nieko pačiam spręsti apie žmogaus lytį.

Nelengva greitai pakeisti žmonių požiūrio ir kalbą, bet nesijaudinkite – besipraktikuodami priprasite. Siūlome su savo grupe išbandyti užsiėmimą „Matyk ne tik lytį“.

Įvardis they (liet. jie) – anglų kalboje neutralus įvardis, kurį galima naudoti ne tik daugiskaita, bet ir vienaskaita. (Pvz., they went to use the bathroom, kai kalbama apie vieną žmogų). (Vert. past.: lietuvių kalboje nieko panašaus nėra, nes ne tik įvardžiai turi aiškią giminę, bet ir būdvardžiai, prieveiksmiai ir t. t., todėl norint įvesti neutralią lytį, reikėtų keisti visą kalbos struktūrą. Lietuvių kalbą galima „neutralizuoti“ nebent renkantis lyties nenurodančias formas. Pvz., vietoj „esu buvusi“ sakyti „teko būti“ arba „buvau“). Daugelyje kalbų bandoma įvesti naujus neutralius įvardžius, pvz., anglų kalboje ze / hir (pvz., ze went to the bathroom with hir friend).

Terminų žodynelis: Nežinote, ką reiškia tam tikri žodžiai ir kaip juos suprantame mes? Skaitykite knygos pabaigoje esantį žodynelį.

Daugiau nei žodžiai

Verbalinė kalba yra tik vienas komunikacijos elementų. Nepamirškite, kad jums kalbant, kūno kalba ir mimika gali pasakyti ne mažiau nei jūsų žodžiai. Turėkite omenyje, kad tonas yra tiek pat svarbus, kiek ir tai, ką sakote. Kalbant apie seksualumą ir lytiškumą, didelę įtaką daro jūsų pažiūros, patirtis ir vertybės. Todėl labai svarbu įvertinti savo asmeninius įsitikinimus ir stengtis, kad jie neigiamai nepaveiktų grupės. Vaikai gali labai greitai perimti jūsų šališkumą, paniką ar diskomfortą kam nors uždavus klausimą ar ką nors pakomentavus.

2. Kaip įveikti pasipriešinimą

Dirbant su vaikų švietimu socialinės lyties ir seksualumo klausimais, vienas didžiausių trukdžių – visuomenės, tėvų ar net kolegų kylantis pasipriešinimas.

Štai keli būdai jam įveikti:

- **Susiraskite sąjungininkų:**

prisiminkite, kad priešus įveikti daug lengviau, jei turite bendrininkų. Būkite nusiteikę išreikšti savo nuomonę ir stengtis įveikti pasipriešinimą, bet susiraskite užnugarį. Jei vieni jaučiatės nesaugiai, susiraskite bendraminčių, su kuriais galėtumėt aptarti situaciją.

- **Švieskite kolegas:**

pasipriešinimas dažniausiai kyla dėl žinių stokos, tad skirkite laiko žmonių, su kuriais dirbate, švietimui.

- **Dirbkite su išorinėmis organizacijomis:**

pasikviesdami ekspertus iš šalies (pvz., socialinius darbuotojus ar labdaros organizacijų atstovus), kelsite tėvams daugiau pasitikėjimo

- **Pasirinkite tinkamą aplinką:**

jei jaučiate tėvų pasipriešinimą, turėtumėte pasirinkti tinkamą ugdymui aplinką. Dirbant su lytiškumu ir socialine lytimi, geriau organizuokite stovyklą nei vakarėlį. Stovykloje vaikai turi daugiau laiko priimti informaciją ir pasikalbėti apie savo sunkumus, todėl grįžę namo tėvams gali sklandžiau papasakoti, ką joje nuveikė.

- **Įtraukite visas diskriminacijos formas:**

Žmones mažiau gąsdina švietimas apie LGBT*IQ, jei jis pateikiamas kaip didesnio projekto prieš diskriminaciją dalis. Lytiškumo ir seksualumo klausimai puikiai tiks antidiskriminacinių užsiėmimų programoje.

- **Pasitelkite statistiką ir faktus:**

siekdami parodyti problemas (pvz., patyčių ar neapykantos nusikaltimų (angl. hate crime) svarbą), pateikite iliustruojančią statistiką ir faktus.

- **Paaiškinkite naudą:**

galvokite apie naudą, kurią švietimas turės vaikams. Pvz., vaikai, žinodami, jog nebūtinai turi atitikti visuomenės formuojamą vaizdą, įgis daugiau pasitikėjimo savimi. Žvelgiant organizacijos mastu, galima akcentuoti, jog ši tema pritrauks naujų narių – taip organizacija didės ir stiprės.

- **Išnaudokite žiniasklaidą:**

nebijokite, kad žiniasklaida neigiamai nušvies jūsų darbą – tai gali jums išeiti į naudą. Žiniasklaidos dėmesys gali padėti jums pritraukti daugiau palaikančiųjų, nes net ir kritika suteikia galimybę papasakoti apie savo šviečiamąjį darbą. Galbūt netgi pavyktų pritraukti į savo grupę naujų narių.

3. Kaip dirbti su seksistinėmis, homofobinėmis ir trans*fobinėmis patyčiomis

Kadangi patyčios gali labai pakenkti vaikams, mokytojai į jas turėtų reaguoti labai rimtai. Dažniausiai patyčios aptariamos mokyklos kontekste, bet su jos ribomis nesibaigia. Patyčios gali tęstis įvairiose grupėse, vis dažniau internete.

Neformalus švietimas (pavyzdžiui, šiame leidinyje pateikti užsiėmimai) yra viena iš efektyviausių priemonių kovojant su patyčiomis. Geriausia prevencija – grupėje sukurti pozityvią atmosferą ir saugią erdvę, kurioje žmonės nebijotų, jog iš jų bus tyčiojama.

Deja, dažniausiai prevencija susirūpinama per vėlai, todėl savo grupėje galite susidurti su seksistiniu, homofobiniu ar trans*fobiniu tyčiojimu. Iš grupės narių gali būti tyčiojama už grupės ribų. Kaip galėtumėte padėti?

- Pirmas žingsnis – pastebėti, kad iš vaiko tyčiojama. Jei pastebite, jog vaiką kas nors erzina, tai dar nereiškia, kad jis susiduria su patyčiomis. Jei vaikas staiga pernelyg susirūpina kuriuo nors savo identiteto aspektu, jei nebeužsiima mėgstamomis veiklomis, o bendravimas telefonu ar per socialinius tinklus jį slegia, liūdina ar pykdo – tai gali būti patiriamų patyčių ženklai. Paklauskite vaiko, kaip jis laikosi, ir parodykite, kad gali į jus kreiptis, jei norės su kuo nors pasikalbėti.
- Jei matote vykstant patyčias, įsikiškite ir paaiškinkite, kodėl nepritariate tam, kas vyksta.

- Palaikykite tą, iš kurio tyčiojamas, išklaUSDdami ir duodami patarimų. Neverskite jo jaustis bejėge auka – verčiau kartu aptarkite būdus, kaip jis galėtų apsisaugoti ir kur galėtų kreiptis ir sulaukti papildomos profesionalios pagalbos.
- Palaikykite besityčiojantįjį. Gali skambėti keistai, bet ne mažiau svarbu asmeniškai su juo pasikalbėti, išsiaiškinti jo elgesio priežastis ir aptarti būdus, kaip būtų galima tvarkytis su savo pykčiu. Dažnai peštukai taip elgiasi dėl to, kad patys susiduria su problemomis, su kuriomis susitvarkyti jiems reikalinga pagalba.

4. Kaip reaguoti į neigiamą elgesį grupėje

Turėtume pripažinti, kad kiekvienas turime savo asmenines nuostatas į socialinę lytį ir seksualumą. Mūsų pareiga yra jas išsiaiškinti ir būtinai atpažinti neigiamas, diskriminacines nuostatas. Kai išgirstate kieno nors kalbą esant diskriminacinei, matote homofobiškas ar transfobiškas nuostatas, turėtumėte tokiam asmeniui paprieštarauti. Nebauskite vaiko – tik paaiškinkite jam, kodėl nesutinkate su tuo, ką jis pasakė ar padarė. Daugelis homofobiškų ar transfobiškų replikų vartojamos taip dažnai, kad vaikai ir jaunimas net nebežino tikrosios tų žodžių reikšmės. Įsikiškite ir paaiškinkite, kodėl nevalia sakyti „tai taip gėjiška“, siekiant ką nors sumenkinti. Aptarkite jų komentarus ir pasiūlykite naujus, pagarbesnius žodžius, kuriuos jie galėtų vartoti.

Labai svarbi savimonė. Kai esi užtikrintas ir patenkintas tuo, kas esi, daug paprasčiau tvarkytis su sunkumais grupėje.

5. Kaip tapti trans* arba interseksualaus asmens sąjungininku

Translytis arba „trans*“ – tai terminas, naudojamas apibūdinti žmonėms, kurių lytinė tapatybė neatitinka visuomenės kuriamo biologinio (nuo gimimo) vyro ar moters įvaizdžio. Vis daugiau žmonių ima suprasti, su kokiais sunkumais susiduria lesbietės, gėjai, biseksualai, tačiau trans* ir inter* žmonių problemas mažai kas supranta. Dauguma vis dar žvelgia į pasaulį pro savo binarinius akinius.

Nesvarbu, ar jūsų grupėje yra trans* ar inter* vaikų – verta tapti jų sąjungininku, kad galėtumėte sukurti visus priimančią ir nediskriminuojančią grupę.

- Nuolat švieskitės ir švieskite kolegas. Skaitykite apie translyčių ir interseksualių žmonių problemas ir bendradarbiaukite su specializuotomis organizacijomis, kad sužinotumėte, kaip palaikyti trans* ir inter* vaikus.
- Sukurkite grupėje saugią erdvę. Netoleruokite nepagarbių juokelių ar grubios kalbos.
- Rimtai žiūrėkite į trans* ir inter* vaikų mintis ir jausmus. Pavyzdžiui, nesakykite, kad šis etapas praeis – gerbkite tai, kaip jie save apibūdina.
- Kreipkitės į juos taip, kaip jiems priimtinausia.
- Niekuomet neišduokite žmogaus kaip trans* ar inter* be jo leidimo.
- Bent vieną tualetą įrenkite taip, kad jis būtų tinkamas bet kurios lyties žmonėms.
- Elkitės su trans* ir inter* vaikais taip, kaip elgiatės su visais kitais. Jų socialinė lytis – nėra ypatinga, jie tokie yra, ir tiek.

Binarinė lyčių sistema tai prielaida, jog egzistuoja tik dvi lytys – vyras ir moteris.

6. Kaip elgtis, susidūrus su prievarta

Turite suprasti, kad socialinė lytis ir seksualumas – tai jautrios ir didelį emocinį krūvį turinčios temos. Tikėtina, kad kalbant apie santykius, šeimas ir bendruomenes, vaikas papasakos apie patiriamą prievartą. Žinokite, kur galite kreiptis ir gauti paramą – vietines ir nevietines organizacijas, padedančias tiek smurtą patiriantiems vaikams, tiek jų vadovams.

Ką daryti

Jei vaikas jums apie tai užsimena grupėje, pasistenkite nukreipti grupės dėmesį tęsiant užsiėmimą arba pasiūlant kokį nors žaidimą. Tuo metu galėsite pokalbį su vaiku pratęsti akis į akį. Tačiau tai įmanoma tik tuomet, kai grupėje yra daugiau nei vienas vadovas. Kitu atveju teks atidėti pokalbį vėlesniam laikui, pavyzdžiui, paklausiant: „Gal pakalbėkime apie tai vėliau?“. Jei įmanoma vaiką išvesti iš grupės, norint su juo pasikalbėti atskirai, pasistenkite, kad kitas vadovas jus matytų – jei liksite su vaiku dviese, rizikuojate, kad jūsų veiksmai bus klaidingai interpretuojami. Kalbant su vaiku, paaiškinkite jam, kad negalite pažadėti, jog niekam neparuosite apie jo patiriamą prievartą. Tikėkite vaiku, bet nereaguokite pernelyg jautriai ir nepamirškite, kad istorijoje visada dalyvauja ne viena pusė. Jei vaikui gresia pavojus, iškart kreipkitės į vietines įstaigas. Priklausomai nuo situacijos, jose gausite instrukcijas, kaip elgtis toliau.

Saugi erdvė ir atsitraukimo strategija

Mes stengiamės sukurti saugią erdvę, kur vaikai nejaustų jokios grėsmės ir galėtų išreikšti savo nuomonę. Kadangi tema jautri, turite aiškiai pabrėžti, jog vaikai turėtų dalintis jausmais tiek, kiek jiems tuo metu priimtina, ir kad jie gali bet kuriuo metu sustoti. Atsitraukimo strategija reiškia, jog visi iš anksto susitarė, kad užsiėmimas jų pageidavimu bet kuriuo momentu gali būti sustabdytas – tai gali būti koks nors visų priimtas ženklas ar žodis „stop“. Taip pat galite paskirti kurią nors kambario dalį „atsitraukimo erdvei“, kurioje vaikai galėtų ramiai pabūti, jei norėtų pailsėti nuo užsiėmimo. Ši erdvė turėtų būti tokioje vietoje, kad joje esantys vaikai būtų gerai matomi vadovų.

Vaikystės istorija

Žmonėms, kuriems niekada nereikėjo kvestionuoti savo seksualumo, dažnai sudėtinga suprasti kaip ir kodėl atsiskleidimas (angl. coming out) ar susitaikymas su savo seksualumu gali paveikti žmones.

Dirbant šiuo klausimu, pedagogams labai svarbu apmąstyti, ką reiškia augti turint paslaptį arba būnant kitokiu nei visi kiti. Istorija Purpie siekia tai padaryti nenaudojant LGBT*IQ etiketės. Mes rekomenduojame patiems perskaityti istoriją ir pamąstyti apie jums kylančius klausimus, juos aptarti su kitais pedagogais.

Skaitykite šį tekstą, lyg būtumėte vaikas ir pabandykite pajusti, kas vyksta pasakojime. Jeigu jums pasidaro liūdna ar norite išeiti iš patalpos, nustokite skaityti ir išeikite.

Purpie

Tu esi penkiamejis ir tyrinėji pasaulį. Jau žinai, kad suaugusiems supykus, jie vadina tą žmogų Purpie. Važiuojant su tėvais autobusu, tu išgirsti du keleivius, šnekančius apie asmenį, kuris jiems neteisingai atidavė grąžą: „Koks jis Purpie! Tu negali, iš tokių kaip jis, nieko gero tikėtis“.

Tu girdi kaip tavo seneliai įnirtingai kalba apie politikę, kurios jie nemėgsta: „Ji yra Purpie! Nieko daugiau tik Purpie!“ Bežaidžiant su vaikais žaidimų aikštelėje, tu netyčia atsitrenki į mergaitę, kuri sušunka: „Gal tu Purpie? Ar ką? Tu mane sužeidei!“. Kartais tu ir kiti vaikai erzinate savo draugą šaukdami: „Tomas yra Purpie, Tomas yra Purpie!“. Tomas, bandydamas jus pagauti, atsikerta: „Aš nesu! Jūs meluojate.“

Namuose sesė tau davė mažesnę gabaliuką torto, nei pasiėmė sau. Tai tave supykė, tad tu sušukai: „Tu esi Purpie!“ – žodžius, kurie puikiai tuo metu išreiškė tavo jausmus. Jūsų tėvams išgirdus ką tu ką tik pasakei, tau griežtai pasakoma: „Daugiau niekada nieko nevadink Purpie. Tai labai labai grubu. Jeigu dar kada nors išgirsim tave taip šnekant, būsi nubaustas!“

Nuo šiol, tavo tėvams esant šalia, tu šio žodžio nebenaudoji. Tačiau, kai tave kas nors suerzina, tu piktai sušnabždi: „Koks Purpie. Šiaubingas, bjaurus Purpie!“ O kai kas nors tave pavadina šiuo vardu, tu piktai atsikerti: „Tu pats esi Purpie!“

Bėgant laikui, panašios situacijos vis kartojasi. Dabar tau 12 metų ir tu jau supranti, kad Purpies yra nerangios asmenybės, kurioms neturėtų būti leidžiama dirbti tam tikrose profesijose, tokiose kaip medicina ar mokslai. Štai kodėl tu ryžtingai pritari savo mamos paskaloms, perduotoms tėčiui: jos kolegė, dirbanti sėsele, buvo atleista, išaiškėjus, kad ji yra Purpie. Tu taip pat žinai, kad žmonės tampa Purpies dėl blogo auklėjimo. Jie turėtų būti sodinami į kalėjimą ar kitas pataisos įstaigas. Norint, kad jie taptų normaliais žmonėmis, jie bent jau turėtų užsiimti terapija.

Kartą tu išgirdai, ką tavo tėvai kalbėjo su draugais: „Tai štai kaip šiais laikais auginami vaikai! Smukusi moralė ir tai dar vadinama „šiuolaikiniu auklėjimu“... štai iš kur atsiranda Purpies. Jei taip ir toliau tęsis, greitai metu mūsų vaikai neturės su kuo žaisti. Mes turime apginti savo vaikus nuo jų.“ Tu su tuo visiškai sutinki. Tavo tėvai taip tavimi rūpinasi! Žinoma, tu net nenori žaisti su jokiais Purpies! Neseniai per televiziją girdėjai, kad Purpies sukūrė savo asociaciją ir reikalauja, kad su jais būtų elgiamasi „oriai“, tartum jie ir taip nebūtų asmenybės. Tau tai atrodo absurdiška ir tu visiškai tam nepritari.

Dabar tau yra 13 metų. Tavo klasiokas trenkia tau per ranką ir erzina bjauria šypsena: „Ei, tu esi Purpie. Argi ne taip? Mergaitės sakė, kad tu bežaidžiant nukritai...“ (Iš tiesų tu tikrai praeitą kartą nukritai, bet negi taip kartais nenutinka? Tai juk yra žaidimo prigimtis). „Auč“ – tu sušunki, nes tau trenkė tiesiai į nubrozdintą alkūnę – „Tu pats esi Purpie! Dink!“

Dabar tau yra 14 metų. Vieną dieną, esant vakarėlyje tetos namuose (ji yra gydytoja), tau buvo nuobodu. Knygų lentynoje tu radai seną medicininę enciklopediją, kurią teta naudojo studijų metais. Tu prabėgom pradėdi ją skaityti, norėdamas prastumti laiką. Staiga pamatai įrašą: Purpie. Tu susidomi, nes pirmą kartą pamatai šį žodį knygoje. Tu perskaitai:

PURPIE: violetinė mėlynė ant alkūnės, kuri atsiranda paauglystėje. Ji skiriasi nuo visų kitų mėlynių tuo, kad kai ji atsiranda, nedingsta ir lieka visam gyvenimui. Tai blogo auklėjimo pasekmė, reiškianti, kad tėvams nepavyko užkirsti tam kelio.

Tu perskaitai, kad kai kurie žmonės teigia jau gimę tokiais ir kad tai ypatingai atsparu terapijai. Turi stiprų polinkį atsinaujinti ir kai kurie tiki, kad tai nepagydoma. Tu sužinai, ką jau esi girdėjęs – žmonės, kenčiantys nuo šios ligos, dažnai vadinami Purpies – turi daug problemų. Jais negalima pasitikėti ir jiems negalima leisti dirbti tam tikrų profesijų srityse, tokių kaip medicina ir mokslas. Tu labai sunerimsti, kai lėtai suvoki... Tu atitrauki savo rankovę ir stebi alkūnę: puikiai matoma didelė violetinė mėlynė, dar didesnė nei praeitais metais, kai pamatei ją pirmą kartą.

Gyvenimas tęsiasi...

Klausimai

Atsakykite į klausimus, įsivaizduodami, kad pats esate istorijos personažas ir, jei įmanoma, aptarkite savo atsakymus grupėje. Jei nenorite kažkuo dalintis, tiesiog pereikite prie kito klausimo.

- Kokie jausmai kyla jums šiuo metu? Ką jūs manote apie save ir kaip jūs elgiatės?
- Kokie jūsų jausmai bėgant laikui? Kokios yra jūsų mintys po savaitės, po metų?
- Ar jie keičiasi? Kaip jūs pats jaučiatės? Ar keičiasi jūsų elgesys? Ar pasikeitė žmonių elgesys su jumis?
- Ko jūs norite? Ko jums reikia?
- Ką jūs manote apie kitus žmones, šeimą, draugus ir kitus Purpies?
- Kaip jūs jaučiatės, jei jus dabar vadina Purpie? Ką jūs sakote ir darote?

Dabar į šiuos klausimus atsakykite asmeniškai:

- Ar ši istorija turi ką nors bendro su jūsų turėta patirtimi?
- Kuo tai gali būti susiję būnant LGBT*IQ (lesbiete, gėjumi, biseksualu, translyčiu, interseksualu, abejojančiu ar kreivos lyties)?
- Kaip manote, kuo mūsų visuomenė panaši į aprašytąją?

Kartu geriau

Amžius	6-12
Trukmė	10-15 minučių
Grupės dydis	8+

Apžvalga

Žaidimas, kurio metu vienoje grupėje sudaromos dvi grupės, yra pagrįstas esamais arba nesamais bendrais interesais; priverčiantis vaikus suprasti, kad panašumai peržengia socialinės lyties skirtumus.

Tikslai

- Leisti dalyviams suprasti, kad jie turi ir panašius, ir skirtingus interesus;
- padėti ir skatinti dalyvius suprasti, kad interesai peržengia socialinės lyties skirtumus;
- pradėti mokymosi apie socialinę lytį procesą.

Reikalingos priemonės

- Muzika ir muzikos grotuvas (Jūs galėtumėte groti Džeko Džonsono (Jack Johnson) dainą „Kartu geriau“).

Išsamūs nurodymai

1. Paprašykite vaikų šokti kambaryje po vieną arba mažomis grupelėmis tuo metu, kai groja muzika.
2. Paaiškinkite, kad, nustojus groti muzikai, jūs sušuksite klausimą. Atsakiusieji „taip“, turi suformuoti grupę su kitais žmonėmis atsakiusiais „taip“. Kai bus suburta grupė, vaikai gali apsikabinti arba susikibti rankomis. Jums sušukus „kartu geriau!“, visi turi sudaryti vieną didelę grupę. Paprašykite vaikų pabandyti atkreipti dėmesį, kas dar yra jų grupėje žaidimo metu.
3. Leiskite muziką ir kiekvieną kartą ją sustabdžius, sušukite vis kitokį klausimą. Jūs galite naudoti savo sugalvotus arba pavyzdinius klausimus, iš žemiau esančių (bandykite užduoti įvairesnių klausimus, kurie susiję su socialinės lyties stereotipais ir lyties atžvilgiu neutraliais klausimais):
 - Ar jums patinka bananai?
 - Ar jūsų akys yra rudos?
 - Ar jūs mokate važiuoti dviračiu?
 - Ar jums patinka žaisti futbolą?
 - Ar jūs valgote pusryčiams duoną?
 - Ar jūsų plaukai yra ilgi?
 - Ar jūs dėvite ką nors raudono?
 - Ar jūs turite sesę?
 - Ar jums patinka skaityti?
 - Ar jums patinka gaminti maistą?

Aptarimas

- Kas dar buvo jūsų grupėje? Daugiau mergaičių? Ar berniukų?
- Ar renkantis savo grupę įtakos jums turėjo, kad esate berniukas? Ar mergaitė?
- Ar buvote nustebinti dėl grupėje esančių narių?

Apibendrinkite, kad visi žmonės turi skirtingus pomėgius, gebėjimus, fizines savybes. Paaiškinkite, kad mes turime kur kas daugiau įdomių skirtumų ir panašumų, nei vien tik buvimą berniuku ar mergeite.

Patarimai vedantiems užsiėmimą

Jei vaikas vienas stovi centre ar kažkur šone, jis gali pasijusti atstumtas ar įskaudintas. Jei taip nutinka, vienišą vaiką prijunkite prie grupės.

Bingo

Amžius

10-15+

Trukmė

20-30 minučių

Grupės dydis

5+

Apžvalga

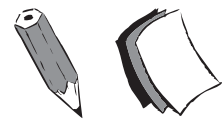
Vaikai žaidžia „Bingo“ žaidimą, kuris parodo, kad dažnai lesbietės ir gėjai apibūdinami tik per jų seksualinę orientaciją, o ne per platesnį asmenybės būties kontekstą.

Tikslai

- Parodyti, kad gėjai ir lesbietės gyvena įprastą gyvenimą kaip ir visi kiti žmonės;
- ugdyti supratimą, kad gėjai ir lesbietės neturėtų būti apibūdinami tik per jų seksualinę orientaciją.

Reikalingos priemonės

- Kiekvienam – rašikliai / pieštukai ir po lapą popieriaus;
- Vienas didelio formato popieriaus lapas, kuris prisegamas prie magnetinės lentos.

Pasiruošimas

Ant didelio formato lapo užrašyti dalykus, kuriuos žmonės mėgsta, tokius kaip: važinėti dviračiu, valgyti restoranuose, atostogauti, skaityti, keliauti pėsčiomis, žiūrėti filmus. Kol kas nerodykite to dalyviams.

Išsamūs nurodymai

1. Kiekvienam duokite po lapą popieriaus. Paprašykite dalyvių nusibraižyti trijų eilučių ir trijų stulpelių lentelę.
2. Skirkite jiems penkias minutes, paprašydami, kad į kiekvieną langelį įrašytų „vieną dalyką, kurį mėgsta gėjai ir lesbietės“. Pasakykite, kad po to paskaitysite, kas jiems patinka ir, jei kas nors bus paminėta jų lapuose, tą langelį gali pasižymėti kryželiu. Turėdami kryželiais pažymėtą eilutę, stulpelį arba įstrižainę, sušukti „Bingo!“. Pirmas pasakęs „Bingo“ laimi žaidimą.
3. Po dešimties minučių pradėkite skaityti, ką jūs surašėte ant prie lentos prisegto didelio lapo.
4. Žaiskite tol, kol kas nors suriks „Bingo“ arba iki penkių minučių (gali būti, kad niekas neturės eilutės).

Aptarimas

- Ką jūs parašėte ant savo „Bingo“ lapo?
- Ką jūs būtumėte parašę, jei toks klausimas būtų užduotas apie juodaodžius? Apie moteris? Apie pagyvenusius žmones?
- Kodėl mes visų pirma pagalvojame apie tai, kas grupę atskiria nuo mūsų? (Jeigu jie tai padarė).

Patarimai vedantiems užsiėmimą

Ši veikla gali atverti dalyvių akis, bet tuo pačiu, gali sustiprinti stereotipus, jei aptarimas bus neišbaigtas ir bus skirta nepakankamai dėmesio. Tad įsitikinkite, kad nenutraukiate veiklos per anksti.

Tą patį metodą galite naudoti dirbdami su socialinės lyties stereotipais, klausdami: ką mėgsta vyrai / moterys ar translytis žmogus?

Pritampu – nepritampu

Amžius	6+
Trukmė	10-15 minučių
Grupės dydis	8+

Apžvalga

Žaidimas tyrinėja mažumos ir daugumos ryšį, siekiant išmokyti vaikus suformuoti grupę pagal jiems tinkamas savybes ar interesus.

Tikslai

- Parodyti, kad visi tarpusavyje turi skirtumų ir panašų;
- patirti, ką reiškia priklausyti mažumai;
- skatinti supratimą ir priimti žmones į grupę, nepaisant esančių skirtumų.

Išsamūs nurodymai

1. Paprašykite vaikų sustoti į dideliu ratu. Tai galima atlikti kambaryje arba lauke.
2. Paaiškinkite grupei, kad jūs pasakysite sakinį ir jei, sakinyje jiems atrodo teisingas, jie turi sudaryti glaudų ratą su tais, kuriems tai taip pat tinka. Jei sakinyje atrodo neteisingas, jie turi pabandyti įsibrauti į tą ratą. Paaiškinkite, kad negalima spardyti, stumdyti ar sužeisti kitų žmonių. Jeigu žaidėjai elgiasi agresyviai – žaidimas bus nutrauktas.
3. Skaitykite žemiau esančius sakinius arba sugalvokite savo (susijusius ne tik su fizine išvaizda):
 - Visi, kurių akys yra rudos
 - Visi, kurie namuose turi šunį ar katę
 - Visi, kurie avi sportinius batelius
 - Visi, kurių akys yra žalios
 - Visi, kurie turi brolių arba seseris
 - Visi, kurie pusryčiams gėrė apelsinų sultis
 - Visi, kurie nešioja akinius
 - Visi, kurie šiandien žiūrėjo televizorių
4. Pabaikite žaidimą grupės narių apsikabinimu arba rato masažu.

Aptarimas

- Koks jausmas būti rate?
- Koks jausmas būti rato išorėje? Koks jausmas bandant įsibrauti į vidų? Kaip jūs bandėte patekti į ratą?
- Jei jums pavyko įsibrauti į ratą, kaip jūs jautėtės?
- Ar kada nors gyvenime jautėtės kaip mažuma? Arba dauguma? Jeigu taip, kokį elgesį tai iššaukė?

Romeo, Tarzanas ir Karžygys

Amžius

6+

Trukmė

10-15 minučių

Grupės dydis

8+

Apžvalga

Trumpas žaidimas, metantis iššūkį socialinės lyties vaidmenims

Tikslai

- Išryškinti socialinės lyties vaidmenis

Reikalingos priemonės

- Muzikos grotuvas (neprivaloma)

Išsamūs nurodymai

1. Paprašykite vaikų grojant muzikai šokti patalpoje.
2. Paaiškinkite, kad sustabdžius muziką, sušuksite vieno iš trijų veiksmų pavadinimą. Dalyviai turi greitai sustoti į porą su šalia esančiu žmogumi ir atlikti atitinkamus veiksmus.
3. Veiksmai yra tokie:
 - a. **Romeo:** vienas asmuo priklaupia, kitas vaidina Džuljetą balkone, kuria žavisi priklaupęs asmuo.
 - b. **Tarzanas:** vienas asmuo neša kitą ant nugaros.
 - c. **Karžygys:** vienas asmuo apkabina kitą ir apsimeta, kad gelbėja jį nuo drakono.

Aptarimas

- Kas buvo keliantysis jūsų poroje?
- Ar jums buvo svarbu kas jūsų poroje atliko vyro ar moters vaidmenį?
- Kodėl daugelis žmonių mano, kad vyras privalo turėti stipresnės asmenybės vaidmenį? Arba turi pirmas prieiti prie merginos, o ne atvirkščiai?

Muzikinės kėdės iššūkis

Amžius
Trukmė
Grupės dydis

6+
15-20 minučių (priklausomai nuo grupės dydžio)
6+

Apžvalga

Linksmas žaidimas, skatinantis stiprinti grupės narių tarpusavio ryšį.

Tikslai

- Sukurti grupės narių pasitikėjimą vienas kitu;
- įsisąmoninti, kad kiekvienas esantis grupėje priklauso vienas nuo kito;
- pradėti rūpintis vienas kitu

Reikalingos priemonės

- Kėdė kiekvienam vaikui;
- muzikos grotuvas

Išsamūs nurodymai

1. Išdėstykite kėdes ratu (sėdimoji dalis turi būti išorėje). Jeigu neužtenka edvės, kėdes galima sustatyti dviem eilėmis, nugara viena į kitą.
2. Paprašykite vaikų sustoti aplink kėdes ir šokti aplink ratu tol, kol groja muzika.
3. Kai sustabdysite muziką, visi vaikai turi užlipti ant kėdžių taip, kad pėdos neliestų žemės.
4. Po kiekvieno etapo iš rato patraukite po vieną kėdę.

Paaiškinkite, kad pagrindinis tikslas – visiems sustoti ant kėdžių taip, kad niekas nestovėtų ant grindų ar krisdamas nuo kėdės susižeistų. Sustabdykite, jei darysis per daug pavojinga ar nebus tikimybės, kad grupei pavyks užduotis. Žaidimas turi būti smagus visiems ir nebūtinai jo pabaigoje turi likti tik viena kėdė.

Trys trumpi, pasitikėjimą skatinantys žaidimai

Amžius
Trukmė
Grupės dydis

visos amžiaus grupės (tačiau žaidžianti grupė turi būti panašaus amžiaus)
15-20 minučių
8+

Apžvalga

Tai ne skatinamieji, o trumpi, pasitikėjimą tarp grupės narių skatinantys žaidimai.

Jie gali būti labai veiksmingi prieš pradėdami kalbėti jautriomis temomis apie socialinę lytį ir seksualinę tapatybę arba patyčias.

Tikslai

- Leisti vaikams pasijusti saugiais ir reikalingais;
- išmokti pasitikėti kitais;
- ugdyti dalyvių pasitikėjimą savimi.

1) Pasitikėti beždžionėmis

Vienas asmuo atsistoja viduryje, o visa likusi grupė sustoja aplink jį (maždaug 10 žmonių suformuoja ratą). Tie, kurie formuoja ratą, iškelia rankas delnais į asmenį viduryje. Grupė išsirenka žmogų, kuris pirmasis bandys užmerktomis akimis viduryje esantį asmenį pakelti ir „sijusti“ jį ratu. Nariai tvirtai laiko pėdas vienoje vietoje ir stovi nejudėdami. Asmuo, buvęs viduryje, perdavimo metu gali truputį atpalaiduoti savo kūną. Pasikeisti vietomis ir kartoti žaidimą tiek kartų, kiek grupė norės tai daryti.

2) Žmonių tiltas

Padalinkite grupę į dvi linijas. Paprašykite narių atsigulti galvomis į vidų ir kojomis į išorę. Paprašykite jų rankas pakelti į orą. Vienas asmuo stovi gale linijos ir atsargiai leidžiasi, kol atsigula ant kitų asmenų rankų. Grupė lėtai perkelia asmenį į kitą linijos pusę.

Pastaba! Asmuo, esantis viršuje, laiko rankas arti prie šonų ir vietoje išlaiko savo drabužius. Gali būti reikalingi suaugusieji padėjėjai, iš pradžių – asmenį nuleisti žemyn ant rankų, ir pabaigoje padėti jam nultipti. Labai svarbu visiems išlikti sustingusiais viso žaidimo metu.

3) Plovykla

Dalyviai stovi priešais vienas kitą dviejose linijose. Jie – mašinų plovykla. Paprašykite savanorio pabūti mašina. Savanoris stovi gale linijos ir apibūdina plovimo intensyvumą. Tuomet jis pradeda judėti tarp linijų ir jam trinami pečiai bei nugara. Pastaba! Visiems paaiškinkite, kad jie neliestų kitų ten, kur gali būti nemalonu. Žaidimas neturėtų būti šiurkštus ir niekas negali būti sužeistas; visiems turėtų kilti tik malonus jausmas. Per plovyklą turėtų eiti tik savanoriai.

Patarimai vedantiems užsiėmimą

Šie žaidimai yra fiziškai aktyvūs. Įsitikinkite, kad visi supranta savo fizines galimybes ir visų žaidimų metu jaučiasi jaukiai atlikdami savo vaidmenis. Viskas turi būti atliekama savanoriškai ir svarbu pabrėžti, kad visi dalyviai turi pasitikėti vienas kitu.

Taip pat galima sužaisti žaidimą „Ne“ reiškia „ne“, kuris atspindi kiekvienam asmeniui reikalingos asmeninės erdvės ribas.

Belytis pasakojimas

Amžius
Trukmė
Grupės dydis

6-10
30 minučių
5-30

Apžvalga

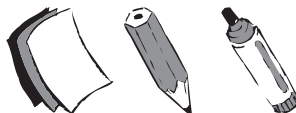
Ši veikla skirta apibrėžti lyčių požiūriu neutralią kalbą ir stereotipus klausant pasakojimo ir piešiant paveikslėlius.

Tikslai

- Informuoti apie žodžių galią bei jų įtaką lyčių stereotipams;
- mesti iššūkį stereotipams, susijusiems su lyčių charakteristika.

Reikalingos priemonės

- Vienas popieriaus lapas kiekvienam vaikui;
- spalvoti rašikliai ar kreidelės.

Išsamūs nurodymai

1. Kiekvienam dalyviui duokite popieriaus lapą ir piešimo priemonę / -nių.
2. Paašškinkite, kad jiems tuoj pasakosite istoriją apie vaiką.
3. Po pasakojimo paprašykite kiekvieno pasirinkti patikusį epizodą ir jį nupiešti.
4. Suteikite galimybę kiekvienam pristatyti savo piešinį.

Aptarimas

- Ar ši istorija skiriasi nuo jums girdėtų? Kodėl?
- Kuo jūsų piešiniai skiriasi vieni nuo kitų?
- Ar pasakojime minima, vaikas yra mergaitė ar berniukas?
- Kodėl padarėte išvadą, jog ten berniukas / mergaitė?
- Ar berniukai ir mergaitės gali daryti tuos pačius dalykus? Kodėl?

Alternatyvios idėjos

- Padalinkite grupę pusiau ir skirkite kiekvienai grupei atskirą kambarį / erdvę. Užuoat skaitę pasakojimą, vienos grupės paprašykite sukurti istoriją apie berniuką, vardu Saša, o kitos grupės – apie mergaitę, vardu Saša. Pasiūlykite abiem grupėms suvaidinti savo istorijas vieni kitiems ir palyginkite, kuo istorijos skyrėsi.
- Paprašykite vaikų sukurti savo pasakojimą, kurio pagrindinė veikėja mergaitė būtų stipri ir protinga.
- Vaidinkite pasakojimą dalimis, kviesdami dalyvius (tiek berniukus, tiek mergaites) pakaitomis vaidinti herojų / -ę. Tai galėtų būti piešimo alternatyva.

Lytiškai neutrali kalba

Šis pasakojimas gali atspindėti lytiškai neutralią kalbą. Paprašykite vaikų jį perpasakoti, stengiantis nevertoti lytį apibrėžiančių įvardžių. Jie taip pat gali papasakoti dar vieną istoriją apie tą patį vaiką arba paruošti spektaklį ir bandyti neapibrėžti veikėjų lyties. Po to aptarkite, ar buvo sunku, kokią lytį vaikai įsivaizdavo ir kodėl ne visada įmanoma nustatyti asmens lytį pagal vardą arba jį žiūrint.

Taip pat puiki mintis paieškoti neutralių įvardžių savo kalboje ir bandyti juos vartoti grupėje (pvz., anglų kalboje yra įvardžiai ze ir hir) arba, dar drastiškiau, pasistengti susitikimuose lytį apibrėžiančių įvardžių nevertoti visai arba vartoti tiek vyriškos, tiek moteriškos lyties žodžius. Jeigu dirbate su vyresniais vaikais, po šio užsiėmimo galite išbandyti „Matyk ne tik lytį“.

Priedas. Belytis pasakojimas

Kartą gyveno drąsus ir protingas vaikas, niekada nepabūgstantis iššūkių ar sunkumų. Kad ir į kokią neįmanomą situaciją patekdavo, kad ir kokią sudėtingą užduotį gaudavo – viską įveikdavo. Rodėsi, kad sunkumai ir nuotyčiai jį lydėjo visur – visą laiką teko kažką išspręsti!

Kartą vaikščiojant po parką vaikas krūmuose išgirdo tylų liūdną verkimą. Nuėjus pažiūrėti rado mažą šuniuką, įkritusį į nebenaudojamą šulinį ir negalintį išsikapanoti. Šunelis gailiai cypė, bandydamas išsilaisvinti iš drėgno kalėjimo. Vaikas suprato, kad šunelis labai išsigandęs ir norėjo jam padėti, bet pirma reikėjo sugalvoti, kaip jį išgelbėti.

Laimei, šulinyje vandens nebuvo, tačiau jo kraštai buvo per slidūs, kad galėtum nusileisti žemyn. Vaikas prisėdo apmąstyti, kaip šią situaciją spręsti. Kaip saugiai pasiekti ir išgelbėti šunelį?

Atsakymas buvo surastas po keleto minučių, bet gelbėjimo operacijai vykdyti reikėjo įrankių. Vaikas, pasiryžęs padėti vargšui šuneliui, nubėgo ieškoti reikiamų priemonių. Pirmasis sustojimas buvo prie tvenkinio – valčių pašiūrėje vaikas rado virvės gabalą. Po to išsitraukė kišeninį peilį ir pripjovė ilgų šakų. Jas išlankstė ir suformavo kibiro formos krepšį, kuriame šuniukas puikiai tilptų.

Vaikas buvo tikras – jei šuo įlips į kibirą, jis bus išgelbėtas. Bet kaip tą paaiškinti gyvūnui? Valgydamas saldų sumuštinį, jis vėl sėdo galvoti. Tuomet ir šovė mintis – suvilioti maistu! Metė sumuštinio likutį į kibirą ir nuleido į šulinį. Iš pradžių šunelis bijojo, bet, padrąšinus iš viršaus, galiausiai suprato, ką turi daryti. Vaikas ėmė traukti kibirą viršun, bet jis buvo per sunkus. Dar viena problema! Teko panaudoti fizikos pamokoje išmoktą svertų sistemą: apsukus virvę aplink artimiausią medį, reikėjo panaudoti daug mažiau jėgos ir šuniukas buvo išgelbėtas! Nuo tos dienos vaikas ir šuniukas tapo geriausiais draugais ir beveik visą laiką leisdavo kartu spręsdami daugybę kitų galvosūkių!

Matyk ne tik lytį

Amžius
Trukmė
Grupės dydis

8-14
30 minučių
4-30

Apžvalga

Dalyviai apibūdina žurnale matomus žmones tam, kad pasipraktikuotų vartoti lytiškai neutralią kalbą.

Tikslai

- Pasipraktikuoti vartoti lytiškai neutralią kalbą;
- padidinti informuotumą apie poreikį vartoti lytiškai neutralią kalbą.

Reikalingos priemonės

- Žurnalai ir laikraščiai

Išsamūs nurodymai

1. Išdalinkite žurnalus grupei žmonių ir paprašykite, kad radę žmonių nuotraukų jas iškirptų arba išplėštų. Leiskite rinktis bet kokias nuotraukas, svarbu, kad jose būtų žmogus.
2. Kiekvienas turi išsirinkti vieną ar kelias nuotraukas, tačiau niekam nerodyti, ką išsirinko.
3. Paaiškinkite, kad kiekvienas turės pristatyti asmenis neatskleisdami jų lyties. Paprašykite pagalvoti, kokius žodžius būtų galima vartoti vietoj „jis“, „ji“, „jie“, „jos“. Surašykite visas mintis ant lentos ir, jei reikia, pridėkite savo pasiūlymų („asmuo“, „žmogus“, asmens vardas, šis žmogus, daugiskaitinė forma, beasmenė forma ir t. t.).
4. Paprašykite dalyvių pasiskirstyti poromis po du, susėsti priešais vienas kitą ir nerodyti savo turimų nuotraukų.
5. Kiekvienas 3 minutes pasakoja apie savo nuotrauką, nenaudodamas lytį apibrėžiančių įvardžių ar kitų indikatorių, nurodančių lytį. Pritrūkus apibūdinimų, galima sukurti charakteristikų ar santykių apibūdinimų, nepamirštant vartoti lyties neapibrėžiančių terminų.
6. Po trijų minučių keičiamasi vietomis.
7. Po antrojo turo kiekvienas grįžta į grupę aptarti patirčių.

Aptarimas

- Kaip jautėtės vartodami lyties neapibrėžiančią kalbą?
- Buvo lengva ar sunku? Kodėl?
- Kaip jautėtės girdėdami tik lyties neapibrėžiančią kalbą?
- Ar stengėtės atspėti apibūdinamojo lytį, ar jums tai buvo visiškai nesvarbu?
- Ar visada įmanoma nuspėti žmogaus lytį?
- Kodėl svarbu vartoti lyties neapibrėžiančią kalbą?

Alternatyvios idėjos

Šis užsiėmimas labai naudingas paaiškinus skirtumą tarp biologinės ir socialinės lyties bei parodžius, jog žmonės gali save priskirti kokiai tik nori socialinei lyčiai.

Jei to nepadarėte pristatydami užsiėmimą, būtina pabrėžkite apibendrinime.

Ši veikla buvo sukurta GLSEN (gėjų, lesbiečių ir heteroseksualių asmenų švietimo tinklo) GLSEN. Įvadinio vadovo 7 dalis (www.glsen.org).

Kas dėžėje?

Amžius
Trukmė
Grupės dydis

6+
10 - 20 minučių
5+

Apžvalga

Šiame trumpame užsiėmime dalyviai vieni kitiems sako komplimentus, siekdami sustiprinti kiekvieno pasitikėjimą savimi.

Tikslai

- Didinti pasitikėjimą savimi;
- išmokti sakyti ir priimti komplimentus.

Reikalingos priemonės

- Veidrodis (kad matytųsi visas veidas);
- veidrodį talpinanti (kartoninė) dėžė, turinti tokius kraštus, kad tik įkišus į ją galvą, veidrodyje būtų galima matyti savo atvaizdą.

Išsamūs nurodymai

1. Padėkite dėžę su veidrodėliu kambario viduryje taip, kad veidrodėlio nebūtų matyti sėdint kelių metrų atstumu.
2. Pasakykite grupei, kad dėžėje gyvena ypatingas žmogus. Pakvieskite vaikus po vieną prieiti pasižiūrėti į dėžės vidų ir pasakyti kažką gero apie joje esantį vaiką, vartojant 3-įjį asmenį.
3. Paaiškinkite, kad matę, kas gyvena dėžėje, neprasitartų dar nemačiusiems – nesugadintų staigmenos.

Aptarimas

- Ką matėte dėžėje?
- Kaip jautėtės sakydami sau komplimentus?
- Galvojate apie save labiau teigiamai ar neigiamai? Kodėl?
- Kitiems apie save pasakojate labiau teigiamai ar neigiamai? Kodėl?
- Paaiškinkite, kad dažnas žmogus savimi abejoja ar jaučiasi nesaugiai ir turėtumėme mokytis pozityviau vertinti tiek save, tiek kitus.

Alternatyvios idėjos

- Įsitinkite, kad veidrodį gali matyti tik vaikas, žiūrintis į dėžės vidų.
- Jūs galite būti pirmasis, žiūrintis į dėžės vidų, kad visi žinotų, ką daryti.
- Būkite atidūs, sukurkite saugią erdvę: jei kuris dalyvis reiškia ypatingą nepasitenkinimą užsiėmimą abibendrinant, reikia į tai atitinkamai reaguoti. Pavyzdžiui, po užsiėmimo galite pasiūlyti vaikui pakalbėti su žmogumi, kuriam savo jausmus jis gali patikėti.

Puoštis – smagu

Amžius
Trukmė
Grupės dydis

6-12
30-45 minučių
5+

Apžvalga

Grupė eksperimentuoja persirengdama skirtingais drabužiais ir surengia madų šou, siekiant atrasti, kaip apranga padeda formuoti žmogaus tapatybę.

Tikslai

- Atskleisti drabužių įtaką kuriant tapatybę;
- paskatinti dėvėti drabužius, neskirstant jų pagal lyties stereotipus;
- padidinti informuotumą ir empatiją kitos lyties atžvilgiu.

Priemonės

- skirtingų skrybėlių ir drabužių;
- muzikos grotuvo;
- kosmetikos ir nagų lako (nebūtina);
- izoliacinės juostos (nebūtinai, bet galima prieš užsiėmimą pažymėti podiumo ribas).

Išsamūs nurodymai

1. Sudėkite visus drabužius kambario viduryje ir paprašykite vaikų pasirinkti tokią aprangą, kokios jie paprastai nevilktų. Paprašykite vaikų apsirengti tais drabužiais (ant tų, kuriuos jie dėvi, vaikai neturėtų nusirengti). Paaiškinkite, kad jie neprivalo rengtis, jei to nenori ar nesijaučia jaukiai. Taip pat galite duoti kosmetikos.
2. Vaikams persirengus paaiškinkite, kad dabar jie surengs madų šou. Kiekvienas gali pristatyti savo dėvimus drabužius. Nenorientieji gali nedalyvauti. Pasiulykite likusiai grupei palaikyti modelius plojimais ir pagyromis, kai muzikai skambant jie eis podiumu. Stenkitės, kad veikla būtų pozityvi: niekas neturėtų parodyti kitų ar elgtis įžeidžiamai.

Aptarimas

- Kaip jautėtės būdami modeliais?
- Kuo dabar dėvimi drabužiai skiriasi nuo tų, kuriuos paprastai dėvi?
- Kaip jautėtės dėvėdami šiuos drabužius? Ar jautėtės kitaip dėvėdami vienokius ar kitokius drabužius?
- Ar dėvėdami skirtingus drabužius elgiatės skirtingai?
- Kodėl dažniausiai dėvi tokius drabužius?
- Ar buvo apsirengusių ne savo lyčiai tradiciškai skirtais drabužiais? Jei taip, kodėl?
- Kas jums patiko arba nepatiko apsirengus ne savo lyties drabužiais?
- Ar tikrai mergaičių ir berniukų drabužiai taip skiriasi? Kodėl berniukai ir mergaitės rengiasi skirtingai?
- Ar mergaitės ir berniukai turėtų rengtis skirtingai?
- Ką apranga pasako apie žmones? Ar ji turėtų kažką sakyti?
- Kodėl elgėtės kitaip apsirengęs mergaitės / berniuko drabužiais? Ar manote, kad taip elgiasi tikra mergaitė / tikras berniukas?

Visi skirtingi, visi lygūs

Amžius

6-10

Trukmė

60-90 minutės

Grupės dydis

5-30

Apžvalga

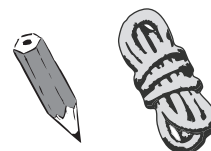
Vaikai gamina kaukes siekiant apžvelgti tapatybių įvairovę.

Tikslai

- Padidinti vaikų informuotumą apie įvairovę ir lygybę;
- skatinti vaikus priimti įvairovę kaip teigiamą dalyką;
- suprasti, jog nors visi esame skirtingi, vis tiek turime tas pačias teises ir niekas neturi būti diskriminuojamas dėl to, kad yra kitoks.

Reikalingos priemonės

- Du popieriniai trafaretai su jau iškirptomis skylėmis akims kiekvienam dalyviui;
- servetėlės arba pašluostės;
- spalvoti rašikliai (neprivaloma: kitos dekoravimo medžiagos – blizgučiai, folija...);
- gumyčių, kad kaukės laikytųsi užsidėjus ant veido.

Išsamūs nurodymai

1. Išdalinkite po kaukės trafaretą kiekvienam vaikui. Paprašykite, kad užsidengtų jomis veidus, užsidėtų servetėlę ar pašluostę ant galvos ir vaikščiotų po kambarį tyloje, stebėdami vienas kitą.
2. Pakvieskite vaikus sustoti į ratą ir paklauskite:
 - Kaip jautėtės aplink matydami visus atrodančius vienodai?
 - Ar galėjote atskirti savo draugus vienus nuo kitų?
 - Ar realybėje visi atrodome vienodai?
3. Tada paprašykite vaikų dekoruoti savo kaukes taip, kad šios atskleistų jų asmenybę (pieštų mėgstamiausią gyvūną, sporto šaką, muzikos atlikėją ir t. t.)
4. Išdekoravus kaukes vėl paprašykite vaikų pavaikščioti tyloje. Po to sukviaskite atgal į ratą.
5. Paprašykite grupės sudėti nedekoruotas kaukes rato viduryje, o dekoruotas – rato išorėje.

Aptarimas

- Kaip jautėtės vaikščiodami po kambarį antrąjį kartą? Palyginkite su pirmuoju.
- Kurios kaukės geriau atskleidžia realybę? Baltos kaukės ar dekoruotos? Kodėl?
- Kuo žmonės skiriasi vieni nuo kitų?
- Ar kaukės gali laikui bėgant keistis? Ar jums patiko kaip išdekoravote savo kaukes?
- Gerai ar blogai, kad skiriamės vieni nuo kitų?
- Ar su skirtingais žmonėmis yra elgiamasi taip pat? O su berniukais ir mergaitėmis?
- Kas būtų, jei elgtumėmės skirtingai su žmonėmis, kurie į mus nepanašūs? Apžvelkite kaukių savybes ir klauskite, ar gerai būtų vaikus, kurie turi nupiešę, pavyzdžiui, tokį pat gyvūną ant kaukės vertinti kitaip, nei tuos, kurie tokio gyvūno neturi?
- Ar būtų teisinga, jei vaikai, ant kaukės nupiešę tam tikrą gyvūną, turėtų ypatingas teises? Pateikite pavyzdžių: „ar būtų teisinga, kad vaikai, mylintys šunis gautų pyrago, o kiti - ne?“

Alternatyvios idėjos

Kita idėja – surengti antrą turą, kurio metu vaikai ant kaukių piešia asmenį, kuris nuo jų labai skiriasi (turi kitokią akių spalvą, formą, šukuoseną ir t. t.). Taip pat galima koncentruotis į nuotaiką – ar piešiamasis linksmas, ar liūdnas? Tada vaikai sudeda kaukes kambario viduryje ir nežiūrėdami ima bet kurio kito pieštą. Galite vaikams dėvint kaukes pažaisti žaidimą. Po užsiėmimo paklauskite:

- Kaip jautėtės turėdami kitokią tapatybę?
- Ar vaikai su jumis elgėsi kitaip?
- Ar jums patiko, kaip atrodėte?
- Ar jautėtės pasikeitę iš vidaus, kai pasikeitė jūsų išorė?

Žaidžiant su vyresniais vaikais, pirmoje dalyje vietoj kaukių pašymimo galite prašyti, kad pieštų „tapatybės žemėlapi“, paaškinantį jų socialinius vaidmenis / socialines grupes, kurioms jie priklauso ir tik po to kurtų savo kaukes. Po kaukių demonstracijos paklauskite:

- Kokie asmeniniai ir socialiniai vaidmenys šioje grupėje dažniausi?
- Ar tapatybė yra kaukė, kurią galime užsidėti ir vėl nusiimti? Ar manote, kad įgysite daugiau vaidmenų ar jų sumažės laikui bėgant?
- Kas pasakojama apie vaidmenis, kuriuos vaidinate? Ar yra pasakojimų, su kuriais nesutinkate ar jų nemėgstate? Kur girdėjote tokių pasakojimų? Kokios girdėtos istorijos jums patiko?

Kaip pagaminti paprastas kaukes iš popieriaus

Pirmiausia ant kartono nupieškite ir iškirpkite didelės lėkštės dydžio apskritimą. Pažymėkite vietas akims, burnai ir nosiai, jas iškirpkite. Papuoškite taip, kaip patys norite. Galiausiai skylamušiu išmuškite šonuose skylės ir per jas perverkite gumytę ar siūlą arba pritvirtinkite ilgą lazdelę ar teptuko kotelį taip, kad kaukę galima būtų laikyti ranka dengiant veidą.

Gyvūnų ūkis

Amžius

6-9

Trukmė

30 minučių

Grupės dydis

5-30

Apžvalga

Lygindami žmones su gyvūnais vaikai pamatys, jog nepaisant skirtumų, visi yra lygūs ir kad visi gali būti kuo nori.

Tikslai

- Suvokti, kad kiekvienas turi savų privalumų ir yra visavertis;
- aptarti stereotipus apie lytis ir suprasti, jog kiekvienas gali būti kuo nori, nepaisant savo lytinės tapatybės.

Reikalingos priemonės

- „Gyvūnų ūkio“ paveiksluko kopija kiekvienam dalyviui ar dalyvių porai;
- žirklys kiekvienam dalyviui ar dalyvių porai;
- spalvoti pieštukai (pasirinktinai).

Išsamūs nurodymai

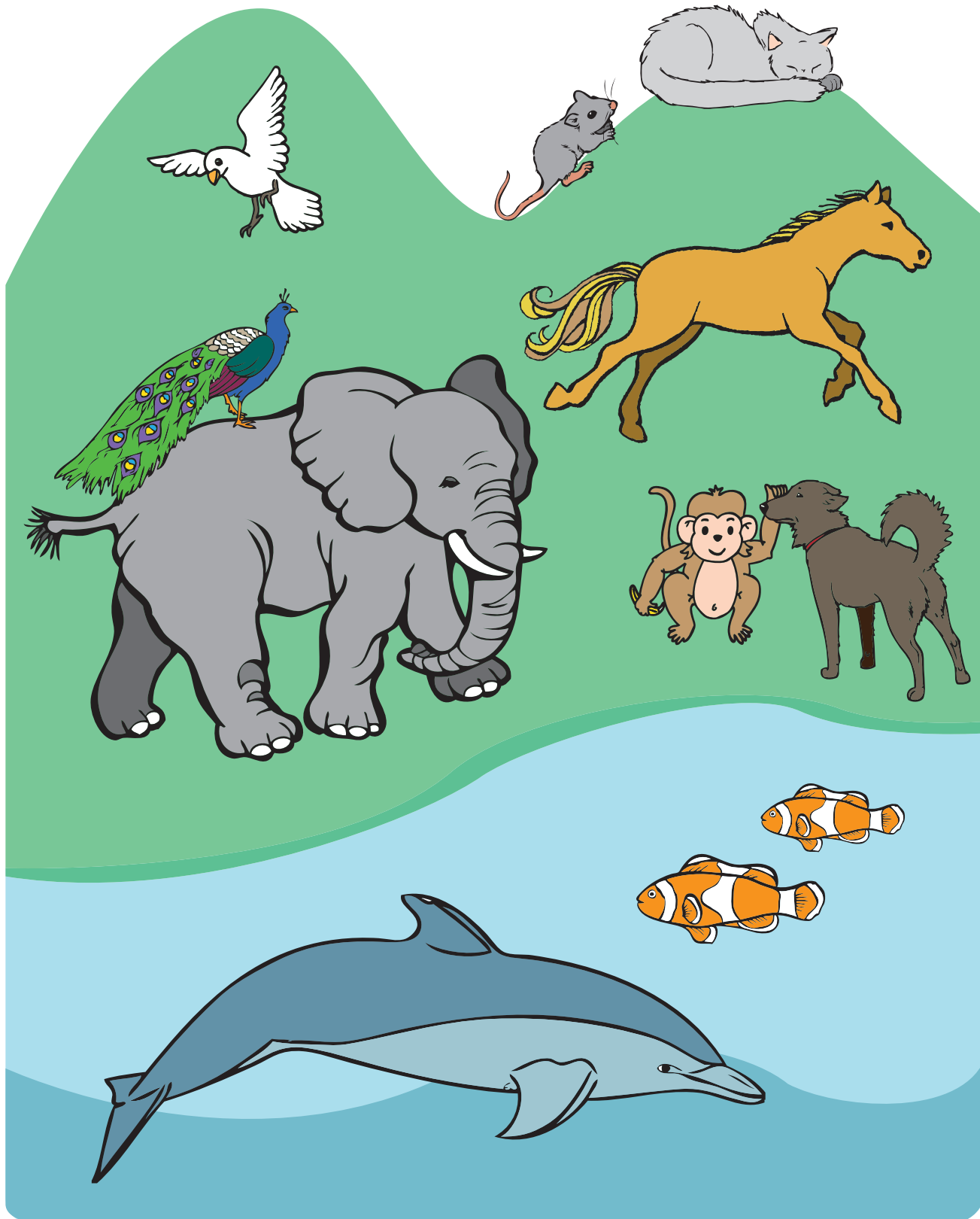
1. Išdalinkite „Gyvūnų ūkio“ paveikslėlius kiekvienam arba mažoms vaikų grupėms ir paprašykite jų paveikslėlius iškirpti ir / arba nuspalvinti.
2. Paprašykite dalyvaujančių sudėlioti gyvūnus eilės tvarka pagal tai, kaip gerai jie gali įlipti į medį. Jeigu neturite žirklių, paprašykite šalia gyvūnų surašyti numerius.
3. Ateikite į ratą ir palyginkite rezultatus.

Aptarimas 1

- Ką apie gyvūnus sako jų gebėjimas įlipti į medį? Ar tai juos padaro geresniais gyvūnais?
 - Ar teisinga vertinti žuvį pagal tai, ar ji gerai moka lipti į medį?
 - Galbūt yra dalykų, kuriuos kiti gyvūnai moka geriau? Ką moka tavo mėgstamas gyvūnas?
 - Ar tas pats tinka ir žmonėms?
4. Paprašykite dalyvaujančių, kad kiekvienas išsirinktų gyvūną, kuris yra panašus ar moka daryti dalykus, kuriuos jie norėtų mokėti daryti. Jie neturėtų niekam pasakyti išsirinkto gyvūno.
 5. Dabar susėskite ratu. Vienas po kito vaikai gali vaidinti savo pasirinktą gyvūną, o kiti – turi jį įspėti. Tada jie trumpai gali paaiškinti, kodėl pasirinko būtent tą gyvūną.

Aptarimas 2

- Koks tu nori būti? Ar manai, jog galėtum toks būti realiame gyvenime? Kodėl taip (ne)?
- Ar svarbu, tu berniukas ar mergaitė tam, kuo / koks tu norėtum būti? Kodėl taip (ne)?

Herojai

Amžius
Trukmė
Grupės dydis

6-10
60 minučių
8-30

Apžvalga

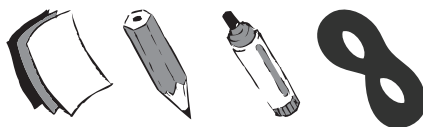
Per pasakas ir improvizuotą vaidinimą grupė aptars socialinį vyriškumo konstrukta.

Tikslas

- Apmąstyti socialinį vyriškumo konstrukta.

Reikalingos priemonės

- Didelis popieriaus lakštas;
- maži popieriaus lapai;
- markeriai ir rašikliai;
- rūbai persirengimui (pasirinktinai).

Pasiruošimas

- Nupieškite žmogaus kontūrą ant didelio popieriaus lakšto.

Užsiėmimo eiga

1. Padalinkite dalyvius į tris ar keturias mažesnes grupes ir paprašykite jų pagalvoti apie pasakas, kuriose pagrindinis herojus yra vyras.
2. Kiekviena grupė turi išsirinkti savo mėgstamiausią istoriją. Paprašykite jų pasiruošti ir suvaidinti pasirinktą istoriją kitoms grupėms. Galite pasirūpinti senais drabužiais, iš kurių jie galėtų pasidaryti kostiumus. Tuomet visos grupės turi parodyti savo vaidinimus.
3. Kai visi bus parodę savo vaidinimus, paklauskite, kokias būdingas vyro savybes jie išvėlgė vaidinimuose. Atsakymus užrašykite šalia žmogaus kontūro.
4. Tuomet paprašykite visų prieiti prie žmogaus kontūro ir apibrėžti apskritimu tas savybes, kurios jiems patinka.

Aptarimas

- Kodėl tau patinka pasirinktos savybės? Kodėl nepatinka kitos savybės?
- Ar berniukai ir vyrai realiame gyvenime turi daug panašumų su pasakų herojais?
- Kokio elgesio žmonės tikisi iš berniukų ir vyrų? Kodėl?
- Kas nutinka, jei jie elgiasi kitaip?
- Ar norėtum, jog visa tai pasikeistų? Ar galime pakeisti vyraujančius lūkesčius vyrų atžvilgiu?

Patarimai vedantiems užsiėmimą

Šis užsiėmimas gali atverti dalyvių akis, tačiau taip pat gali tik pagilinti vyraujančius stereotipus, jeigu aptarimas nėra gerai moderuojamas, todėl aptarimui pasilikite pakankamai laiko.

Grupė gali sukurti savo pasaką remdamasi mintimis, kurios kilo aptarimo metu.

Lyčių lenktynės

Amžius

8–10

Trukmė

30–45 minutės

Grupės dydis

8–30

Apžvalga

Lobio ieškojimas įvairiose užduotyse stereotipiškai pritaikytose tik berniukams arba tik mergaitėms. Vaikai sužinos kaip kovoti su lyčių diskriminacija įvairiose jų gyvenimo srityse.

Tikslas

- Atpažinti stereotipus, susijusius su lytimi.

Reikalingos priemonės

- Didelis popieriaus lakštas;
- popierius ir rašikliai;
- lipni spalvota juostelė;
- užsiėmimų kortelės (nukopijuokite „priedą I“ ir jas iškirpkite);
- šeši vokai.

Pasiruošimas

- Į kiekvieną voką įdėkite po keturias užsiėmimų korteles ir paslėpkite vokus patalpoje (ar lauke).
- Ant didelio popieriaus paruoškite lentelę iš dviejų stulpelių: „Užsiėmimai, kuriuos mėgsta mergaitės“ ir „užsiėmimai, kuriuos mėgsta berniukai“.

Išsamūs nurodymai

1. Padalinkite dalyvius į dvi komandas ir paprašykite sugalvoti komandos pavadinimą. Paaiškinkite, kad jie dalyvaus lobio paieškose – turės kuo greičiau surasti šešis paslėptus vokus. Visų lenktynių metu komanda turi laikytis drauge.
2. Suradę voką, dalyviai turi išimti iš jo dvi korteles.
3. Suradę visus vokus, turimas korteles vaikai turi sudėti į atitinkamus lentelės stulpelius. Pirma pabaigusi komanda turi drauge pašokti ir sušukti komandos pavadinimą.
4. Sugrįžkite visi kartu į vieną vietą ir kiekvienam išdalinkite po popieriaus lapą ir rašiklį. Paprašykite jų padaryti savo lentelę „Dalykai, kuriuos aš mėgstu.“ Jie turėtų surašyti užsiėmimus iš bendro plakato, taip pat pridėti savų.

Aptarimas

- Ar šie užsiėmimai tikrai yra tik tai, ką mėgsta vien berniukai ar vien mergaitės?
- Kaip atrodo tavo lentelė? Ar tu mėgsti tik tuos dalykus, kurie yra vien berniukų ar vien mergaičių stulpelyje?
- Ar tau kada nors teko atsidurti situacijoje, kuomet buvo pasakyta, kad kažkas yra netinkamo berniukams / mergaitėms? Kaip tu tada jauteisi?
- Kas nustato taisykles kaip mes turėtume elgtis?
- Ką mes galime padaryti, kad užsiėmimai būtų prieinami abiem lytims?

Priedas I: Užsiėmimų kortelės

Mėgsta žaisti futbolą	Mėgsta šokti
Mėgsta apsipirkinėti	Mėgsta darytis skirtingas šukuosenas
Mėgsta kovos menus	Mėgsta degintis
Mėgsta skaityti knygas	Mėgsta žaisti kompiuterinius žaidimus
Mėgsta eiti į paplūdimį	Mėgsta karstyti po medžius
Mėgsta žaisti boulingą	Mėgsta gaminti
Mėgsta makiažą	Mėgsta dainuoti
Mėgsta važinėti dviračiu	Mėgsta drožinėti
Mėgsta klausyti sunkiojo metalo muzikos	Mėgsta skaityti mados žurnalus
Mėgsta žiūrėti muilo operas	Mėgsta važinėti riedlente
Mėgsta važinėti riedučiais	Mėgsta daryti mokslinius eksperimentus
Mėgsta žaisti su lėlėmis	Mėgsta važinėti

Lyčių eilė

Amžius	8–12
Trukmė	60–90 minučių
Grupės dydis	8–30

Apžvalga

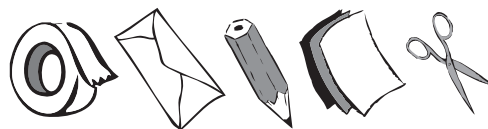
Grupės sukurs personažus apibrėžtus tam tikrais bruožais ir juos išrikiuos lyčių eilėje.

Tikslai

- Suprasti skirtingas socialinės lyties išraiškas;
- Pažvelgti plačiau nei apima binarinė lyčių sistema;
- Pabrėžti pagarbos savo tapatybei svarbą.

Reikalingos priemonės

- Kortelės (nukopijuokite ir iškirpkite iš priedo);
- lipni spalvota juostelė;
- šeši vokai;
- popierius ir rašikliai arba žurnalai bei žirklys personažų sukūrimui.

Pasiruošimas

- Pagal pateiktas kategorijas sudėliokite korteles į vokus. Ant kiekvieno voko užrašykite kategoriją ir kiek kortelių turi būti išimta iš jo. Kategorijos:
 - Asmeninis gyvenimas ir šeima
 - Darbas
 - Asmenybė
 - Pomėgiai, nemėgstami dalykai ir hobiai
 - Išvaizda ir kūnas (du vokai)
- Paslėpkite vokus skirtingose patalpos vietose

Išsamūs nurodymai

1. Paklauskite, ar kas nors žino, koks yra skirtumas tarp socialinės ir biologinės lyčių (jeigu anksčiau darėte užsiėmimus apie socialinę ir biologinę lytį, šią dalį galite praleisti).

LYTIS (BIOLOGINĖ): Biologiniai organai, genai ir hormonai daro asmenį vyrų, moterimi ar interseksualu. Apie 1 proc. žmonių yra interseksualūs – ne iki galo atitinkantys medicininį vyrų ar moterų apibrėžimą dėl tam tikrų bruožų (hormoninių, fizinių ar genetinių). Žmogus gali jaustis kaip vyras / moteris ar kaip nei vienai lyčiai nepriklausantis asmuo. Yra daugybė lytinės įvairovės formų, sudarančių visą spektrą, o ne vieną kategoriją.

SOCIALINĖ LYTIS: Socialinės rolės ir normos, priskiriamos asmens biologinei lyčiai, sukurtos socialiniu pagrindu. Socialinės lytis dažnai skirstomos į vyrus ir moteris, tačiau, kaip ir biologinė lytis, socialinė lytis talpina ir kitas kategorijas – tai yra labiau spektras nei binarinė sistema. Lyties išraiška yra tai, kaip asmuo save pristato per aprangą / makiažą aplinkiniam pasauliui. Tai gali būti „moteriška“, „vyriška“, kažkas tarp abiejų, ar kažkas visiškai skirtingo.

2. Paprašykite vaikų suformuoti šešias maždaug vienodo dydžio grupes. Pasakykite, jog paslėpėte šešis vokus, kuriuos jie turi surasti. Ant kiekvieno voko bus parašyta kiek kortelių jie turi išimti iš voko.
3. Suradus lobį ir kiekvienai grupei turint po septynias korteles, pasakykite, jog visi kortelėse nurodyti bruožai apibrėžia vieną asmenį.
4. Duokite grupėms 20 minučių nupiešti (ar padaryti koliažą iš žurnalinio popieriaus) natūralaus dydžio asmenį pagal kortelėse nurodytus bruožus. Jie turėtų įsivaizduoti, kaip tas asmuo galėtų atrodyti, koks galėtų būti jo vardas, ir ką jis veikia gyvenime. Visas korteles sudėkite ant nupiešto / sudėlioto žmogaus.
5. Iš spalvotos juostelės padarykite liniją kambario centre, vieną jos galą pažymėkite kaip „vyrišką“, kitą – „moterišką“. Paprašykite grupių pagalvoti, kur šioje lyčių spektro linijoje jie padėtų savo žmogų. Kuomet grupės galutinai nusprendžia, jie turėtų ten padėti savo žmogų.
6. Paprašykite grupių pristatyti savo žmogų pasakant jo vardą, perskaitant jo bruožus ir paaiškinant, kaip jie nusprendė, kur tas žmogus turėtų būti lyčių linijoje.
7. Kitos grupės gali pasakyti savo nuomonę ir, jei nori, pasiūlyti, jog asmuo turėtų būti arčiau vieno ar kito linijos galo.

Aptarimas

- Kaip jūs nusprendėte, kur padėti savo žmogų?
- Kaip jūs jautėtės, kai kiti pasiūlė pakeisti jūsų žmogaus poziciją linijoje?
- Kas, jūsų manymu, turėtų nuspręsti žmogaus vietą linijoje?
- Kodėl kai kurie bruožai visuomenės yra laikomi „vyriškais“, kai kurie – „moteriškais“?
- Ar jūs galėtumėte įsivaizduoti lytį kitaip nei šioje linijoje?

Patarimai vedantiems užsiėmimą

Svarbu pabrėžti, jog ne visi žmonės save priskiria vyrams ar moterims, ar lyties kategorijai apskritai. Pabrėžkite, jog žmonės turi teisę apibrėžti tikrai save, ne kitus žmones, ir kad kiekvienas turi teisę save išreikšti taip, kaip jie jaučiasi. Būkite pasiruošę, jog vaikai gali pradėti kurti perdėtai stereotipizuotus asmenis ar iš jų šaipytis. Šiuo atveju, pasistenkite viską suasmeninti sakydami, jog tai galėtų būti tikras asmuo, jų klasiokas ar giminaitis, ar net jie patys, pašiepiami dėl kokio nors savo bruožo.

Tapatybė ir būtis

Asmeninis gyvenimas ir šeima (kiekviena grupė paima 1 apibrėžimą) – tai turėtų būti užrašyta ant voko:

Gyvena savarankiškai nuomojamame bute su kitais	Turi merginą
Turi du vaikus ir savarankiškai jais rūpinasi	Gyvena su tėvais
	Yra išsiskyrusi / -ęs

Darbas (kiekviena grupė paima 1 apibrėžimą):

Yra gydytoja / -as	Yra savanorė / -is
Yra kirpėja / -as	Yra bedarbė / -is
Dirba vaikų darželyje	Yra studentė / -as

Asmenybė (kiekviena grupė paima 2 apibrėžimus):

Rūpestinga / -as	Bijo vorų
Jautriai reaguoja ir verkia filmų metu	Linksma / -as
Užsispyrusi / -ęs	Drovi / -us
Myli gyvūnus	Atsipalaiduoja leisdamą / -as laiką gamtoje
Lengvai susierzina	Gera sekasi matematika
Bijo žaibavimo	Mėgsta nuotykius

Pomėgiai, nemėgstami dalykai ir hobiai (kiekviena grupė paima 1 apibrėžimą):

Mėgsta romantiškus filmus	Mėgsta žaisti futbolą
Mėgsta sportuoti	Groja būgnais
Mėgsta šokti	Mėgsta važinėti motociklu

Išvaizda ir kūnas (kiekviena grupė paima po vieną apibrėžimą iš kiekvieno voko):

Vokas 1	Vokas 2
Turi ilgus plaukus	Turi ilgus nagus
Yra atletiška / -as	Mėgsta makiažą
Depiluoja kūno plaukus	Yra aukšta / -as
Turi labai trumpus plaukus	Dėvi aptemptus rūbus
Yra labai raumeninga / -as	Mėgsta dėvėti sukneles
Yra liekna / -as	Nešioja akinius

Atspėk, kas?

Amžius
Trukmė
Grupės dydis

10+
45–60 minučių
5–20

Apžvalga

Spėlioiant skirtingų žmonių biologinę ir socialinę lytis bei seksualinę tapatybę, šis užsiėmimas supažindina su minėtomis sąvokomis ir meta iššūkį jų suvokimui.

Tikslai

- Mesti iššūkį stereotipams apie žmogaus išvaizdą;
- Paanalizuoti biologinės ir socialinės lyčių bei seksualinės tapatybės sampratas.

Reikalingos priemonės

- Kortelės su veidais (priedas II);
- Užrašai: „vyras“, „moteris“, „hetero“, „gėjus / lesbietė“;
- Spalvota lipni juostelė;
- Didelis popieriaus lakštas.

Pasiruošimas

- Iš lipnios juostelės jos galuose ant grindų padarykite kryžių su strėlėmis – priešingose pusėse ant vienos linijos padėkite korteles su „vyras“ ir „moteris“, ant kitos linijos – „hetero“ ir „gėjus“ / „lesbietė“.
- Nukopijuokite ir iškirpkite korteles su veidais (priedas II). Jeigu norite, padidinkite jų dydį kopijavimo aparatu.
- Ant didelio popieriaus lakšto užrašykite biologinės lyties, socialinės lyties ir seksualinės orientacijos apibrėžimus.

Išsamūs nurodymai

1. Paklauskite grupės, ką ji žino apie „socialinę lytį“. Užrašykite jų atsakymus ant popieriaus. Paklauskite, ar jie žino skirtumus tarp biologinės ir socialinės lyčių. Tuomet atidenkite jūsų anksčiau užrašytus apibrėžimus ir paaiškinkite juos savais žodžiais.

LYTIS (BIOLOGINĖ): Biologiniai organai, genai ir hormonai daro asmenį vyru, moterimi ar interseksualu. Apie 1% žmonių yra interseksualūs – ne iki galo atitinkantys medicininį vyro ar moters apibrėžimą dėl tam tikrų bruožų (hormoninių, fizinių ar genetinių). Žmogus gali jaustis kaip vyras / moteris ar kaip nei vienai lyčiai nepriklausantis asmuo.

SOCIALINĖ LYTIS: Socialinės rolės ir normos, priskiriamos asmens biologinei lyčiai, sukurtos socialiniu pagrindu. Socialinės lytis dažnai skirstomos į vyrus ir moteris, tačiau kaip ir biologinė lytis, socialinė lytis talpina ir kitas kategorijas – tai yra labiau spektras nei binarinė sistema. Lyties išraiška yra tai, kaip asmuo save pristato per aprangą / makiažą aplinkiniam pasauliui. Tai gali būti „moteriška“, „vyriška“, kažkas tarp abiejų ar kažkas visiškai skirtingo.

2. Paklauskite dalyvių, ką jie žino apie „seksualinę orientaciją“ ir užrašykite jų atsakymus ant popieriaus. Tuomet atidenkite apibrėžimą:

SEKSUALINĖ ORIENTACIJA potraukis, kurį žmonės jaučia kitiems žmonėms. Žmonės, kurie jaučia potraukį priešingos lyties asmenims yra vadinami „hetero“ ar heteroseksualiais, o žmonės, kurie jaučia potraukį tos pačios lyties asmenims yra vadinami „gėjais / lesbietėmis“ arba homoseksualiais. Žmonės, jaučiantys potraukį abiejų lyčių asmenims yra vadinami biseksualiais, o žmonės, kuriuos traukia bet kokios lyties ar socialinės tapatybės asmenys, yra vadinami panseksualiais.

3. Padalinkite dalyviams korteles. Pasakykite, kad tai tikri žmonės ir paprašykite juos padėti ant skalės „vyras / moteris“ ir „gėjus / hetero“ (skalė rodo tik socialinę lytį ir seksualinę orientaciją).

Aptarimas

- Ką sunkiau atskirti – socialinę lytį ar seksualinę orientaciją?
- Kuo remiantis jūs darėte prielaidas apie žmones?
- Kaip jūs jautėtės darydami šias prielaidas?

Perskaitykite atsakymus (priedas I) ir pagal juos pakeiskite kortelių padėtį. Ar suklydote?

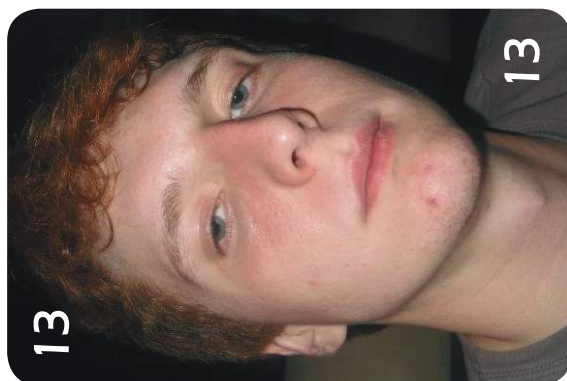
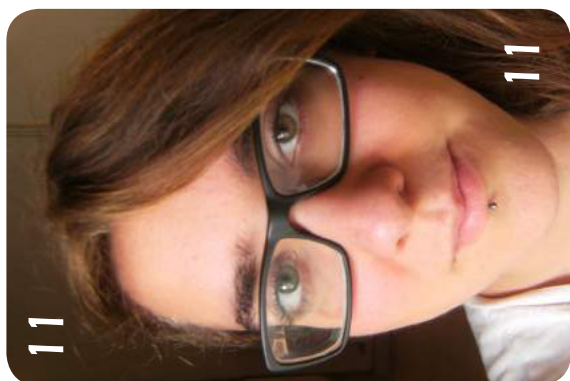
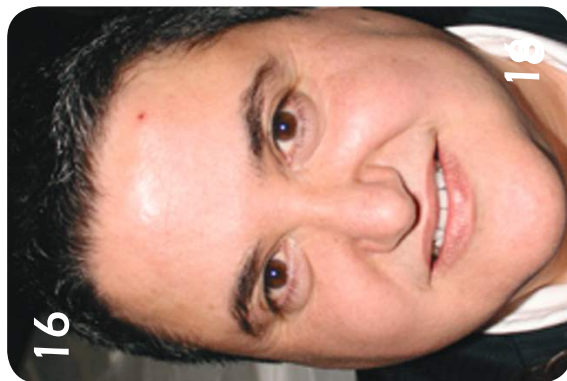
- Ar jus nustebino kažkurie atsakymai?
- Ką tai parodo apie prielaidų darymą kitų žmonių seksualinės tapatybės atžvilgiu?
- Kokios problemos iškyla darant prielaidas, jog kažkas yra tam tikros socialinės lyties ar seksualinės tapatybės?

Patarimai vedantiems užsiėmimą

Jeigu nesate tikra / -as dėl naudojamų terminų, prieš pradėdami užsiėmimą, pasitikrinkite juos žodyne, psl. 83

Biologinė lytis: moteris 1 Socialinė lytis: trans* vyras Seksualinė orientacija: heteroseksualus	Biologinė lytis: moteris 9 Socialinė lytis: moteris Seksualinė orientacija: lesbietė
Biologinė lytis moteris 2 Socialinė lytis: lankščios lyties Seksualinė orientacija panseksuali	Biologinė lytis: moteris 10 Socialinė lytis: moteris Seksualinė orientacija: kreivos lyties
Biologinė lytis: vyras 3 Socialinė lytis: vyras Seksualinė orientacija: heteroseksualus	Biologinė lytis: moteris 11 Socialinė lytis: ne binarinė Seksualinė orientacija: panseksuali
Biologinė lytis: moteris 4 Socialinė lytis: moteris Seksualinė orientacija: kreiva	Biologinė lytis: moteris 12 Socialinė lytis: ne binarinė Seksualinė orientacija biseksuali
Biologinė lytis: moteris 5 Socialinė lytis: : translytė Seksualinė orientacija: aseksuali	Biologinė lytis: moteris 13 Socialinė lytis: lanksti Seksualinė orientacija: biseksuali
Biologinė lytis: moteris 6 Socialinė lytis: kreivos lyties Seksualinė orientacija: heterolanksti	Biologinė lytis: moteris 14 Socialinė lytis: moteris Seksualinė orientacija: heteroseksuali
Biologinė lytis: vyras 7 Socialinė lytis: vyras Seksualinė orientacija: gėjus	Biologinė lytis: vyras 15 Socialinė lytis: vyras Seksualinė orientacija: heteroseksualus
Biologinė lytis: moteris 8 Socialinė lytis: androgeninė Seksualinė orientacija: biseksuali	Biologinė lytis: interseksualus 16 Socialinė lytis: vyras Seksualinė orientacija: heteroseksualus

Laiko kapsulė

Amžius

10+

Trukmė

45–60 minučių

Grupės dydis

8+

Apžvalga:

Šiame užsiėmime dalyviai rinks objektus laiko kapsulei, kuri žmonėms, gyvensiantiems po šimto metų, parodys, kaip atrodo jauno žmogaus diena dabartyje.

Tikslas

- Ugdyti sąmoningumą apie stereotipus

Reikalingos priemonės:

- Popieriaus lapai ar plakatai;
- pieštukai, vaškinės kreidelės arba guašas, teptukai;
- dėžės (viena dėžė – keturių ar penkių vaikų grupei).

Išsamūs nurodymai

1. Padalinkite grupę į mažesnes grupėles, susidedančias iš keturių arba penkių vaikų.
2. Kiekvienai grupei skirkite atskirą kambarį ir skirtingas instrukcijas.
3. Pirmajai grupei pasiūlykite sugalvoti dešimt dalykų, kurie geriausiai apibūdina, kaip atrodo mergaičių ir jaunų moterų gyvenimas šiandien. Antrajai grupei pasiūlykite sugalvoti dešimt dalykų, kurie geriausiai apibūdina, koks yra vaikų ir jaunų žmonių gyvenimas. Paprašykite abiejų grupių sudėti šiuos daiktus – realius arba nupieštus – į dėžę. Ši dėžė bus „palaidota“ ir atidaryta po šimto metų, kad tie, kurie gyvens po šimtmečio, galėtų sužinoti apie dabarties gyvenimą. Jei užsiėmime dalyvauja daugiau nei dvi grupelės, joms galite duoti tokius pat nurodymus arba paprašyti daiktus apibūdinti jaunų vaikų ir berniukų gyvenimą. Mergaičių ir vaikų užduotį skirkite jaunesniems vaikams, vyresniesiems labiau tinka moterų / merginų / jaunų žmonių versija.
4. Po dvidešimties minučių paprašykite grupelių susirinkti į vieną vietą ir papasakoti, kokius dalykus jie pasirinko ir kodėl.
5. Jei norite, abi dėžes galite palaidoti kartu.

Aptarimas

- Kaip jums pasirodė / patiko šis pratimas?
- Kokie pagrindiniai skirtumai tarp dėžės, skirtos apibūdinti jauniems žmonėms / vaikams ir merginoms / mergaitėms?
- Ar manote, kad šie skirtumai tarp mergaičių ir berniukų gyvenimų vis dar egzistuoja? Kokie jie? Iš kur jie atsirado?

Patarimai vedantiems užsiėmimą

Kilnius jausmus aptarkite atsargiai, stengdamiesi ne sustiprinti jau egzistuojančių stereotipų, o mesti jiems iššūkį.

Meilė ir muzika

Amžius
Trukmė
Grupės dydis

6–12
60–90 minučių
5+

Apžvalga

Šiame užsiėmime per muziką ir šokį vaikai susipažins su skirtingomis romantinių santykių rūšimis.

Tikslai

- Pamaštyti, kaip romantiniai santykiai yra vaizduojami pop muzikoje;
- pasvarstyti, kokie santykiai egzistuoja ir kas ką gali mylėti;
- pasimėgauti muzikos kūrimu kartu.

Reikalingos priemonės

- Muzikos grotuvas su garso kolonėlėmis;
- populiarios dainos apie (pageidautina ta kalba, kuria kalba grupelės nariai);
- edrvė šokti, geriausia skirtinguose kambariuose;
- projektorius rodyti dainų žodžius (neprivalomas / pasirinktinai);
- rašymo lenta;
- flomasteriai.

Išsamūs nurodymai

1. Įjunkite pasirinktas dainas apie meilę. Grupės nariai gali klausyti sėdėdami arba šokdami.
2. Po kiekvienos dainos padiskutuokite kartu su grupe:
 - Kas atlieka dainą (moteris / vyras / žmonių grupė?)
 - Kam jie dainuoja ir apie ką?
 - Kokia pagrindinė dainos žodžių siunčiama žinutė
3. Rašykite atsakimus ant lentos. Jei turite projektorius, dainų žodžius rodykite ant sienos.
4. Padalinkite vaikus į mažesnes grupes. Pasiūlykite kiekvienai grupei parašyti dainą apie skirtingas meilės rūšis, panaudojant jau egzistuojančios dainos melodiją.
5. Jei jūsų grupėje kam nors patinka šokti, pasiūlykite sukurti šokį, kuris tiktų jų naujai dainai.
6. Padainuokite naujai sukurtas dainas vieni kitiems.

Aptarimas

- Apie kokių rūšių santykius dainuojama girdėtose dainose?
- Ar yra kitokių santykių, apie kuriuos esate girdėję?
- Kaip jums atrodo, kodėl dauguma dainų yra apie meilę tarp vyro ir moters?
- Ar žinote dainų apie kitokius santykius?
- Ar galime mylėti bet ką, kas mums patinka?

Patarimai vedantiems užsiėmimą

Nepamirškite, kad galite pasiūlyti grupės nariams surasti ir pasidalinti su grupe dainomis apie meilę tarp tos pačios lyties žmonių. Tokių pavyzdžių, pasinaudoję google naršykle, galite surasti ir jūs. Taip pat galite parodyti ir vaizdo klipų bei kartu su grupe aptarti, kas juose bandoma parodyti. Prieš užsiėmimą įsigilinkite į dainų žodžius, peržiūrėkite vaizdo klipus ir įsitikinkite, kad jie tinkami tai amžiaus grupei, su kuria dirbate. Jei vaizdo klipas įrašytas kita nei grupės kalba, galite ją išversti ir rodyti dainų žodžius ant sienos abiem kalbomis.

Statome šeimą

Amžius
Trukmė
Grupės dydis

6–12
60 minučių
5+

Apžvalga

Šis užduotis suteikia dalyviams galimybę pakalbėti apie savo šeimas ir pamąstyti, kas yra šeima.

Tikslai

- Plėsti suvokimą apie skirtingas šeimos formas;
- pamąstyti apie tai, kad šeimos nariai nebūtinai turi būti susiję kraujo ryšiais.

Reikalingos priemonės

- Plastilinas arba popierius, vaškinės kreidelės / spalvoti pieštukai;
- rašymo lentai skirtas popierius ir markeriai;
- šeimos nuotraukų kopijos (žiūrėti priedą).

Išsamūs nurodymai

1. Padalinkite dalyvius į grupes po maždaug keturis. Kiekvienai grupei reikės plastilino arba pakankamai popieriaus, vaškinių kreidelių, pieštukų kiekvienam dalyviui.
2. Pasiūlykite vaikams nulipdyti arba nupiešti savo šeimas, save vaizduojant centre, o šeimos narius arčiau ar toliau nuo savęs, priklausomai nuo to, kiek artimas vaiko ryšys su kiekvienu. Jie taip pat turėtų paaiškinti, kokį vaidmenį jų bei šeimos gyvenime kiekvienas šeimos narys atlieka (pavyzdžiui, vienas šeimos narys dažniausiai yra atsakingas už maisto ruošą, su juo dažniausiai linksma, į kitą šeimos narį kreipiamasi, kai norisi pasikalbėti, dar kitas padeda uošti namų darbus ir nuveža vaiką į mokyklą).
3. Mažoje grupelėje vaikai turėtų papasakoti apie savo šeimas ir išdėlioti savo šeimos figūrėles ant stalo ar lentos.

Aptarimas 1

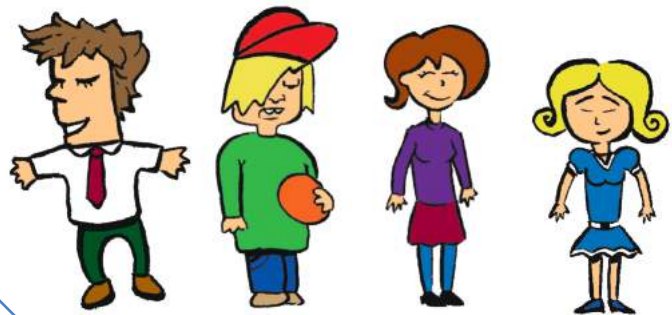
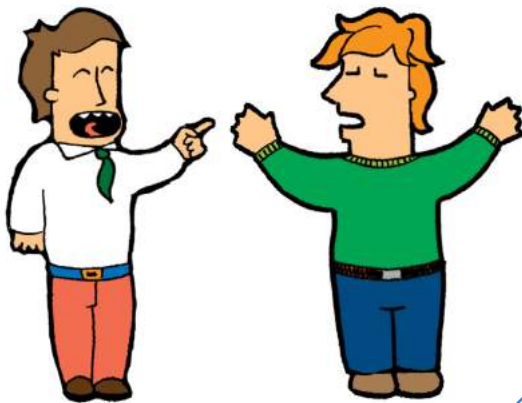
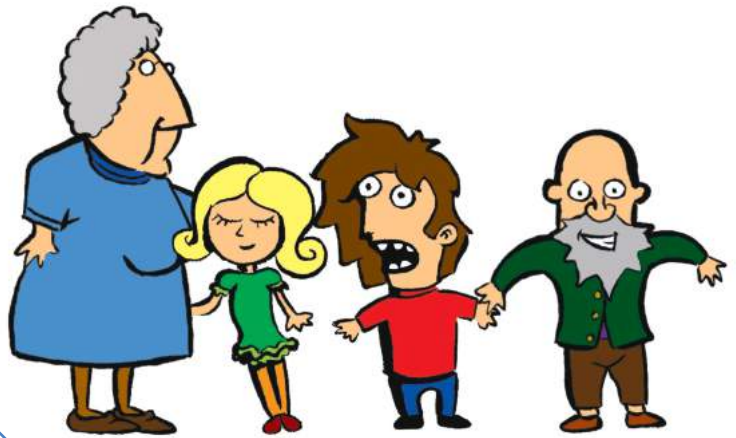
- Kokius skirtumus pastebėjote tarp šeimų? Kokie yra panašumai?
 - Kam reikalingos šeimos? (Užrašykite atsakymus ant lentos).
4. Grįžkite atgal į mažas grupes (ar poras) ir išdalinkite po nuotrauką (žiūrėti priedą). Mažoje grupelėje ar poroje vaikai turėtų nuspręsti, ar žmonės nuotraukoje yra šeima, ar ne.
 5. Sugrįžkite atgal į didelę grupę ir paprašykite dalyvių papasakoti, ką jie nusprendė.

Aptarimas 2

- Kodėl nusprendėte, kad tai yra / nėra šeima?
- Ar gali žmonės, nesiejami kraujo ryšių, būti šeima? Kodėl (ne)?
- Kas yra šeima?

Paaiškinkite, kad šeimą gali sudaryti ne tik mama ir tėtis (vadinamoji branduolinė šeima). Šeima gali būti laikoma grupė žmonių, kurie turi tokias pačias vertybes bei yra įsipareigoję vieni kitiems ilgalaikiuose santykiuose arba gyvena kartu.

Priedas: šeimos

Porų įvairovė

Amžius
Trukmė
Grupės dydis

8–12
60 minučių
5+

Apžvalga

Užsiėmimas skatina grupę panagrinėti, kaip spauda vaizduoja socialinę lytį ir seksualumą bei analizuoja skirtingas santykių formas.

Tikslai

- Pamąstyti apie tai, kaip spaudoje vaizduojamas seksualumas;
- plėsti suvokimą apie skirtingas romantinių santykių formas;
- pamąstyti apie seksizmą ir heteronormatyvumą bei aptarti būdus, kaip su jais kovoti.

Reikalingos priemonės

- Dideli popieriaus lapai (vienas popieriaus lapas grupei / porai, plius dar du lapai vėlesnei veiklai);
- seni žurnalai (mažiausiai vienas grupei / porai);
- A4 popieriaus lapas, rašikliai (kiekvienam po vieną), klėjai.

Išsamūs nurodymai

1. Išskirstykite dalyvius po tris ar į poras, kiekvienai grupei duokite didelį popieriaus lapą, žurnalą ir rašiklius. Paprašykite peržiūrėti žurnalus ir iškirpti žmonių nuotraukų.
2. Kai nuotraukos iškirptos, paprašykite dalyvių į vieną pusę suklijuoti tas žmonių nuotraukas, kurios atrodo „vyriškos“, į kitą „moteriškas“. Po 20 minučių kartu peržiūrėkite koliažus.

Vyriškos: Savybės ar išvaizda, kurios paprastai priskiriamos vyrams.

Moteriškos: Savybės ar išvaizda, kurios paprastai priskiriamos moterims.

Aptarimas 1

- Koks skirtumas tarp vyrų ir moterų vaizdavimo žurnaluose?
 - Kai moterys ir vyrai žurnaluose vaizduojami skirtingai, ar jie vertinami taip pat skirtingai?
 - Ar įžvelgiate seksizmą paveikslėliuose?
 - Kas yra seksizmas? (Atsakymus užrašykite ant rašymo lentos).
 - Kur dar pasireiškia seksizmas? Ar jums tekos susidurti su seksizmu savo gyvenime? Kas labiausiai kenčia nuo seksizmo?
 - Kaip jaučiatės, kai matote seksistinius atvejus arba su jumis taip elgiamasi?
 - Kaip mes galime pakeisti esamą padėtį? Užrašykite siūlomas idėjas ant lentos.
3. Paprašykite dalyvių grįžti į grupes ir kiekvienam iškirptam paveikslėliui skirti porą, nubrėžiant liniją bei ant jos užrašant, koks ryšys galėtų šią porą sieti (draugas, mergina / vaikinai, partneris, šeimos narys, kolega, bendraklasis ir t. t.).
 4. Paprašykite dalyvių papasakoti vieni kitiems, kokias poras jie sujungė, ar tos poros yra tos pačios ar priešingos lyties bei kokį santykį priskyrė kiekvienai porai.

Aptarimas 2

- Kodėl pasirinkote, kad moteris ir vyras yra romantiniuose santykiuose, o ne dvi moterys ar du vyrai? (Jei taip buvo pasirinkta).
- Ar pažįstate ką nors, kas yra romantiniuose santykiuose ar kartu gyvena, būdami tos pačios socialinės lyties? Arba yra draugai?
- Kokių rūšių santykius jūs matote per televiziją? Ar televizija atspindi žmones, kuriuos pažįstate? Kodėl ne?

Draugystės kortelės

Amžius

Trukmė

Grupės dydis

6+

30–45 minutės

5–16

Apžvalga

Žiniasklaidoje dažniausiai vaizduojama vyro ir moters pora. Šis atminties žaidimas pristatys įvairias poras ir dalyviams primins apie tai, jog egzistuoja daug skirtingų santykių.

Tikslas

- Supažindinti su skirtingomis poromis;
- priminti, kad santykiai tarp tos pačios ar skirtingos socialinės lyties žmonių gali būti romantiniai.

Reikalingos priemonės

- Nukopijuokite atminties kortelių žaidimo korteles taip, kad vienoje pusėje būtų veidas, kitoje – simbolis. Korteles iškirpkite.
- Jei grupė didelė, padalinkite ją į mažesnes, kiekvienai duokite atminties žaidimo kortelių kopijų.

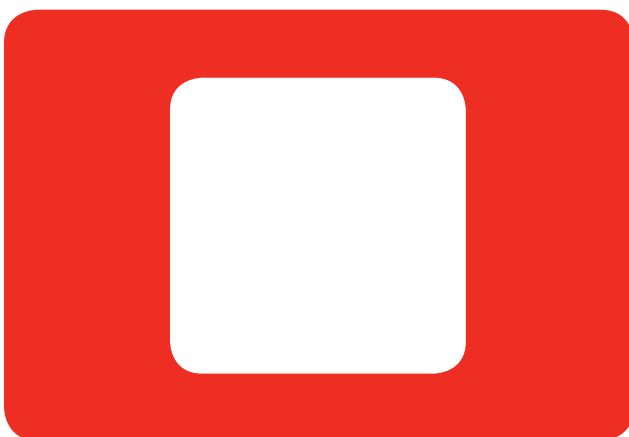
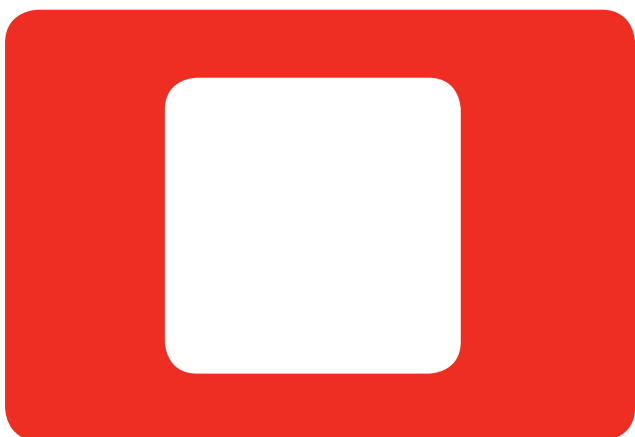
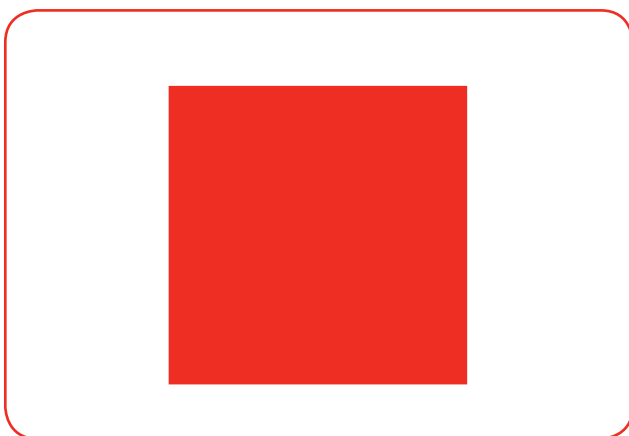
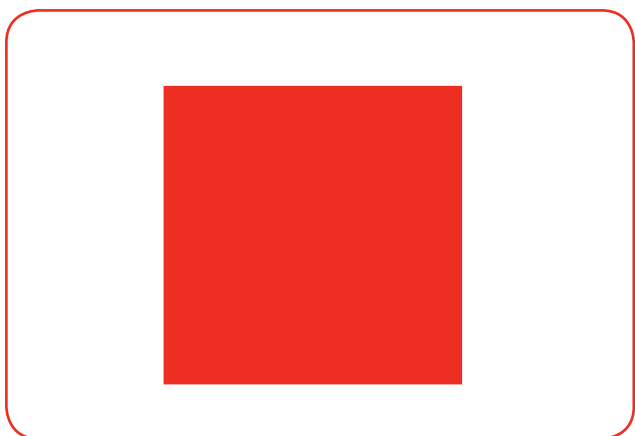
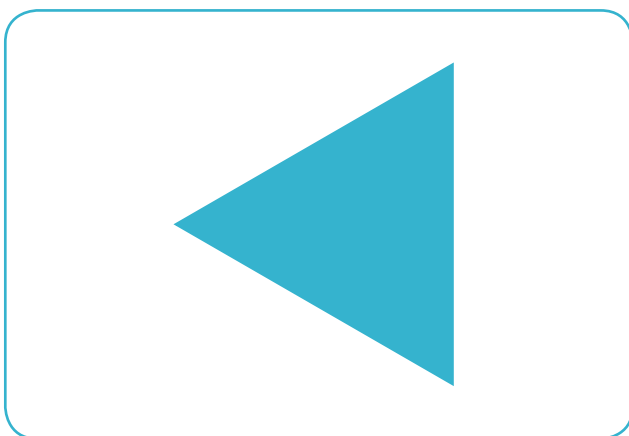
Išsamūs nurodymai

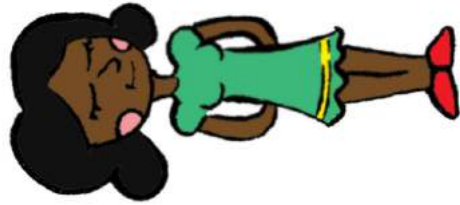
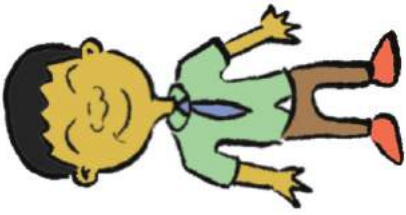
1. Išdėliokite korteles ant stalo ar grindų taip, kad veidas būtų atverstas, o simbolio nesimatytų.
2. Sulaukęs savo eilės žaidėjas renkasi dvi korteles, kurios galėtų būti „įsimylėjusios“ viena kitą ir jas po vieną apverčia.
3. Jei apačioje esantis simbolis ir spalva dera, žaidėjas korteles pasilieka sau. Tai reiškia, kad kortelėse pavaizduoti žmonės myli vienas kitą, o žaidėjas įgyja teisę rinktis dvi naujas korteles ir bandyti atspėti, kas myli viena kitą.
4. Jei žaidėjas pasirenka dvi nederančias korteles, jos gražinamos atgal atverstu veidu, o galimybė rinktis korteles suteikiama kitam žaidėjui. Žaidimas tęsiasi tol, kol visos kortelės surenkamos.
5. Kai atminties kortelių žaidimas baigiasi, paklauskite žaidėjų, kiek kortelių kiekvienas surinko. Jei žaidėjai surinko labai besiskiriantį kortelių skaičių, paprašykite pasidalinti jomis su mažiau surinkusiais.
6. Suskirstykite žaidėjus poromis ir paprašykite išsirinkti labiausiai jiems patikusią derėjusių kortelių porą bei įsivaizduoti šios poros gyvenimą. Užduokite žaidėjams šiuos klausimus bei paprašykite nupiešti ar aprašyti pasirinktosios poros gyvenimo istoriją:
 - Kaip jie susitiko? (Supažindino draugai? Susitiko darbe, mokykloje?)
 - Kur jie gyvena? Kokiame name / bute? Mieste ar kaime?
 - Ar jie dirba? Jei taip, kokį darbą kiekvienas iš jų dirba?
 - Ką jiems patinka veikti kartu? Ar jie turi mėgstamų laisvalaikio užsiėmimų? Ar jie sportuoja?
 - Ar jie turi vaikų? Naminių gyvūnėlių? Kokie jų draugai?
 - Kur jie važiuoja atostogauti?

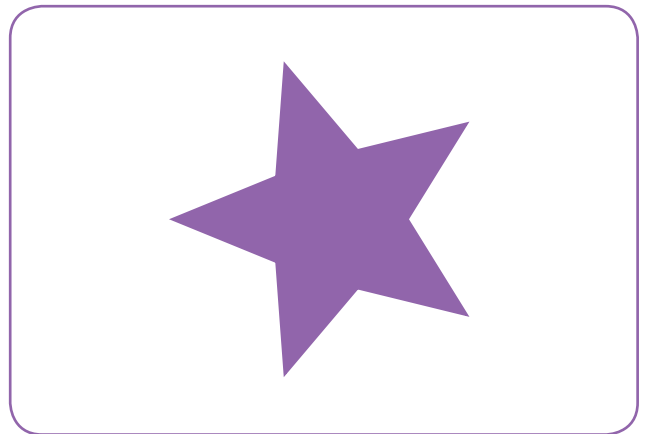
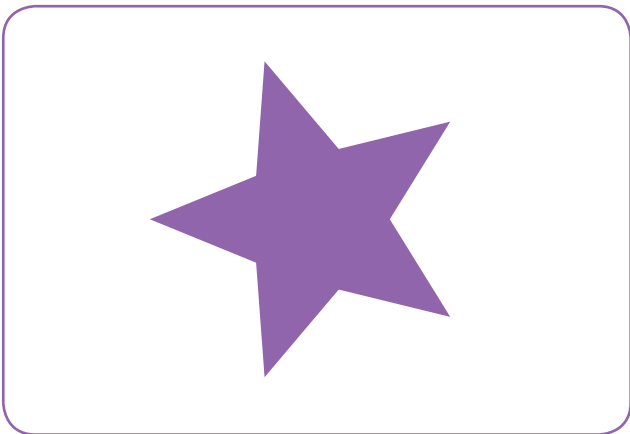
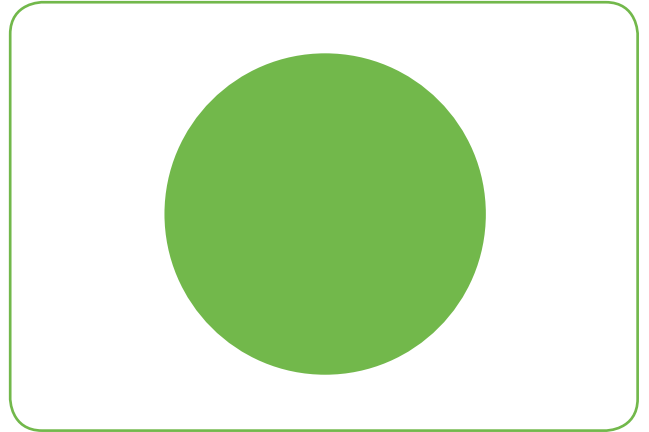
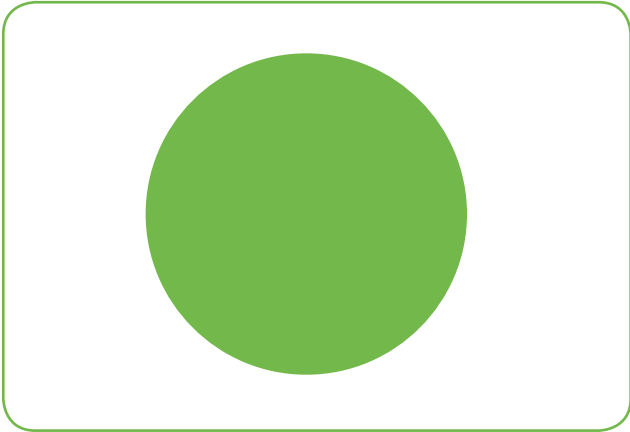
Aptarimas

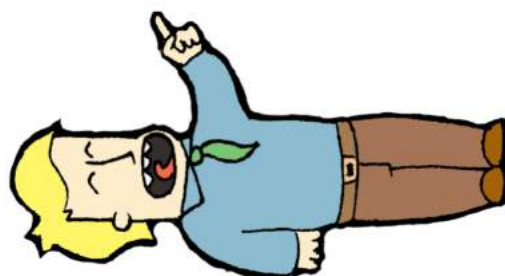
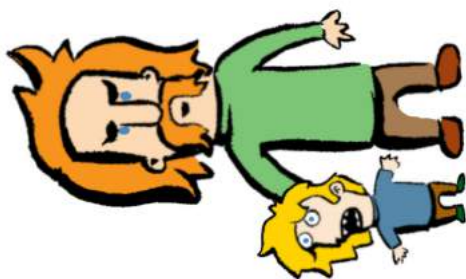
- Kaip išsirinkote savo mėgstamiausią porą? Kodėl ši pora jums patiko labiausiai?
- Ar yra skirtumų tarp to, kaip buvo įsivaizduojamos skirtingos poros? Kodėl?
- Ar egzistuoja skirtumai tarp porų, kurias sudaro dvi moterys, du vyrai, vyras ir moteris? Kodėl?
- Kokie yra skirtumai?
- Ar gali dviejų vyrų ar dviejų moterų poros turėti vaikų?

Papasakokite apie tos pačios ir skirtingų lyčių poras, kurias pažįstate. Aptarkite, kad visos poros yra skirtingos, tačiau jas jungia tai, kad partneriai vienas kitą myli, kaip ir kitos poros kartais ginčijasi.

Vaivorykštės gatvė

Amžius
Trukmė
Grupės

8+
30 minučių
dydis nesvarbus

Apžvalga

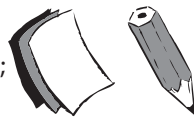
Vaikai turi atspėti, kas gyvena Vaivorykštės gatvėje. Žaidimas supažindina dalyvius su skirtingomis šeimos rūšimis.

Tikslai

- Supažindinti su skirtingomis šeimomis;
- pamąstyti, kuo šeimos būna panašios ir kuo skirtingos.

Reikalingos priemonės

- Mįslės kopija kiekvienam dalyviui (žiūrėti priedą);
- popierius ir vaškinės kreidelės;

Išsamūs nurodymai

1. Išdalinkite po mįslę kiekvienai dalyvių porai. Paprašykite jų išsiaiškinti, kuriame name kas gyvena, pasinaudojant mįslės užuominomis paveikslėlyje.
2. Po 15 minučių arba kai matysite, kad dauguma porų jau baigė, paklauskite mįslės atsakymo. Pasakykite teisingą atsakymą, jei niekas jo neatspėjo.

Apžvalga

- Kokius pastebėjote skirtumus tarp šių šeimų?
- Gerai ar blogai, kad šeimos yra skirtingos?
- Kurioje šių šeimų jūs norėtumėte gyventi? Kodėl?

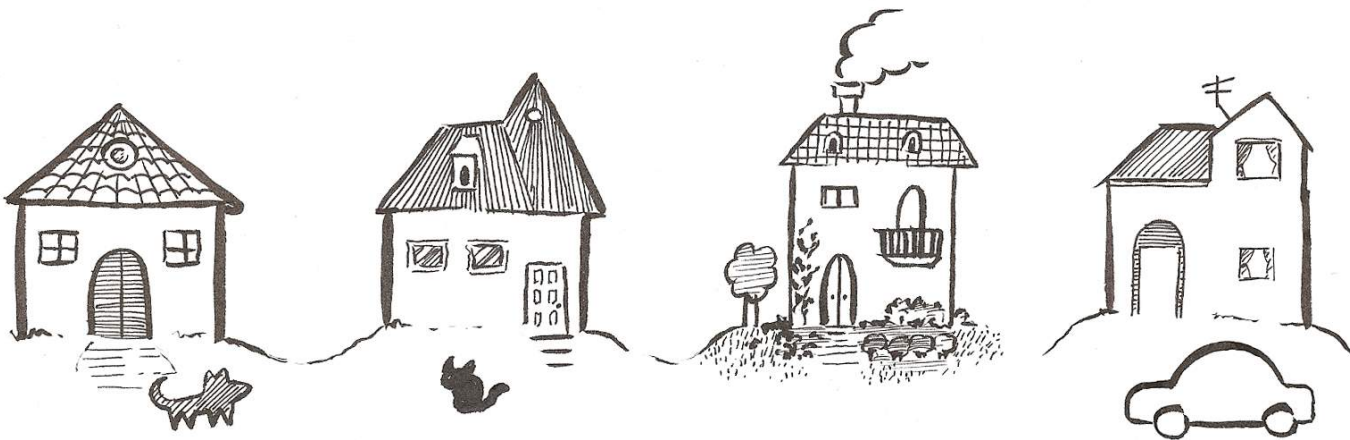
Paašikinkite, kad šeimos yra skirtingos ir kad visiems patinka skirtingi dalykai. Nesvarbu, ar kažkas gyvena su dviem tėčiais, seneliu, dviem mamomis, vienu tėčiu ir viena mama, ar be biologinių tėvų – su kitais suaugusiais ir vaikais, kurie nėra broliais ar seserys, tačiau visi gali mylėti ir rūpintis vieni kitais, būti giežtais, juokingais ir labai skirtingais.

3. Paprašykite vaikų nupiešti savo pačių namus ir žmones, su kuriais jie gyvena. Pakabinkite visus piešinius ant sienos į ilgą Vaivorykštės gatvę. Leiskite kiekvienam trumpai pristatyti savo piešinį.

Mįslių atsakymai: kas su kuo gyvena?

- pirmasis namas: Paulius, Lukas, Andrius, Ana;
- antrasis namas: Timas, Nadia;
- trečiasis namas: Simonas, Sara;
- ketvirtasis namas: Martina, Tomas, Karina.

Priedas: mįslė

11 žmonių gyvena Vaivorykštės gatvėje:

Sara, Karina, Tomas, Ana, Paulius, Lukas, Martina, Nadia, Simonas, Timas, Andrius.

- Andrius turi vieną brolių / seserį ir du tėvus.
- Timas turi vieną katę ir yra vyriausias žmogus šioje gatvėje.
- Simonas turi didelį sodą.
- Karinai yra penkeri ir ji gyvena su dviem kitais žmonėmis.
- Nadia gyvena su savo seneliu.
- Name, kuriame gyvena šuo, taip pat gyvena keturi žmonės.
- Tomas nedirba ir būna namuose su savo vaiku.
- Sara neturi vaikų ar naminių gyvūnelių, todėl jai nereikia mašinos.
- Martina dība ne namuose ir jai reikia mašinos.
- Karinos tėtis lieka namuose su vaikais.
- Paulius ir Lukas turi du vaikus.
- Ana turi vieną brolių / seserį.

„Ne“ reiškia „ne“

Amžius
Trukmė
Grupės dydis

8–15
30 minučių
6+

Apžvalga

Dalyviai mokosi, kaip nustatyti savo ir kaip atpažinti kitų žmonių asmeninę erdvę.

Tikslai

- Padėti atpažinti savo bei kitų asmenines ribas;
- išmokti atpažinti seksualinį priekabiavimą;
- mokytis saugoti savo asmeninę erdvę.

Reikalingos priemonės

- Lipni juosta, kreida ar virvė.

Išsamūs nurodymai

1. Paprašykite grupės sustoti į dvi eiles taip, kad dalyviai žiūrėtų vieni į kitus ir kiekvienas turėtų porą sau.
2. Paprašykite vienos grupės vaikų pradėti eiti link kitos. Kiekvienas dalyvis kitoje eilėje pasako „stop“, kai jaučia, kad prie jo priartėta per arti ir ima jaustis nemaloniai. Priminkite vaikams, kad tai nėra lenktynės ar varžybos. Kiekvienas individualiai turi nuspręsti, kiek leidžia kitam žmogui prieiti.
3. Kai visi sustoja, paprašykite dalyvių apsidairyti aplink ir pažiūrėti, kur sustojo kiti.
4. Pakartokite pratimą su prieš tai stovėjusia grupe.
5. Paprašykite dalyvių susirasti atskirą erdvę kambaryje ir su kreida, lipnia juosta ar virve pažymėti savo privačios erdvės teritoriją. Paaiškinkite, kad tai jų asmeninė erdvė, kurios peržengti kiti žmonės negali.

Aptarimas

- Kodėl žmonių asmeninės erdvės skiriasi?
 - Ar jūsų asmeninė erdvė skiriasi priklausomai nuo to, kas prie jūsų artėja?
 - Ko nenorėtumėte, kad kiti žmonės darytų su jūsų kūnu (apkabintų, bučiuotų, liestų jūsų petį...)?
 - Kaip pastebėti, jei kažkas jaučiasi nejaukiai?
 - Ar gali žodžiai priversti žmones pasijusti nemaloniai? Kaip?
 - Ką mes galime padaryti, kad kiti gerbtų mūsų asmeninę erdvę?
6. Paprašykite kiekvieno dalyvio iš eilės pasakyti „ne“ žodžiu ar kūno kalba draugui, stovinčiam dešinėje pusėje, nenaudojant žodžio „ne“. Toks metodas parodo, kad yra ne vienas būdas pasakyti „ne“, ne tik vartojant žodį „ne“. Taip pat, kad nesvarbu, kaip „ne“ buvo išreikštas, toks sprendimas turi būti visada gerbiamas.

Patarimai vedantiems užsiėmimą

Paaiškinkite dalyviams, kad seksualinį priekabiavimą įvardija ir apibrėžia auka, o ne priekabiavęs asmuo. Pabrėžkite, kad būtina suvokti, jog žmonės skirtingai suvokia asmeninės erdvės ribas ir būtina tai gerbti. Pratimas gali būti atliekamas tik su tokia grupe, kurioje žmonės pažįsta vieni kitus ir gera jaučiasi kartu.

Apatinių taisyklė

Supažindinkite vaikus su „kelnių“ taisyklėmis, kurios jiems padės suprasti, jei kas nors pažeis jų asmeninį erdvę.

1. Tai, kas privatu – yra privatu. Tavo kūno dalys, kurias dengia apatiniai, yra privačios. Niekas neturėtų tavęs prašyti jų parodyti ar leisti paliesti.

2. Visada prisimink: tavo kūnas priklauso tau. Niekas negali tau liepti daryti to, kas tave verstų jausti nepatogiai ar nemaloniai.

3. „Ne“ reiškia „ne“. Tu visada turi teisę pasakyti „ne“, net ir savo šeimos nariams ar kažkam, ką tu myli.

4. Kalbėk apie paslaptis, kurios tave liūdina. Paslaptys neturėtų tavęs liūdinti ar versti nerimauti. Jei taip nutinka, papasakok apie tai suaugusiajam, kuriuo pasitiki.

5. Netylėk, yra žmonių, galinčių tau padėti. Netylėk, pasipasakok apie tai, kas tave liūdina ar neramina. Suaugęs žmogus, kuriuo pasitiki, tau padės.

Taisyklės paimtos iš NSPCC Childline (www.nspcc.org.uk)

Žaidimo taisyklės

Amžius
Trukmė
Grupės dydis

6+
45 minutės
10+

Apžvalga

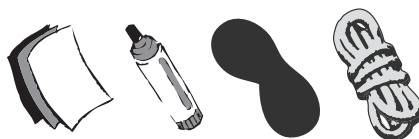
Grupė tiria diskriminaciją ir galimas strategijas, padėsiančias su ja kovoti, žaisdami aktyvų žaidimą ir kurdami naujas taisykles, kad žaidimas taptų teisingesnis.

Tikslas

- Pamaštyti, ar individai turi naudos būdami vienos ar kitos lyties.
- Panagrinėti strategijas, užkirsiančias kelią lyties nelygybei.

Reikalingos priemonės

- Dideli lapai, markeriai;
- raiščiai akims;
- virvės.

Išsamūs nurodymai

1. Su grupe pažaiskite adaptuotą žaidimo „Pagauk“ versiją. Vienas žaidėjas yra gaudytojas: dalyviai turi bėgioti aplinkui, o gaudytojas – juos gaudyti. Kai kitas dalyvis sugaunamas, jis stovi ramiai ištiestomis rankomis ir pražergtomis kojomis. Kad žaidėjas galėtų toliau bėgioti, reikia, kad laisvas žaidėjas prašliaužtų tarp kojų. Žaidime kiekvienam dalyviui priskirkite skirtingą fizinę negalią (kai kuriems užriškite akis, kelis žmones suriškite kartu, kitiems suriškite rankas už nugaros – išskyrus gaudytoją). Maždaug pusės grupės narių galimybes apribokite.
2. Suburkite grupę ir pasikalbėkite:
 - Ar žaidimas buvo teisingas?
 - Ar visi turėjo vienodas galimybes pabėgti nuo gaudytojo?
3. Paašikinkite dalyviams, kad norite padaryti žaidimą teisingu. Fizinę negalią pašalinti negalima, bet galima sukurti naujas žaidimo taisykles. Paprašykite dalyvių sukurti naujas taisykles ir užrašykite jas ant didelio lapo.
4. Žaiskite žaidimą dar kartą, tik su naujomis taisyklėmis.

Aptarimas

- Ar naujos taisyklės padėjo?
- Ar žaidimas buvo teisingesnis jį žaidžiant antrą kartą?
- Kur gyvenime jūs susiduriate su neteisingomis taisyklėmis?
- Ar tos pačios taisyklės galioja mergaitėms ir berniukams, moterims ir vyrams?
- Kaip manote, kokias taisykles pakeitus visuomenė taptų lygiateisė? Kaip galima šias taisykles pakeisti, norint turėti lygiateisę visuomenę?

Pyrago gabalas

Amžius	8+
Trukmė	45–60 minutės
Grupės dydis	10–25

Apžvalga

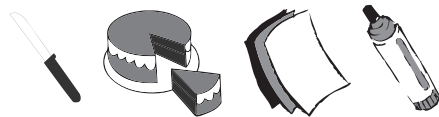
Grupė sprendžia, kaip pyragą teisingai padalinti ir kas labiau jo „nusipelnė“.

Tikslas

- Paaiškinti lygybės sąvoką ir skirtumus tarp lygybės galimybių, lygybės proceso ir lygybės rezultato;
- Paskatinti vaikus pamąstyti kaip dalijami resursai;
- Patyrinėti priemones, kurios galėtų padėti sumažinti nelygybę.

Reikalingos priemonės

- Du maži pyragai (nei vienas pyragas neturėtų būti pakankamo dydžio, kad visi gautų lygius gabalėlius). Jei yra galimybė, pasirinkite kiek įmanoma puošnesnį pyragą, jie vaikams ypač patinka;
- Peilis pyragui pjaustyti;
- Dideli popieriaus lapai ir markeriai.

Pasiruošimas

- Ant popieriaus lapo užrašykite kuo įvairesnius lygybės apibrėžimus (žr. žemiau).

Išsamūs nurodymai

1. Užsiėmimo metu patiekite pyragą, prašydami, kad dalyviai patys jį pasidalintų. Geriausia pyragą atnešti tuomet, kai ne visi dalyviai yra kambaryje, pavyzdžiui, pertraukos metu. Pyragas turėtų būti tokio dydžio, kad jo neužtektų visiems dalyvaujantiems. Leiskite dalyviams pasidalinti pyragu be jokių nurodymų. Šio žaidimo efektas stipresnis, kai dalyviai yra truputėlį išalkę.
2. Surinkite visą grupę kartu ir paaiškinkite, kad kai kurie dalyviai paragavo pyrago, o kitiems neteko. Bet kiekvienas turėjo galimybę suvalgyti tiek pyrago, kiek norėjo.
3. Užduokite šiuos klausimus:
 - Ar visi žinojo apie pyragą?
 - Ar visi gavo to, ko norėjo?
 - Ar suteiktas leidimas suvalgyti tiek pyrago, kiek norėjosi, teisingiausias būdas padalinti pyragą?
4. Paaiškinkite, kad šis pyragas buvo padalintas remiantis lygiomis galimybėmis. Nei vienam nebuvo uždrausta paimti pyrago ir kiekvienas turėjo galimybę jį gauti.
5. Duokite antrą pyragą, sakydami, kad padalinsite jį lygiai kiekvienam esančiam kambaryje. Bet prieš tai norėtumėte užduoti kelis klausimus:
 - Ar teisinga duoti dar vieną gabalą pyrago tiems, kurie jau jo valgė?
 - Koks teisingiausias būdas padalinti pyragą, kai jau yra jo valgiusių žmonių?
6. Paaiškinkite, kad jei duosite kiekvienam po gabalėlį pyrago, negalvojant apie tai, kad kai kurie dalyviai jau valgė, tai bus proceso lygybė, kuri suteikia visiems lygius pyrago gabalėlius, pamirštant, kaip buvo iš pradžių.

7. Grupė dabar turėtų sugalvoti alternatyvių būdų kaip padalinti pyragą. Jei pyrago dalybos priklauso nuo to, ar yra valgiusiųjų, paaiškinkite, kad tai rezultato lygybė, kuri suteikia galimybę visiems gauti po lygiai, remiantis poreikiais ir priešistore. Padalinkite antrą pyragą.
8. Susėskite ratu. Paaiškinkite skirtumus tarp įvairių lygybių dar kartą.

Galimybių lygybė: suteikia kiekvienam tokias pat galimybes, bet neatsižvelgia į žmonių būvio taškus ar patį procesą (pyragas paliktas kambaryje, žmonės pasiėmė tai, ko norėjo). Ši lygybė neatsižvelgia į jokiais galimas kliūtis (pavyzdžiui, nebuvimas kambaryje) ir paskatina žmones tiesioginei konkurencijai (neapibrėžtos ribos).

Proceso lygybė: suteikia visko vienodai kiekvienam, nesidomint žmonių atspirties taškais. Tai reiškia, kad rezultatas gali būti netolygus, nes žmonės pradėjo skirtingai (antras pyragas dalinamas po lygiai, neatsižvelgiant, kad dalis grupės jau suvalgė pirmąjį).

Rezultato ir poreikių lygybė: stengiasi, kad kiekvieno rezultatai būtų lygūs priklausomai nuo poreikio ir atspirties taško (kartu nusprendžiant, kiek pyrago turi gauti kiekvienas dalyvis).

Aptarimas

- Kuri iš šių lygybių yra teisingiausia?
- Kur dažniausiai sutinkamos skirtingos nelygybės gyvenimiškose situacijose?
- Ar galite sugalvoti kitas strategijas, kurios būtų teisingos?
- Ar prisimenate teisingų / neteisingų resursų padalijimo atvejų mokykloje ar už jos ribų?

Patarimai vadovui

Kadangi pratimas paliečia diskriminacijos strategijas, tokias kaip teigiami veiksmai (kartais vadinama „pozityvi diskriminacija“), rekomenduotina supažindinti dalyvius su terminais. Paskatinkite vaikus patiems rasti savo terminus.

Kai matote, jog dalyviai suprato sąvokas, galima diskusiją pratęsti socialinės lyties ir seksualumo temomis, pavyzdžiui, paklausiant: „Kokių priemonių reikėtų imtis, kad būtų užtikrinta lygybė tarp socialinių lyčių ar žmonių su skirtingomis tapatybėmis?“

Atspėk darbą

Amžius

8–12

Trukmė

45 minutės

Grupės dydis

6–20

Apžvalga

Grupė žaidžia žaidimą „Tabu“ ir tiria su socialine lytimi susijusius stereotipus ir ekonominę diskriminaciją darbo vietose.

Tikslas

- Apmąstyti socialinės lyties stereotipus, susijusius su tam tikromis profesijomis.
- Panagrinti lygybę darbe, ypatingai vyrų ir moterų atlyginimų skirtumus.

Reikalingos priemonės

- Kortelės su profesijomis (žr. žemiau);
- skaičiavimo lenta (lapas, rašymo lenta, kur būtų galima žymėti dalyvių pasirinkimus).

Išsamūs nurodymai

1. Padalinkite vaikus į dvi grupes. Užtikrinkite, kad kiekvienoje grupėje būtų įvairi socialinė lytis.
2. Paaiškinkite dalyviams, kad žaisite adaptuotą „Tabu“ versiją: vienam žaidėjui iš pirmos grupės duokite kortelę su profesija. Paprašykite, kad jis paaiškintų savo grupei, kas parašyta kortelėje, bet neįvardijant pačios profesijos. Komandos nariai turi atspėti, kokia tai profesija. Jie turi tik vieną spėjimą. Jei neatspėja, tuomet kita komanda turi teisę spėti. Atspėjusi komanda gauna viena tašką ir gali traukti kitą kortelę.
3. Po kiekvieno teisingo spėjimo padėkite korteles atitinkamai į „moterys“ ar „vyrų“ krūvelę, priklausomai nuo to, kaip komandos įvardijo ištrauktą profesiją. Korteles paskirstykite taip, kad komandos nematytų.
4. Diskusija su grupe: Kurie darbai buvo priskirti moterims ar vyrams?
 - Kodėl yra skirtumai tarp darbų moterims ir vyrams?
 - Ar pažįstate žmonių, kurie dirba darbus, nepriskirtus „jų lyčiai“?
 - Ar jie gabūs savo darbuose?
 - Ar yra darbų, kuriuos atlikti gali tik vyrai ar tik moterys?
5. Paaiškinkite, kad viena kambario pusė yra „mažai apmokamas“, o kita – „gerai apmokamas“ darbas. Paprašykite dalyvių išdėlioti korteles atitinkamai, kaip jiems atrodo, kiek uždirba vienos ar kitos profesijos žmonės.

Aptarimas

- Kaip išsidėstė profesijos?
- Ar yra skirtumas tarp „tipinio vyro darbo“ ir „tipinio moters darbo“?
- Kas šiame lyginime labiau privilegijuotas? Kodėl taip yra? Kaip būtų teisingiau?

Priedas: profesijų kortelės

Gydytoja – Gydytojas	Ugniagesė – Ugniagesys
Medicinos slaugytoja – Medicinos slaugytojas	Bankininkė – Bankininkas
Darželio auklėtoja – Darželio auklėtojas	Universiteto profesorė – Universiteto profesorius
Gatvės valytoja – Gatvės valytojas	Biuro valytoja – Biuro valytojas
Autobuso vairuotoja – Autobuso vairuotojas	Parduotuvės savininkė – Parduotuvės savininkas
Finansininkė – Finansininkas	Advokatė – Advokatas
Generalinė direktorė – Generalinis direktorius	Senelių globos namų darbuotoja
Viešbučio administratorė – Viešbučio administratorius	Sekretorė – Sekretorius
Slidinėjimo instruktorė – Slidinėjimo instruktorius	Pilotė – Pilotas
Matematikos mokytoja – Matematikos mokytojas	Socialinė darbuotoja – Socialinis darbuotojas
Mokslininkė – Mokslininkas	

Ženk žingsnį pirmyn

Amžius
Trukmė
Grupės dydis

10+
60 minučių
10–20

Apžvalga

Vaikai gali įsivaizduoti esą kažkuo kitu ir apmąstyti nelygybės šaltinius dėl atskirties ir diskriminacijos.

Tikslas

- Skatinti empatijos ir solidarumo jausmą;
- suprasti nelygybes ir jų poveikį žmonių gyvenimams bei galimybėms;
- ugdyti suvokimą apie egzistuojančias diskriminacijos rūšis.

Pasirengimas

- Savo grupei pritaikykite vaidmenis (1 priedas) ir situacijas (2 priedas). Kiekvienas dalyvis turėtų gauti kortelę su vaidmenimi.

Išsamūs nurodymai

1. Kiekvienas dalyvis gauna kortelę su savo nauja tapatybe. Paprašykite tyliai persiskaityti ir niekam nesakyti savo naujosios tapatybės. Jei kas nors nesupranta, tyliai jiems paaiškinkite.
2. Pristatydami žaidimą dalyviams, paklauskite jų, ar kada įsivaizdavo esantys kuo nors kitu. Paprašykite pasidalinti pavyzdžiais. Paaiškinkite, kad šio užsiėmimo metu dalyviai turės galimybę įsivaizduoti esantys kitu vaiku – žmogumi, kuris skiriasi nuo jų.
3. Šiame žaidimo etape klausimai neleistini. Paaiškinkite, kad jei dalyviai nepažįsta tokio asmens, kaip kortelėje, jie turėtų pasinaudoti savo vaizduote. Padėkite vaikams įsijausti į savo vaidmenį, paprašant atlikti keletą specifinių veiksmų, padėsiančių susitapatinti su vaidmeniu. Pavyzdžiai:
 - Sugalvokite ir užsirašykite sau vardus;
 - nupieškite save;
 - nupieškite savo namą ar kambarį;
 - pasivaikščiokite po kambarį taip, kaip jūsų manymu turėtų vaikščioti įsivaizduojamas asmuo.
4. Vėliau pakvieskite dalyvius prisėsti, paleiskite ramią muziką, paprašykite vaikų užsimerkti ir įsivaizduoti save. Užduokite šiuos klausimus:
 - Kur tu gimei? Kaip atrodo tavo vaikystė? Kokia buvo tavo šeima, kai buvai mažas? Ar ji tokia pati dabar?
 - Kokia tavo kasdienybė? Kur tu gyveni?
 - Ką tu veiki rytais? Per pietus? Vakaris?
 - Kokius žaidimus tu žaidi? Kas tavo draugai?
 - Ką veikia tavo tėvai? Ar jie uždirba daug pinigų?
 - Kas tave daro laimingu? Ko tu bijai?
5. Paprašykite dalyvių vieniems šalia kitų sustoti į eilę. Paaiškinkite, kad skaitysite situacijas, kurios gali nutikti kiekvienam. Jei teiginys vaidmeniui tinka, dalyvis turi žengti žingsnį. Jei netinka – likti stovėti vietoje.

6. Skaitykite kiekvieną teiginį atskirai. Padarykite pertrauką, kad tie dalyviai, kuriems tinka teiginys, galėtų žengti žingsnį. Prieš skaitydamas kitą teiginį, pakvieskite dalyvius apsidairyti, kas liko stovėti, o kas žengė kartu.
7. Baigę skaityti teiginius, visų paprašykite likti savo vietose.
8. Tegul kiekvienas dalyvis pristato jam skirtą vaidmenį. Kai vaikai save identifikuos, pakvieskite dar kartą pasidairyti ir pažiūrėti, kas liko stovėti ten pat, o kas pajudėjo.
9. Prieš aptartimą užbaikite vaidmenų žaidimą. Paprašykite vaikų sustoti ir apsimesti, kad jie atsega didelio chalato užtrauktuką, kuris simbolizuoja jų vaidmenį. Tada jie išsineria iš chalato ir jį numeta į šalį, parodydami, kad išeina iš savo vaidmens. Tokiu būdu užtikrinsite, kad vaikai neliko jiems priskirtame vaidmenyje.

Aptarimas

- Kas nutiko užsiėmimo metu?
- Ar buvo lengva / sudėtinga įsijausti į vaidmenį?
- Kaip sekėsi įsivaizduoti asmenį, kurio vaidmenį prisiėmė? Ar ką nors tokio pažįsti realiame gyvenime?
- Kaip jauteisi, kai save matei to asmens vaidmenyje? Ar įsivaizduojamas asmuo buvo panašus į tave?
- Iš kur sužinojai apie asmenį, kurį pristatinėjai? Iš asmeninės patirties ar per informacijos šaltinius? Kokį įvaizdį šie informacijos šaltiniai kuria apie tavo pristatytą asmenį?
- Kaip jauteisi, žengdamas žingsnį ar negalėdamas žengti?
- Jei dažnai žengei, kada pastebėjai, kad kiti nejudėjo taip greitai, kaip tu, arba liko stovėti vietoje?
- Ar jauti kokią nors neteisybę?
- Kas paskatino tave nežengti žingsnio? Ar tai buvo viena priežastis ar grupė įvairių priežasčių?
- Kas vieniems žmonėms suteikia daugiau galimybių bendruomenėje, visuomenėje? Kas mažiau?

Patarimai vedantiems užsiėmimą

- Pasidarykite savo korteles. Mūsų siūlomos yra tik pavyzdžiai. Kuo labiau parinkti vaidmenys artimi dalyvių ap linkai ir visuomenei, tuo daugiau jie gali išmokti šio užsiėmimo metu.
- Išlikite jautrūs dalyvių emocijoms. Kadangi nežinome asmeninių patirčių ir situacijų, dalyviai gali būti jautrūs ar sutrikę vienu ar kitu vaidmenų atžvilgiu. Jums būtina išlikti jautriais, stebėti dalyvių reakcijas, ypatingai tų, kurie negeba sugrįžti iš vaidmens. Tokiu atveju rekomenduojama skirti individualaus laiko ir pasikalbėti su dalyviu.
- Užtikrinkite, kad visi turėtų galimybę pasidalinti savo patirtimi užsiėmimo metu. Šis pratimas gali sukelti emocijų, todėl būtina suteikti galimybę visiems būti išgirstiems.

Patyčios ir diskriminacija

Tau aštuoneri. Tu ir tavo du broliai gyvenate gražiam name su didžiuliu sodu ir baseinu. Tavo tėtis banko valdytojas. Mama būna namuose ir rūpinasi šeima.

Tau dešimt metų, gyveni kaime. Esi mergaitė ir turi du brolius. Tavo tėtis sako, kad turi padėti mamai gaminant maistą ir tvarkantis, tuo tarpu tavo broliai gali skirti daugiau laiko namų darbams. Jis sako, kad moterys turi dirbti tik namuose.

Tu esi romas ir tau dvylika metų. Gyveni mažo kaimelio pakraštyje, name, kuriame nėra vonios kambario. Turi šešis brolius ir seseris.

Su mama gyvenate mieste, kukliame bute. Ji dirba fabrike, o tu esi labai gabus muzikai ir šokiams. Dažnai jauti, kad mieliau būtum mergaite nei berniuku. Tau patinka dėvėti sukneles namuose. Tau devyneri.

Tau – trylika ir esi vyriausias iš šešių vaikų. Tavo tėvas yra sunkvežimio vairuotojas ir daug dirba, o mama yra padavėja, kuriai tenka dažnai dirbti naktimis, todėl dažnai prižiūri jaunesnius brolius ir seseris.

Tu gimei turėdama negalią ir sėdi vežimėlyje. Gyveni mieste kartu su tėvais ir dviem seserim. Abu tavo tėvai yra mokytojai. Tau dvylika.

Tu ir tavo tėvai atvykote į šią šalį, bėgdami nuo karo Afrikoje. Tau dabar vienuolika ir čia gyvenai jau tris metus. Nežinai, kada galėsi grįžti į savo namus Afrikoje.

Tavo tėvai išsiskyrė, kai buvai visai maža. Dabar tau dvylika. Tu gyveni kartu su mama ir jos vaikinui. Savaitgalius leidi pas tėvą, kuris jau sukūręs kitą šeimą ir turi du mažus vaikus.

Tau vienuolika, gyveni su globėjais nuo mažens, nes biologiniai tėvai negali tavimi rūpintis. Tavo globėjai – puikūs žmonės. Tu ir kiti keturi globojami vaikai gyvenate kartu tame pačiame name.

Tau aštuoneri. Gyveni kartu su dviem mamom mažame miestelyje. Abi tavo mamos dirba iš namų. Tu esi vienintelė klasėje, kuri turi dvi mamas.

Tau vienuolika. Tu gyveni kaime kartu su tėvais ir jaunesne seserimi. Tavo tėvams priklauso kepyklėlė. Iš tavęs dažnai juokiasi dėl to, kad esi kiek apkūnoka.

Tau dvylika ir gyveni mieste su mama. Tau patinka ir puikiai sekasi žaisti futbolą. Mielai šį žaidimą žaidi su berniukais. Tavo mama ir mokytojai sako, kad tau derėtų elgtis „kaip mergaitė“.

Tu ir tavo vyriausia sesuo labai gabios matematikai, fizikai ir kalboms, tiesą sakant, daug kam. Tavo tėvai – profesoriai universitete. Ruošdami olimpiadoms, jie dažnai siunčia tave į specialius kursus ir mokymus.

Tau trylika ir tu berniukas. Gyveni su tėvais gražiam name su sodu, netoli didmiesčio. Tu ką tik pirmą kartą įsimylėjai – vyresnį berniuką iš tos pačios mokyklos. Šis jausmas keistas ir tu baiminiesi, kad kiti sužinos, jog tau patinka berniukai.

Tau devyneri ir turi identišką brolių dvynį. Gyvenate kartu su mama, kuri dirba pardavėja. Tavo tėtis kalėjime.

Tu turi mokymosi sunkumų, dėl to atsilieki nuo savo bendraamžių dviem klasėm. Tau dešimt ir esi aukštesnė už kitas klasiokes, kurioms tik aštuoneri. Tavo tėvai išsiskyrė, kai tau buvo šešeri, ir dabar gyveni kartu su savo tėčiu ir jo vaikinui. Jie abu dirba, todėl neturi laiko padėti tau ruošti namų darbus.

Tu gimei šiame mieste, bet tavo tėvai čia atsikraustė iš Kinijos. Jie turi restoraną, virš kurio gyvena tavo tėvai ir sesuo. Jūs abi padedate tėvams restorane po mokyklos. Tau – trylika.

Tu esi Amerikos ambasadoriaus vaikas. Lankai tarptautinę mokyklą. Dėvi stiprius akinius ir šiek tiek mikčioji. Tau – vienuolika.

Tu esi trylikametė mergaitė. Nuo gimimo gyveni vaikų namuose ir nežinai, kas tavo tėvai.

Tau dešimt metų ir gyveni su tėvais bei dviem seserim. Tavo tėvai tave įsivaikino vaikystėje. Savo biologinių tėvų nepažįsti, nes jie gyvena kitoje šalyje. Tavo odos spalva kitokia nei tavo šeimos narių bei draugų. Tau puikiai sekasi sportas.

2 priedas: situacijos

Garsiai skaitykite situacijas. Perskaičius vieną situaciją, duokite laiko vaikams suprasti ir žengti žingsnį, jei jiems tai tinka. Jūs taip pat galite sukurti savo situacijas, atsižvelgdami į savo bendruomenę ar visuomenę.

1. Tu ir tavo šeima visada turi pakankamai pinigų nusipirkti visko, ko jums reikia.
2. Tu gyveni saugioje aplinkoje ir turi televizorių bei internetą.
3. Iš tavęs niekas nesijuokia ir neatstumia dėl tavo išvaizdos.
4. Žmonės, su kuriais gyveni, klausia nuomonės dėl tau svarbių dalykų.
5. Po pamokų gali lankyti kokius tik nori būrelius.
6. Turi papildomas muzikos, dailės pamokas arba yra, kas padeda ruošti namų darbus.
7. Tu nebijai policijos.
8. Tavęs niekada negąsdino dėl tavo tėvų tautybės, kilmės ar kultūros.
9. Tu gali reguliariai lankytis pas gydytoją ar odontologą.
10. Tu ir tavo šeima kartą per metus vykstate atostogų.
11. Tu gali pasikviesti savo draugus pernaktoti tavo namuose.
12. Kai būsi vyresnis, tu galėsi stoti į universitetą ir įgyti bet kurią profesiją.
13. Kai būsi vyresnis, galėsi turėti merginą ar vaikiną.
14. Tu dažnai matai žmones televizijoje ar filmuose, kurie gyvena taip, kaip tu.
15. Tu nebijai būti užpultas gatvėje, mokykloje ar savo gyvenamojoje vietoje.
16. Tavo tėvai ir seneliai gimė toje pačioje šalyje, kaip ir tu.
17. Tave gerbia už tai, ką darai, ir skatina tave tobulėti.
18. Tu galvoji, kad tavo ateitis šviesi.

Tai jau nebejuokinga

Amžius
Trukmė
Grupės dydis

6–9 arba 10–12 (bet nemaišykite amžiaus grupių kartu)
75 minutės
iki 30

Apžvalga

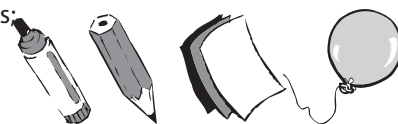
Ši veikla apima lobia ieškojimą ir estafetę su refleksijomis apie kalbą. Visi kartu tirsite, kaip vartojami neigiami žodžiai apie socialinę lytį, seksualumą ir kaip tai pakeisti.

Tikslas

- Pagalvoti žodžių, susijusių su socialine lytimi ir seksualumu, kuriuos naudojame, norėdami paerzinti vieni kitus.
- Suvokti, kokią įtaką šie žodžiai daro žmonėms.
- Apmąstyti, kodėl žodžiai, susiję su lytiškumu, socialine lytimi, lytine tapatybe, dažnai vartojami su neigyviu atspalviu.

Reikalingos priemonės

- Pakankamai erdvus kambarys, kad būtų galima bėgioti ir slėpti popieriaus lapelius;
- balionai (2–3 kiekvienam vaikui);
- markeriai, popieriaus lapai;
- maži popieriaus lapeliai (2–3 kiekvienam vaikui).

Išsamūs nurodymai

1. Paprašykite dalyvių pagalvoti, kaip pravardžiuojami vaikai, kai tyčiojama dėl socialinės lyties arba seksualinės saviraiškos (pvz., gėjus ar lesbietė).
2. Paprašykite šiuos žodžius užrašyti ant skirtingų lapelių. Ne daugiau penkių.
3. Kiekvienas vaikas turėtų paslėpti savo lapelius kambaryje ar erdvėje, kurioje žaidžiate. Po to pakvieskite visus sugrįžti į ratą.
4. Pasakykite grupei, kad dabar turi surasti kitų paslėptus lapelius.
5. Radusius pakvieskite sugrįžti ir pasiaiškinkite, kas užrašyta ant lapelių ir ką kiekvienas žodis reiškia.
6. Kai jau būsite išsiaiškinę žodžių reikšmes, padalinkite vaikams balionus, ant kurių jie turės užrašyti po vieną žodį. Paaiškinkite, kad tikslas yra sunaikinti žodžius, užrašytus ant balionų ir taip atsikratyti neigiamų emocijų.
7. Padalinkite grupę į dvi dalis, kad kiekviena turėtų vienodą balionų skaičių. Paeiliui kiekvienas narys turi bėgti į kitą kambario pusę, susprogdinti balioną ir grįžti atgal. Žaidimas baigiamas, kai visi balionai yra susprogdinti.
8. Padiskutuokite kada ir kaip žodžiams suteikiama neigiama prasmė. Paaiškinkite, kad kad ir kaip linksma sunaikinti neigiamus žodžius, dažniausiai mes to padaryti negalime. Kai kuriose situacijose, norint pakeisti žodžių reikšmes, užtenka pakeisti požiūrį.
9. Paprašykite kiekvienam neigiamam žodžiui suteikti priešingą reikšmę. Pabandykite:
 - pakeiskite kontekstą, kuriame žodis dažniausiai naudojamas („Jis toks šaunus, tikras gėjus“);
 - naudokite deminutyvus (mamytė).
10. Paprašykite dalyvių pristatyti pakeistusius žodžius ir juos užrašykite ant popieriaus.

Aptarimas

- Kodėl žmonės pravardžiuojami?
- Ar vieni vaikai erzinami dažniau nei kiti?
- Kaip pats jaustumėsi, jei tave vadintų vienu iš užrašytų žodžių?
- Koks jausmas neigiamus žodžius keisti teigiamais?
- Ar jaustumėsi gerai, keisdamas žodžius realiose situacijose?
- Kaip manai ar tai turėtų įtakos?
- Kaip galėtume pripatinti visuomenę neigiamus žodžius vartoti pozityviame kontekste?

Ką aš galiu padaryti?

Amžius

10+

Trukmė

90 minutes

Grupės dydis

10–30

Apžvalga

Naudodami teatro metodą svarstome, kaip reaguoti, kai tyčiojamasi dėl lytiškumo ar socialinės lyties.

Tikslai

- Supažindinti su įvairiomis patyčių formomis;
- apsvarstyti kaip patyčių aukos ir stebėtojai gali reaguoti į patyčias;
- išsiaiškinti, kaip žmonės gali tapti sąjungininkas (angl. ally) tiems, iš kurių tyčiojamasi.

Išsamūs nurodymai

1. Pakvieskite vaikus prisiminti situaciją, kurioje jie tapo patyčių dėl socialinės lyties, seksualinės orientacijos ir pan. liudininkais. Tuomet padalinkite grupę į mažesnes grupėles po 4–5 dalyvius. Paprašykite grupelėse aptarti:
 - Papasakokite, kas atsitiko?
 - Kas dalyvavo?
 - Kaip tai vertė jaustis?
 - Kaip kiti ir jūs pats reagavote į situaciją?
2. Paprašykite vaikų išsirinkti pavyzdį, kuriame situacija taip ir liko neišspręsta, ir paruošti trumpą pasirodymą.
3. Kiekviena grupelė vaidina savo situaciją. Pasirodymui pasibaigus, paprašykite likusios grupės atsakyti į klausimus:
 - Kas nutiko? Iš ko buvo juokiamasi? Kodėl?
 - Kaip jūs reagavote? Kaip reagavo kiti?
 - Kaip jautėtės stebėdami pasirodymą?
4. Paaškindinkite grupei, kad dabar jie vaidins tą pačią situaciją, tik šįkart visi turi ją taip pakeisti, kad problema būtų išspręsta. Vaidinimo metu bet kuris žiūrovas gali plojimu sustabdyti vaidinamą sceną, tuomet plojantysis pakeičia bet kurį vaidinantįjį paliesdamas jo petį. Galima pakeisti visus, išskyrus vaiką, kuris įkūnija besityčiojantįjį.

SVARBU! Negali būti jokių „stebuklingų sprendimų“. Besityčiojantieji staiga negali tapti supratingais žmonėmis, kurie elgiasi su visais maloniai. Tad besityčiojantysis negali pasikeisti. Pasikeitimai turi būti tikroviški: arba pasikeičia asmuo iš kurio tyčiojamasi, arba kitų žmonių įsikišimas padeda pakeisti situaciją.

5. Kiekvieną sykį vaidmeniui pasikeitus, su grupe aptarkite:
 - Kas pasikeitė?
 - Ar tai realu?
 - Ar išdrįstum taip elgtis realiame gyvenime?
 - Kaip manai, ar tai turėtų kokį nors poveikį?
6. Suvaidinus vieną sceną ir išsprendus konfliktą (ar neradus išeities), imkitės kitų situacijų vaidavimo (ne kiekvienai situacijai rasite sprendimą).

Aptarimas

- Kaip jaučiatės po pasirodymo?
- Kuriuos naujai rastus sprendimus galėtumėte išbandyti realiame gyvenime?

Patarimai vedantiems užsiėmimą

Prieš užsiėmimą būtų labai naudinga atlikti trumpų vaidinimo pratimų, kad vaikai priprastų vaidinti ir nesidrovėtų imtis skirtingų vaidmenų (gerų teatro užsiėmimų išteklių galima rasti Augusto Boalio knygoje „Žaidimai aktoriams ir ne aktoriams“). Augustas Boalis įkūrė forumo teatrą ir jį aprašė savo knygoje „Engiamųjų teatras“ (1979).

Nesąžiningas žaidimas

Amžius
Trukmė
Grupės dydis

10–13
45 minutės
10–20

Santrauka

Šios veiklos metu dalyviai kartu kurs vaidinimą atlikdami skirtingus vaidmenis: asmenys, kurie tyčiojasi, patyčių aukos ir stebėtojai. Aptarus, kaip sekėsi vaidinti skirtingus vaidmenis, vaikai, siekdami išvengti patyčių, kartu sukurs savo grupės sutartį.

Tikslas

- Suprasti jausmus žmonių, iš kurių tyčiojama, stebėtojų ir besityčiojančių;
- suprasti, kad patyčios kenkia visos grupės rezultatams, o tuo pačiu ir grupės atmosferai;
- siekiant išvengti patyčių, sukurti bendras grupės taisykles.

Reikalingos priemonės

- Vaidmenų kortelių sukarpytos kopijos (jas rasite priede; jeigu neturite galimybės kopijuoti, galite perrašyti ar tiesiog pašnibždėti vaidmenis į ausį);
- konstravimui tinkamos medžiagos, pvz., naudotos kartono dėžės, dribsnių dėžutės, laikraščiai, pagaliukai, nulūžusios šakos, kiti gamtiniai išteklių.

Detalios instrukcijos

1. Paaiškinkite, kad dalis grupės turės pastatyti savo svajonių žaidimų aikštelę, o kita grupės dalis turės stebėti, kas vyksta. Vaikai, kurie stato žaidimų aikštelę, turės elgtis taip, kas sakoma vaidmenų kortelėse.
2. Išdalinkite vaidmenų korteles ir paaiškinkite dalyviams nesidalinti jomis su kitais. Neduokite besityčiojančio vaidmens kortelės vaikams, kurie jums yra žinomi, kaip dažnai besityčiojantys iš kitų, taip pat neduokite patyčių aukos kortelės vaikams, kurie patiria patyčias.
3. Paaiškinkite, kad stebėtojai turi atkreipti dėmesį, kaip vaikai elgiasi vieni su kitais.
4. Skirkite šiek tiek laiko susipažinti su savo vaidmenimis. Tada duokite jiems statymo medžiagas, skirtas pastatyti savo žaidimų aikštelei.
5. Paaiškinkite, kad jie turi pastatyti žaidimų aikštelę, atlikdami kortelėse nurodytus vaidmenis. Jokiu būdu neturi būti smurtinių veiksmų, kitu atveju, sustabdykite procesą.
6. Po 15 minučių pabaikite statymo procesą.
7. Paprašykite statytojų atsistoti ir imituoti kostiumo užtrauktuko atsegimą, kuris simbolizuoja išėjimą iš vaidmens. Tada visi susėskite ratu.
8. Paklauskite stebėtojų (prireikus klauskite vaikų atskirai):
 - Kas vyko?
 - Kaip tarpusavyje elgėsi statytojai? Kaip jie reagavo vienas į kitą?
 - Ar buvo kažkokie išskirtiniai momentai, kuriuos įsiminėte?
9. Tada paklauskite statytojų:
 - Ką jūs veikėte tas 15 minučių?
 - Kaip jūs jautėtės?
10. Tada paklauskite visų:
 - Kokį poveikį statymui turėjo statytojų elgesys?
 - Ar toks elgesys jums pažįstamas iš kasdienio gyvenimo?
 - Kaip manote, kodėl kartais taip elgiames?

11. Diskusijos metu vaikams turėtų būti aišku, kad patyčios kenkia visiems. Paaiškinkite, kad niekas nenori patyčių savo grupėje ar klasėje, todėl pasiūlykite sukurti grupės susitarimą, „Konstituciją“, siekiant, kad grupėje nebūtų patyčių. Ši sutartis turėtų įtraukti tam tikras taisykles, padedančias išvengti patyčių, ar taisykles, kaip reaguoti, jeigu vyksta patyčios.
12. Dabar grupė turi susitarti ir kartu pasiūlyti sutarties taisykles. Sprendimus galima priimti mažomis grupelėmis arba visiems kartu. Dalis kuriančiųjų taisykles gali sugalvoti, kaip išvengti patyčių, o kiti – ką daryti, jeigu patyčios vyksta.
13. Užrašykite visas taisykles ant didelio popieriaus lapo. Aptarkite visas pasiūlytas ir paklauskite vaikų, ar yra pasiūlymų, ką reikėtų pakeisti, pridėti. Tik tada, kai visos taisyklės aiškios ir priimtinos visiems grupės dalyviams, vaikai gali pasirašyti šalia sutarties ir taisyklių. Sutartį reikėtų pakabinti matomoje vietoje kambaryje / klasėje.
14. Jeigu turite pakankamai laiko, visa grupė (tarp jų ir stebėtojai), gali pamėginti statyti kartu, šįkart laikantis sutarties taisyklių, kad pasiektų geresnių rezultatų.

Priedas: vaidmenų kortelės

1. Nesvarbu, kas nutiktų, jūs tik juokitės ir mėginkite būti kuo linksmesnis.
2. Jūs grupėje visą laiką šiek tiek atsiskykęs: nieko nekalbate, neveikiate, tik stebite.
3. Jūs visada bandote būti stipriųjų pusėje.
4. Jūs supykstate, jeigu atsitinka kažkas neteisingo ir bandote padėti kitiems.
5. Jūs galvojate, kad esate stipriausias ir bandote tai visą laiką parodyti.
6. Jūs labai greitai supykstate ir pasidarote agresyvus (tik žodžiais!).
7. Jūs įžeidinėjate kitus ir juos apkalbate.
8. Jūs bandote atskirti žmones, kurie, jūsų nuomone, ne tokie „kieti“ kaip jūs.
9. Jūs esate kuklus ir dažniausiai darote tai, ką kiti liepia.
10. Jūs jaučiatės vienišas ir liūdnas.

Mergaitė Dani

Amžius
Trukmė
Grupės dydis

8–12
90 minučių
5–30

Santrauka

Vaikų grupė klausosi patyčių istorijos, o vėliau aptaria ir skirtingais būdais suvaidina, kaip tą patyčių situaciją galima sustabdyti.

Tikslas

- Išsiugdyti empatiją vaikams, kurie patiria patyčias;
- identifikuoti visus įmanomus būdus patyčioms sustabdyti.

Reikalingos priemonės

- Situacijų kortelių kopijos (priedas nr. 2);
- lipnūs popieriaus lapeliai.

Išsamūs nurodymai

1. Perskaitykite jūs arba kartu su vaikais skaitykite mergaitės Dani istoriją (priedas nr. 1).
2. Kartu su vaikais aptarkite:
 - Kas įvyko?
 - Ar būna panašių dalykų jūsų mokykloje?
 - Ar gerai, jeigu berniukams nepatinka „berniukiški“ daiktai, o mergaitėms nepatinka „mergaitiški“ daiktai? Kodėl (ne)?
 - Kaip manote, kaip jaučiasi Danielius? O kaip jaučiasi Valerija, Rūta, Fredas ir Karolis?
 - Kaip manote kodėl Fredas ir Karolis taip elgiasi?
 - Kaip manote, kodėl niekas, išskyrus Rūtą, nieko jiems nesako?
3. Suformuokite mažas grupes ir kiekvienai duokite skirtingą situaciją, kurioje aprašytas galimas „sprendimas“ papasakotai istorijai. Skirkite šiek tiek laiko istorijoms perskaityti. Vaikai turėtų pagalvoti, ar toks sprendimas padėtų Danieliui, kas atsitiktų, jeigu jie šia strategija naudotųsi. Tada paprašykite dalyvių paruošti trumpą vaidinimą, pristatyti savo sprendimą.
4. Tegul grupelės suvaidina savo sprendimą visos iš eilės. Po kiekvieno vaidinimo aptarkite:
 - Kas čia įvyko? Koks buvo sprendimas?
 - Kaip manote, ar toks sprendimas tikrai padėtų?
 - Ar įsivaizduojate save taip sureaguojančius patyčių situacijoje?

Aptarimas

- Kurį sprendimą jūs pasirinktumėte?
 - Dažnai aplinkiniai žmonės nesupranta, kad iš kažko tyčiojama. Ką daryti, kad pastebėtumėte, kai vyksta patyčios?
 - Ar turite kitų sprendimų sustabdyti patyčioms?
 - Kaip užtikrinti, kad kiekvienas galėtų elgtis kaip nori, nesvarbu, tai būdinga mergaitėms, ar berniukams?
5. Užsiėmimą baikite kiekvieno vaiko paprašydami parašyti trumpą žinutę iš istorijos pasirinktam vaikui ant lipnaus lapelio. Kiekviena žinutė turėtų būti teigiama! Paprašykite vaikų suklijuoti jas ant sienos. Kurie nori – gali perskaityti savo žinutes.

Patarimai užsiėmimo vedėjui

Vesdami šį užsiėmimą, apsvarstykite patyčių atvejus jūsų grupėje. Labai svarbu prieš užsiėmimą užtikrinti teigiamą ir saugią atmosferą. Istorijos skaitymas gali dalyviams sukelti jautrių prisiminimų. Jeigu žinote vaiką, iš kurio jūsų grupėje tyčiojama, ar buvo tyčiotasi anksčiau, galite su juo pakalbėti prieš užsiėmimą ir paaiškinti, ką veiksime užsiėmimo metu, pasiteiraudami, ar vaikas jausis gerai tokioje veikloje.

Taip pat reikėtų labai aiškiai pasakyti vaikams, kad jie dalintųsi tik tomis istorijomis, kurias pasakodami jausis saugiai ir patogiai. Taip pat pasakykite, kad galima bet kada pasitraukti iš žaidimo, jeigu žaidėjas pasijunta nepatogiai.

Priedas Nr. 1: mergaitė Dani

„Aš nekenčiu futbolo!“ – pasiskundė Danielius mamai. Tai buvo pirmoji diena mokykloje po vasaros atostogų ir Danielio tėvai bandė įtikinti berniuką prisijungti prie futbolo komandos, kad jis fiziškai sustiprėtų. Danielius labai nemėgo futbolo – jis nebuvo labai geras bėgikas ir bijojo gauti iš kieto kamuolio į veidą. Berniukas daug mieliau būtų leidęs popietes su savo draugėmis Valerija ir Rūta, kurias pažinojo nuo tada, kai jam buvo treji. Drauge jie mėgdavo eiti į netoliese esantį mišką, tyrinėti augalus ir įvairius vabzdžius, žaisti žaidimus. Vaikai mėgdavo įsivaizduoti, kad miškas yra karalystė, o jie buvo tos karalystės karaliai ir karalienės. Danieliui taip pat patiko laiką leisti namuose ir skaityti. Jeigu jam būtų reikėję prisijungti prie kokios nors sporto komandos, jis mieliau būtų pasirinkęs gimnastiką, kurią lankė Valerija. Iš draugės pasakojimų atrodė, kad ten buvo labai smagu. Bet šią popietę Danieliaus mama tempė jį į futbolo aikštę. „Tu turi pabandyti bent kartą, galėsi neiti kitą savaitę“. Taigi, savęs gailėdamasis Danielius sekė iš paskos...

Kaip ir tikėjosi, futbolas jam nepatiko ir nesisekė. Po 30 minučių Danielius atsisėdo ant žolės ir iš susierzinimo vos nepradėjo verkti. Netrukus Karolis ir Fredas stovėjo prieš berniuką. Šie vaikai buvo autoritetai ir nuolat erzindavo visus, kurių nemėgo. Sėdinčiam ant žolės Danieliui berniukai atrodė dar didesni nei buvo iš tikrųjų – tai gąsdino ir erzino vaiką. „E, Dani, mergyte, ar neisi žaisti lėlytėmis su savo draugėmis?“ – iš jo tyčiojosi Karolis. Danielius nieko neatsakė. „Ei, visi, Danielius pabandė tapti vyru“, – šaukė Fredas likusiems žaisti futbolo berniukams.

Danielius vos tramdė ašaras, kurios būtų pabloginusios padėtį – jis tiesiog tylėjo ir nieko nesakė berniukams. Kitą dieną, kai Danielius įėjo į klasę, Fredas jau buvo joje. „Ei, mergyte!“ – garsiai tyčiojosi Fredas. Danielius išgirdo visų vaikų krizenimą. Žinoma, kad ir ką darydavo Fredas, draugai jam pritardavo.

Kai istorijos mokytoja paprašė Danieliaus perskaityti garsiai tekstą, Karolis šnabdžomis vis kartojo: „Dani – mergytė, Dani – mergytė...“. Mokytoja nieko jam nesakė. Karolis buvo geriausias klasės moksleivis ir mokytojai jį dievino. Žinoma, jie niekada Karoliui nieko nesakytų...

Kitos pamokos metu kažkas Danieliui atsiuntė raštelį, ant kurio buvo užrašytas jo vardas. Danielius jį išlankstė ir perskaitė: „Tu ne mergytė! Tu gėjus!“. Danieliaus akyse susikaupė ašaros. Rūta taip pat perskaitė raštelį ir mėgino nuraminti Danielių. „Jie tik kvaili idiotai. Neklausyk jų. Tiesiog ignoruok, ką jie šneka“. Valerija atrodė išsigandusi. Pertraukos metu viskas buvo dar blogiau. Pietaujant su Valerija, Rūta ir dar keliomis mergaitėmis, jį apsupo grupė berniukų. „Pyderas“, – šūktelėjo kažkuris. Kiti berniukai imitavo bučinių garsus. Karolis paspyrė Danieliaus kuprinę ir sušuko: „Niekada nesiliesk prie manes, aišku tau, pydere?“. Danielius nebežinojo ką sakyti. Kai kurios mergaitės krizeno, kitos – nusisuko. Rūta atrodė labai supykusi. „Nustokit!“, – sušuko ji. „Oj, užsičiaupk, tu, lezbe!“ – atšovė Fredas. Vėl pasigirdo krizenimas... Nuskambėjo skambutis. „Einam, pakalbėsime su mokytoja“ – pasiūlė Rūta draugams. Danielius ir Valerija buvo išsigandę. „Mokytojai dievina Karolį, jie nepatikės mumis“ – šnibždėjo Valerija. „Jeigu jie sužinos, kad mes kalbėjome su mokytojais, ar nebus viskas dar blogiau?“.

Priedas Nr. 2: situacijų kortelės

1. Rūta, Danielius ir Valerija nusprendžia eiti pas savo klasės auklėtoją ir papasakoti, kaip vaikai elgiasi su Danieliumi. Pamokos metu mokytoja paaiškina visai klasei, kad jie turėtų nustoti „erzinti“ Danielių arba bus pranešta tėvams.
2. Pertraukos metu Rūta susėda kartu su mergaitėmis ir papasakoja, kaip jaučiasi Danielius, kai iš jo tyčiojasi. Ji paprašo mergaičių pagalbos parodyti Fredui ir Karoliui, kad jų elgesys yra kvailas ir įžeidžiantis.
3. Danielius pasako savo tėvams, kad jis susirgo ir norėtų pasilikti namuose pailsėti. Jis tikisi, kad kai sugrįš, visi jau bus nurimę ir kalbės apie ką nors kita. Tėvai leidžia jam likti namuose kelioms dienoms, tada Danielius sugrįžta į mokyklą.
4. Kitą kartą, kai Fredas ir Karolis šaukia: „Tu toks gėjiškasis“, Danielius atsisuka ir atšauna: „Aš ne gėjus, patys jūs tokie!“.
5. Danielius nueina pas mokyklos psichologą ir papasakoja, kaip jaučiasi, kai iš jo tyčiojasi Fredas ir Karolis. Psichologas išklauso Danielių ir kartu su berniuku nusprendžia, kaip elgtis. Tada psichologas pakviečia Valeriją ir Rūtą prisijungti prie jų. Visi kartu apgalvoja, ką galėtų padaryti, kad vaikai nustotų tyčiotis.

Androginas (angl. androgynous)

Lyties išraiška, savyje turinti tiek vyriškumo, tiek moteriškumo elementų.

Aseksualus žmogus (angl. asexual)

Asmuo, kuris nejaučia seksualinio potraukio kitiems ir / ar renkasi neturėti seksualinių santykių. Kartais gali būti laikoma seksualinės orientacijos neturėjimu ar atskira kategorija. Aseksualūs žmonės gali turėti seksualinių santykių ar masturbuotis, gali įsimylėti.

Atsiskleidimas (angl. coming out)

Procesas, kurio metu suprantama ir sau pripažįstama, kad esi neheteroseksualus ar trans* ir tuo pasidalinama su kitais.

Belytis (angl. agender)

Žmogus, neturintis asmeninių sąsajų su vyro ar moters sąvokomis, bei laikantis save egzistuojančiu be socialinės lyties (kartais naudojami terminai – neutrali lytis, belytis).

Binarinė / nebinarinė sistema (angl. binary / non-binary)

Binarinė sistema remiasi suvokimu, kad egzistuoja tik dvi socialinės lytys – vyras ir moteris. Nebinarinės lyties žmogus yra asmuo, kuris nelaiko savęs vyru ar moterimi. Jis gali jaustis vyro ir moters mišiniu, kažkuo tarp jų arba kažkuo visai kitu.

Biseksualus žmogus (angl. bisexual)

Asmuo, kuris jaučia romantišią ir / ar seksualinę potraukį vyrams ir moterims. Dažnai vartojamas kaip žodžio „panseksualumas“, (reiškiančio potraukį kitiems, nepriklausomai nuo jų lyties) sinonimas.

Cislytis (angl. cisgender)

Asmuo, save tapatinantis su socialine lytimi (angl. gender), kuri jam buvo priskirta gimus.

Gėjus (angl. gay)

Žmogus, kuris jaučia romantišią ir / ar seksualinę potraukį tos pačios lyties asmeniui (angl. vartojamas nepriklausomai nuo lyties). Lietuvių kalboje taikomas vyrams, jaučiantiems potraukį vyrams.

Hetero, „natūralus“ (angl. straight)

Žmogus, kuris jaučia romantišią ir / ar seksualinę potraukį skirtingos lyties asmeniui (taip pat sakoma heteroseksualus asmuo).

Hetero(seksualus) žmogus (angl. hetero(sexual))

Žmogus, kuris jaučia romantišią ir / ar seksualinę potraukį priešingos lyties asmeniui.

Heteronormatyvumas (angl. heteronormativity)

Prielaida, kad heteroseksualūs vyro ir moters santykiai yra vieninteliai normalūs ir priimtini, o kitos santykių formos yra nenormalios ir nepriimtinos (pvz., tik heteroseksualių porų vaizdavimas reklamose).

Heteroseksizmas (angl. heterosexism)

Įvairių asmenų ir jų santykių diskriminacija remiantis heteronormatyvumu (pvz., teisės tuoktis tos pačios lyties poroms nebuvimas).

Homo(seksualus) žmogus (angl. homo(sexual))

Žmogus, kuris jaučia romantišią ir / ar seksualinę potraukį tos pačios lyties asmeniui.

Homofobija (angl. homophobia)

Homoseksualumo baimė ar neapykanta. Plačiaja prasme ji naudojama nepritariant LGBT*IQ žmonių egzistavimui ar jų santykiams (pvz., asmuo, kuris jaučiasi negalintis priimti kito žmogaus dėl to, kad jis – gėjus, lesbietė, biseksualus ar trans*).

Inter* arba interseksualus žmogus (angl. inter* or intersex)

Asmuo ne iki galo atitinkantis medicininį vyro ar moters apibrėžimą dėl tam tikrų bruožų (hormoninių, fizinių ar genetinių). Žmogus gali jaustis kaip vyras / moteris ar kaip nei vienai lyčiai nepriklausantis asmuo.

Išviešinimas (angl. outing)

Kito žmogaus, pasirinkusio neatskleisti savo seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės, viešas atskleidimas.

Kreivas, „kvyras“ (angl. queer)

1) Istoriskai, šis įžeidžiantis terminas buvo vartojamas vadinti LGBT* žmones; 2) tai terminas, kuris laikomas atsiimtu LGBT*IQ bendruomenės ir vartojamas kaip išdidumo simbolis, apibūdinantis visus asmenis kurie netelpa į lyties ir seksualumo „normas“; 3) terminas, kuris reiškia tradicinių lyčių normų ir apibrėžimų atmetimą.

Kreivos lyties (angl. genderqueer)

Platus terminas, kuriuo apibūdinamos kitokios nei vyro ar moters lytinės tapatybės, esančios už binarės lyčių sistemos ribų.

Kvestionavimas / ieškojimas (angl. questioning)

Procesas, kai asmuo bando suprasti savo seksualinę orientaciją, įvertindamas šeimos įtaką, religinį auklėjimą ir vidinę motyvaciją.

Lesbietė (angl. lesbian)

Moteris, kuri dažniausiai jaučia romantinį ir / ar seksualinį potraukį kitoms moterims.

Lezbė / lesbė (angl. dyke)

Žodis, kuriuo vadinama lesbietė, kuri atrodo „vyriškai“. Nors dažnai šis terminas vartojamas neigiamai, kai kurios lesbietės jį perėmė ir vartoja savo tapatybei apibrėžti.

LGBT*IQ (angl. LGBT*IQ)

Akronimas, reiškiantis lesbietes, gėjus, biseksualius, trans*, inter* žmones ir queer (arba kvestionuojančius). Dažnai naudojamas ir su „A“, reiškiančia aseksualumą. Terminas vartojamas pristatyti žmones, kurie yra neheteroseksualūs arba nenormatyvios lytinės tapatybės.

Lyties keitimo procedūros (angl. gender reassignment procedures)

Medicininės procedūros, kurios padeda pakeisti asmens kūną, kad jis labiau atitiktų jų socialinę lytį (hormonų terapija, plaukų šalinimas, lyties keitimo operacijos).

Lytinė tapatybė (angl. gender identity)

Paties asmens savęs tapatinimas su kažkuria lytimi (pvz., vyru, moterimi, trans*...).

Lytis (biologinė lytis) (angl. sex)

Šiuo terminu apibūdinami genetiniai, biologiniai ir hormoniniai bruožai (reprodukciniai organai ir chromosomos), įprastai priskiriami vyrams ir moterims.

Panseksualus žmogus (angl. pansexual)

Žmogus, kuris jaučia romantinį ir / ar seksualinį potraukį kitiems žmonėms nepriklausomai nuo jų lyties. Pabrėžiama žmogaus asmenybė, ne biologiniai skirtumai. Pats svarbiausias dalykas panseksualiems žmonėms – rūpintis ir mylėti vienas kitą nepriklausomai nuo biologinės ar socialinės lyties. Kartais teigiama, kad skiriasi nuo biseksualumo tuo, kad panseksualumas laikosi nebinarinio požiūrio į lytį, apima trans* ir inter* žmones.

Patyčios (angl. bullying)

Nuolatinis, pasikartojantis ir sąmoningas mėginimas įskaudinti ar pažeminti, remiantis galios pusiausvyros nebuvimu.

Persirenginėjimas (angl. cross-dressing)

Persirengėliai renkasi drabužiais, kurie įprastai priskiriami kitai lyčiai, pvz., rengiamasi kaip „priešinga“ lytis. Persirengimas dažnai yra pramoga, savęs išraiškos būdas ar seksualinė fantazija.

Pyderas / pedikas / piderastas (angl. fag(got))

Žeminantis terminas, kuriuo vadinamas homoseksualus žmogus ar tokiu laikomas.

Rožinis trikampis (angl. pink triangle)

Simbolis, kuris buvo naudojamas nacių, vertusių homoseksualius vyrus dėvėti rausvus trikampius ant drabužių, kalint koncentracijos stovyklose. Tūkstančiai buvo išžudyti. Šiuo metu žemyn nukreiptas rožinis trikampis yra LGBT*IQ išdidumo ir kovos už lygias teises simbolis.

Žodis, kuriuo vadinama lesbietė, kuri atrodo „vyriskai“. Nors dažnai šis terminas vartojamas neigiamai, kai kurios lesbietės jį perėmė ir vartoja savo tapatybei apibrėžti.

LGBT*IQ (angl. LGBT*IQ)

Akronimas, reiškiantis lesbietes, gėjus, biseksualius, trans*, inter* žmones ir queer (arba kvestionuojančius). Dažnai naudojamas ir su „A“, reiškiančia aseksualumą. Terminas vartojamas pristatyti žmones, kurie yra neheteroseksualūs arba nenormatyvios lytinės tapatybės.

Lyties keitimo procedūros (angl. gender reassignment procedures)

Medicininės procedūros, kurios padeda pakeisti asmens kūną, kad jis labiau atitiktų jų socialinę lytį (hormonų terapija, plaukų šalinimas, lyties keitimo operacijos).

Lytinė tapatybė (angl. gender identity)

Paties asmens savęs tapatinimas su kažkuria lytimi (pvz., vyru, moterimi, trans*...).

Lytis (biologinė lytis) (angl. sex)

Šiuo terminu apibūdinami genetiniai, biologiniai ir hormoniniai bruožai (reprodukciniai organai ir chromosomos), įprastai priskiriami vyrams ir moterims.

Panseksualus žmogus (angl. pansexual)

Žmogus, kuris jaučia romantinį ir / ar seksualinį potraukį kitiems žmonėms nepriklausomai nuo jų lyties. Pabrėžiama žmogaus asmenybė, ne biologiniai skirtumai. Pats svarbiausias dalykas panseksualiems žmonėms – rūpintis ir mylėti vienas kitą nepriklausomai nuo biologinės ar socialinės lyties. Kartais teigiama, kad skiriasi nuo biseksualumo tuo, kad panseksualumas laikosi nebinarinio požiūrio į lytį, apima trans* ir inter* žmones.

Patyčios (angl. bullying)

Nuolatinis, pasikartojantis ir sąmoningas mėginimas įskaudinti ar pažeminti, remiantis galios pusiausvyros nebuvimu.

Persirenginėjimas (angl. cross-dressing)

Persirengėliai renkasi drabužiais, kurie įprastai priskiriami kitai lyčiai, pvz., rengiamasi kaip „priešinga“ lytis. Persirengimas dažnai yra pramoga, savęs išraiškos būdas ar seksualinė fantazija.

Pyderas / pedikas / piderastas (angl. fag(got))

Žeminantis terminas, kuriuo vadinamas homoseksualus žmogus ar tokiu laikomas.

Rožinis trikampis (angl. pink triangle)

Simbolis, kuris buvo naudojamas nacių, vertusių homoseksualius vyrus dėvėti rausvus trikampius ant drabužių, kalint koncentracijos stovyklose. Tūkstančiai buvo išžudyti. Šiuo metu žemyn nukreiptas rožinis trikampis yra LGBT*IQ išdidumo ir kovos už lygias teises simbolis.

Translytis asmuo (angl. transgender)

Dažnai vartojamas kaip trans* sinonimas. Taip pat šis terminas vartojamas apibūdinti atskirai tapatybei. Kartais asmenys, kurie gyvena ne nuo gimimo priskirtame lyties vaidmenyje ir tie, kurie nesinaudoja medicininėmis lyties

keitimo procedūromis, save vadina translyčiais.

Transseksualus asmuo (angl. transsexual)

Asmuo, kuris jaučia, kad prigimtinė biologinė lytis neatitinka socialinės lyties, su kuria jis / ji tapatinasi. Kai kurie, tačiau ne visi, transseksualūs asmenys imasi medicininio gydymo, kad jų fizinė lytis atitiktų jų lytinę tapatybę.

Transvestitas (angl. transvestite)

Terminas reiškiantis tą patį kaip persirengėlis. Dauguma žmonių renkasi būti vadinami persirengėliu.

Travesti (angl. drag)

Bet kokie drabužiai, dažniausiai siejami su vienos lyties vaidmeniu, dėvimi kitos lyties asmens performatyviojo meno tikslais. Travesti karalius yra asmuo, vaidinantis „maskulinizmą“, dažniausiai viešo pasirodymo metu ir dėl pramogos, o travesti karalienė vaidina „moteriškumą“.

Vaivorykštės vėliava (angl. rainbow flag)

Šešių, horizontaliai išdėstytų spalvų vėliava, naudojama LGBT*IQ bendruomenės (spalvos: raudona, oranžinė, geltona, žalia, mėlyna, violetinė) ir simbolizuojanti įvairumą.

Vyriška lesbietė (angl. butch)

Asmenybė, kuri tapatinasi su „vyriškumu“. Dažnai vartojamas siekiant pažeminti lesbietes, tačiau terminas butch kartais vartojamas kaip teigiamas tapatybės pavadinimas.

Žvaigždutė * (angl. asterisk *)

Dažnai vartojamas prie žodžių trans* ir inter*, nurodant daugybės skirtingų trans* ir inter* žmonių tapatybių egzistavimą.

Tapatybė ir būtis

Pavadinimas	Užsiėmimo tipas	Minutės	Amžius	Psl.
Belytis pasakojimas	Istorijos pasakojimas, piešimas	30	Iki 10	34
Matyk ne tik lytį	Lytiškai neutralios kalbos vartojimas	30	8–14	36
Kas dėžėje?	Komplimentų sakymas	10–20	6+	37
Puoštis – smagu	Apsirengimas	30–45	6–12	38
Visi skirtingi, visi lygūs	Kaukių darymas	60–90	6–10	39
Gyvūnų ūkis	Paveikslukų stebėjimas	30	6–9	41
Herėjai Vaidmenų	Žaidimas, pasakojimas	60	6–10	43
Lyčių lenktynės	Lobių ieškojimas	30–45	8–10	44
Lyčių eilė	Vaizduotė	60–90	8–12	46
Atspėk, kas?	Nuotraukų stebėjimas	45–60	10+	49
Laiko kapsulė	Daiktų rinkimas	45–60	10+	53

Šeimos ir santykiai

Pavadinimas	Užsiėmimo tipas	Trukmė	Amžius	Psl.
Meilė ir muzika	Muzikos klausymasis, dainavimas ir šokiai	60–90	6–12	54
Statome šeimą	Žaidimas su plastilinu / piešimas	60	6–12	55
Porų įvairovė	Koliažo darymas	60	8–12	57
Draugystės kortelės	Atminties žaidimas ir istorijos pasakojimas	30–45	6+	58
Vaivorykštės gatvė	Galvosūkis	30	8+	63
„Ne“ reiškia „ne“	Bendravimas ir diskusija	30	8–15	65

Diskriminacija ir patyčios

Pavadinimas	Užsiėmimo tipas	Trukmė	Amžius	Psl.
Žaidimo taisyklės	Bėgiojimas ir diskusija	45	6+	67
Pyrago gabalas	Pyrago valgymas ir diskusija	45–60	8+	68
Atspėk darbą	Tabu žaidimas	45	8–12	70
Ženk žingsnį pirmyn	Vaizduotė	60	10+	72
Tai jau nebejuokinga	Lobių ieškojimas, diskusija ir lenktynės	75	6–9 or 10–12	76
Ką aš galiu padaryti?	Forumo teatras	90	10+	77
Nesąžiningas žaidimas	Vaidmenų žaidimas, konstravimas	45	10–13	78
Mergaitė Dani	Istorijos pasakojimas, vaidmenų žaidimas	90	8–12	80

IFM • SEI

International Falcon Movement
Socialist Educational International

www.ifm-sei.org